

”Keinoja kaihtamatta”

Huippu-urheilun modernisoituminen 1900-luvulta nykypäivään ja Suomen
Olympiakomitea osana muutosta

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja
kauppatieteiden tiedekunta
Historian- ja maantieteiden laitos
Suomen historian pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2011
Kalle Rantala

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, TUTKIMUSTIEDOTE

Tekijä: Kalle Rantala

Opiskelijanumero: 165460

Tutkielman nimi: ”Keinoja kaihtamatta” – Huippu-urheilun modernisoituminen 1900-luvulta nykypäivään ja Suomen Olympiakomitea osana muutosta

Tiedekunta/oppiaine: Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Suomen historia

Sivumäärä: 75

Aika ja paikka: marraskuu 2011, Joensuu

Pro gradu -tutkielma käsittelee huippu-urheilun muuttumista ja Suomen Olympiakomitean toimintaa 1900-luvun alkupuolelta nykypäivään kolmen urheiluun liittyvän modernisoitumisen elementin kautta. Tutkimus tarkastelee valmennuksen tieteellistymistä, inhimillisen suorituskyvyn tehostamista sekä huippu-urheilun kaupallistumista.

Tutkimusongelmaa selvitetään kattavalla aineistolla. Tärkeimpinä lähdeasiakirjoina toimivat Suomen Olympiakomitean toimintakertomukset ja niistä muodostettu tilastoaineisto. Oleellinen tutkimuskirjallisuus on huippusuoritusurheilun muutosta ja lääketieteellistymistä tarkastelevaa 2000-luvulla tehtyä ulkomaista historiantutkimusta. Tutkielmassa hyödynnetään sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista analyysia ja huippu-urheilun muutokseen liitettyjä teorioita, kuten kultaisen kolmion mallia.

Huippu-urheilu on muuttunut 1900-luvun aikana tieteellisten asiantuntijaryhmien ohjaamien urheilijoiden väliseksi kaupallistetuksi viihteeksi. Kansainvälinen huippu-urheilu ruokkii itseään, kun yhä suuremmat katsojajoukot kiinnostuvat urheilukilpailuissa mainostetuista tuotteista ja samalla yhä useampi mainostaja haluaa näkyville areenoille ja kentille. Kasvavat rahavirrat ovat lisänneet ammattilaisuutta ja innostaneet yhä useamman urheilijan yrittämään huipulle keinoja kaihtamatta. Urheilun osaksi on tullut yleisen yhteiskuntien medikalisaation seurauksena lääkeaineiden käyttö suorituskyvyn ja suorituksen tehostamiseen. Se on myös johtanut lääkeaineiden rajoittamiseen dopingvalvonnan kautta, joka ei ole osoittautunut vielä tehokkaaksi menetelmäksi käytön ehkäisylle. Dopingtestaus on myös ollut keino ammattiurheilijoiden sosiaaliseen kontrolliin.

Suomen Olympiakomitea on ollut aktiivinen toimija huippu-urheilun modernisoitumisessa, sillä se oli tehokkaasti laajentamassa doping-valvontaa esimerkiksi veritesteihin. Olympiakomitealla on ollut realistinen asenne huippu-urheiluun, koska se on ainakin pyrkinyt panostamaan rajallisia resurssejaan eniten Suomen perinteisiin menestyslajeihin, kuten hiihtoon ja yleisurheiluun sekä rikkonut vapaiden markkinoiden toimintaa erilaisilla rahallisilla tukimuodoilla. Se on myös ollut aktiivisesti ottamassa oppia kehittyneemmiltä valmennusjärjestelmiltä, vaikka Suomessa ei ole vielä tähän päivän mennessä saatu aikaan toimivaa järjestelmää kaikilla sektoreilla. Suomen Olympiakomitea on ollut maan huippu-urheilun veturi, vaikka sillä ei kaikkina aikoina olekaan ollut selkeää johtajan asemaa. Olympiakomitean toimintaa muuttuvassa huippu-urheilussa on myös rajoittanut juurtuminen olympiaideologiaan. 2000-luvulle mentäessä Suomen huippu-urheilua on yritetty modernisoida ja vahvistaa erilaisin tehostamistoimenpitein, jotka ovat olleet huippu-urheilun muutoksen näkökulmasta varsin perinteisiä. Rajallisena markkina-alueena kaupallistuminen ei ole ulottunut Suomeen siinä määrin, että laajamittaista ammattilaisuutta olisi syntynyt moneen lajiin.

Asiasanat: ammattiurheilu, huippu-urheilu, modernisaatio, olympialaiset, olympialiike

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	4
1.1 Huippu-urheilun kehityskaari.....	4
1.2 Tutkimusperinne ja lähteet	8
1.3 Tutkimuskysymykset ja työn rakenne	12
1.4 Teoria ja käsitteiden määrittely	13
2. Modernin valmennuksen murrosvaiheet	16
2.1 Luonnollisesta tieteelliseen harjoitteluun	16
2.2 Tapaus Itä-Saksa.....	20
2.3 Anna vain kaikkesi – ammattilaisurheilun varjopuoli	23
3. Huippusuorituskyvyn jäljillä	29
3.1 Aina inhimillisen suorituskyvyn rajoilla	29
3.2 Kilpajuoksu epäinhimillistä vastaan.....	31
3.3 Kohti vuosituhannen vaihetta	33
3.4 WADA – urheilijan puolella vai vastassa?.....	36
4. Modernin urheilun viimeiset askeleet.....	40
4.1 Kultaisen kolmion kehitys	40
4.2 Suomi maailmankartan laidalle	44
5. Suomalainen valmennusrahaoppi	48
5.1 Veikkaa niin voimme voittaa.....	48
5.2 Tehostetaan tehostamista.....	51
5.3 Suomalainen medikalisaatio	56
5.4 Huippu-urheilun muutostyöhön.....	61
6. Modernisoitumisen monet kasvot.....	65
6.1 Modernin huippusuoritusurheilun olemus	65
6.2 Suomen Olympiakomitea muuttajana ja muuttujana.....	68
Lähteet ja kirjallisuus	71

1. Johdanto

1.1 Huippu-urheilun kehityskaari

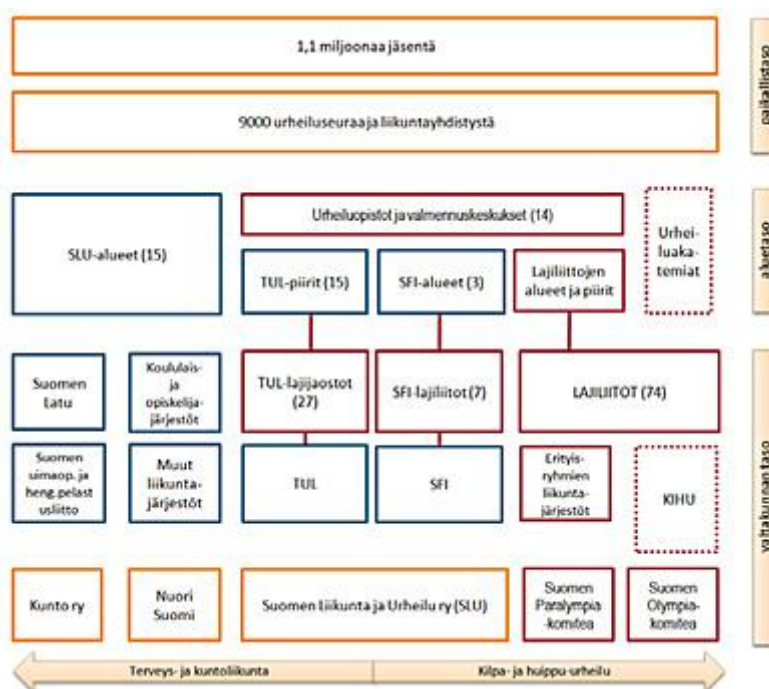
Huippu-urheilun olemus on muuttunut runsaasti siitä, kun ensimmäisiä kertoja termiä tuotiin laajemmin suomalaisten tietoisuuteen Martti Jukolan *Huippu-urheilun historiaa* (1934) teoksen merkeissä. Suomalaiset menestyivät erittäin hyvin 1900-luvun alun suurimmissa kansainvälisissä kilpailuissa ja olivat siten sen aikaisen huippu-urheilun parhaimmista. Paavo Nurmi oli yksi ensimmäisistä suurista kansainvälisistä urheilutähdistä. Huippu-urheilun modernisoitumisen myötä käsitykset huippu-urheilun vaikuttavuudesta ja urheilutähtien merkityksestä ovat menneet täysin uusiksi.

Vuosisadan jälkipuoliskolla olympialaiset, jalkapallon MM-kisat, Tiger Woodsin harharetket ja vaikka Michael Jordanin nimellä varustetut kengät ovat olleet yhä merkityksellisempiä massamedian tavoittamille alati kasvaville ihmisjoukoille. Helsingin Sanomien sivuilla kuvataan, kuinka Intia pysähtyy kriketin MM-finaalin aikaan, televisiossa huippu-urheilulle on omistettu omia kanavia ja tv-uutisten jälkeen alkavat urheilu-uutiset. Urheilun merkityksellisyydestä laajoille joukoille kertoo esimerkiksi se, että Yleisradion sunnuntai-illan klo 20.30 alkavan pääuutislähetyksen ja sään kesto on 15 minuuttia, kun perään tuleva Urheiluruutu kestää 25 minuuttia. Urheiluruudun katsojamäärät ovat viikosta toiseen noin kymmenen suosituimman tv-ohjelman joukossa ja suuruudeltaan keskimäärin 700 000, mikäli viikolla ei ole poikkeuksellisen merkittäviä urheilutapahtumia, kuten suurlajien arvokilpailuja.¹ Huippu-urheilua seurataan maailmanlaajuisesti merkittävässä määrin. Esimerkiksi jalkapallon EM- ja MM-finaalien katsojamääräksi on viimeisten vuosikymmenien ajan arvioitu 750 – 1 000 miljoonaa ihmistä. Koska urheilua seurataan näin valtaisissa määrin niin Suomessa kuin myös maailmalla, sen on oltava piirteiltään ihmisiä kiinnostava, ihmisille merkityksellinen asia.²

¹ Itkonen, Hannu. Kaupallistuminen tuotteisti huippu-urheilun. Pääkirjoitussivu. Huippu-urheilun askelmerkit 2/6. Helsingin Sanomat (HS) 4.4.2011. TV-lähetykset esimerkiksi HS 16.10.2011.

² Finnpanel < <http://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/vuosi/top/2010/> > luettu 16.10.2011. Kuper & Szymanski 2009, 189–199. Arvioituihin katsojamääriin tulee suhtautua kriittisesti, sillä luonnollisesti urheiluorganisaatiot haluavat itse ilmoittaa korkeimman mahdollisimman luvun. Faktaa on kuitenkin se, että esimerkiksi Yhdysvalloissa vuosien 1990–2009 välillä yhdeksän katsotuinta yksittäistä tv-lähetystä oli urheilutapahtumia, joista valtaosa amerikkalaisen jalkapallon *Super Bowl* -otteluita. Katsojia eivät myöskään ole stereotypiasta huolimatta olleet vain miehet, vaan myös naiset katsovat urheilua televisiosta. Vuoden 1994 jalkapallon EM-finaalin seuraajista noin neljäkymmentä prosenttia oli naisia.

Suomessa huippu-urheilua määrittelee esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). Sen mukaan huippu-urheilu on määrätietoista kansainväliseen menestykseen tähtäävää, eettisesti kestävästä yksilö- ja joukkueurheilua. OKM:n tehtävä on Suomessa edistää kilpa- ja huippu-urheilun menestyksen edellytyksiä, mutta valtio ei esimerkiksi tue taloudellista voittoa tavoittelevaa ammattilaisurheilua.³ Haluan työssäni ilmaista, että opetusministeriön määrittely on ihmiskeskeinen näkemys siitä, mitä huippu-urheilu on. Se kertoo ympärilyöreästi, että ihmisen tulee harjoitella määrätietoisesti menestyäkseen, ja pyrkimysten tulee olla eettisesti kestäviä, jotta ihminen kuuluu huippu-urheilijoihin. Itse asiassa määrittely ei vastaa kysymykseen mitä huippu-urheilu on, vaan millainen huippu-urheilija on. Tutkimukseni on yksi vastaus ensimmäiseen kysymykseen. Samalla selvitän sitä, mitä on huippu-urheilun etiikka, johon OKM viittaa.

Kuva 1. Suomen urheilutoimijoiden kenttä. Lähde: Suomen Olympiakomitea – huippu-urheilija.fi < http://www.huippu-urheilija.fi/urheilutoimijat/urheilun_viiitekehys/ > luettu 6.5.2011.

Huippu-urheilu käsitetään osana liikuntakulttuuria, jonka toimijakenttä on laaja, kuten yllä oleva kuva osoittaa. Huippu-urheilun sidos liikuntaan ja urheiluun ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, sillä moderni huippu-urheilu vaikuttaa olevan paljon muuta kuin pelkkää terveyttä edistävää leikkimielistä kilpaliikuntaa. Lähtökohtaisesti ajattelen kilpaurheilun liikunnallisena leikkinä sääntöjen puitteissa. Ihmiset taputtelevat häviäjää selkään ja toteavat, että ei se ole niin vakavaa, kilpailuja tulee vielä. Mutta yhä useammalle huippu-urheilijalle urheilu on ammatti - toimeentulon

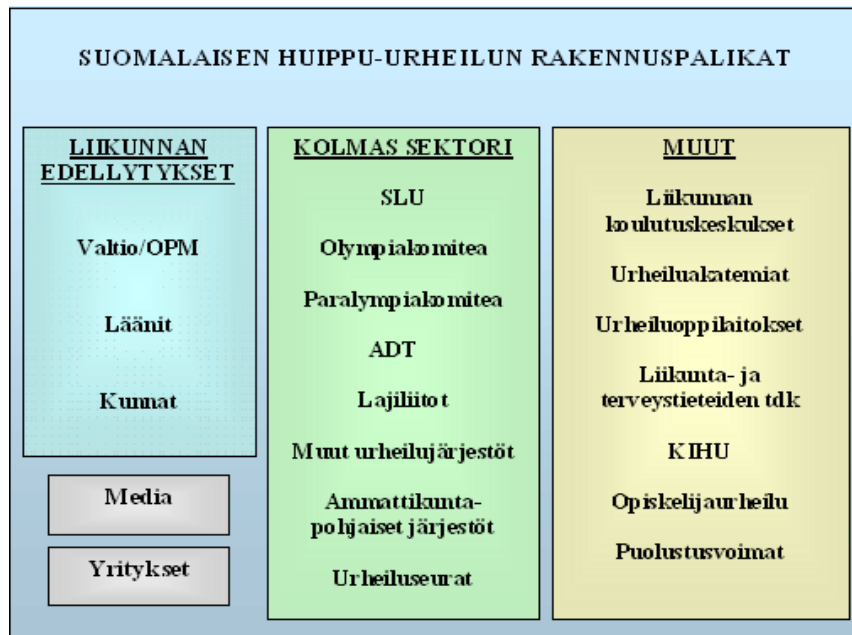
³ Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). <<http://www.minedu.fi/OPM/Liikunta/huippu-urheilu/?lang=fi>> luettu 5.4.2011.

ehtona voi olla nimenomaan voitto ja menestys. Tutkimuksessani pohdin myös sitä onko nykyaikainen huippu-urheilu eriytynyt kilpaurheilusta ja missä nämä erot näkyvät. Huippu-urheilua ei silti pidä erottaa liikuntakulttuurista täysin erilleen. Yllä oleva kuva hahmottaa liikuntakulttuurin kenttää huippu-urheilun näkökulmasta 2000-luvun alusta. Huippu-urheilun taustalla toimii valtaisa määrä vapaaehtoisia, mahdollistaen niin suurkisojen järjestämisen kuin lasten ja nuorten seuratoiminnan. Seuratoiminta on Suomessa ja monessa muussa maassa kilpaliikunnan ydin, jossa tapahtuu myös huippujen tuottaminen. Lajiliittojen alaisuudessa toimivissa seuroissa tehdään mittaamaton määrä vapaaehtoistyötä liikunnan, kilpaurheilun ja lopulta myös huippu-urheilun hyväksi. Urheilija nousee lahjakkuudesta riippuen mahdollisesti huipulle noin 10 000 laadukkaan harjoittelutunnin jälkeen. Tästä työstä merkittävä osa tehdään jo urheilijan uran alkuvaiheessa, seuraharjoituksissa ja -valmennuksessa. Myös huippu-urheilun parissa esimerkiksi kuntoliikunnan tärkeä rooli on tiedostettu. Olympiakomitean valmennuspäällikkö Kalevi Tuominen totesikin 1970-luvulla, että kuntoliikunta on saatava jokaiselle kansalaiselle sydämen asiaksi, mutta ei lyömällä toisella kädellä huippu-urheilua.⁴

Huippu-urheilumenestyksen tavoittelua perustellaan kansallisella tasolla nationalistisin puhetavoin, kuten on tehty aina 1900-luvun alkupuolelta saakka. Suomen menestyksekkäs urheiluhistoria sekä toisaalta maan tahto ja tarve osoittaa kansainvälistä kilpailukykyä on ollut myös viimeisten vuosikymmenten ajan selkeä viesti huippu-urheilun strategioissa. Toisaalta huippu-urheilulla on todettu myös olevan merkittävä kyky tuottaa yhteisöllisyyttä, kuulumista johonkin, vaikka huippu-urheilu on hiljalleen eriytynyt liikuntakulttuurissa omaksi kategoriakseen. Moderni huippu-urheilu eroaa selkeästi perinteisistä liikunnan arvoista. Liikunnan ja urheilun lähtökohta on terveydessä ja liikunnasta nauttimisessa, mutta mitä lähemmäksi huippu-urheilua tullaan, sitä enemmän tavoitteena on tulos ja menestys.⁵

⁴ Opetusministeriön muistioita ja selvityksiä 2010:13, 15–18, 23–25. ”Huippu-urheilijoiden tuottaminen” termiä käyttää esimerkiksi Suomen Olympiakomitean valmennuspäällikkö Heikki Kantola kirjassa *Suomalainen Valmennusoppi*. Tuominen 1976, 112–113.

⁵ Alasentie 2011, 77–80. Kotkavirta 2004, 44.

Kuva 2. Suomen huippu-urheilujärjestelmän toimijat 2000-luvulla. Lähde: Faktapankki – KIHU <http://www.kihu.fi/faktapankki/huujarjestelma/huu_rakenteet.html> 2.11.2010.

Kuva kaksi esittää huippu-urheilun rakenteen huippu-urheilun näkökulmasta käsin. Tässä tutkimuksessa keskityn erityisesti kuvaamaan kansallisen olympiakomitean toimintaa huippu-urheilussa. Suomen Olympiakomitean (SOK) perustamisajankohtana pidetään vuotta 1907, vaikka alkuajoien komitean toiminta olikin mittakaavaltaan varsin pientä.⁶ Vuodesta 1929 Suomen kansallisena olympiakomiteana toiminut Suomen Olympiarahasto lopetti toimintansa vuonna 1938 ja siirsi vähäiset varansa Suomen Olympialainen komitea -säätiölle, joka jatkoi rahaston työtä kansallisena komiteana. Olympiakomitea vastasi siitä, että Suomesta lähtee joukkue olympialaisiin ja toisaalta toteutti myös olympiavalmennusta, jotta joukkue menestyisi. Toiminta perustui pitkälti olympialaiskeräyksiin, joilla saatiin varat lähettää joukkue kisoihin. Välillä rahaa oli käytössä niin vähän, että kaikkea haluttua toimintaa ei voitu toteuttaa.⁷

Vuonna 1955 päätettiin perustaa säätiön tilalle edelleen toimiva Suomen Olympiayhdistys ry, joka tunnetaan paremmin Suomen Olympiakomiteana ja sen toimintasäännöistä tehtiin Kansainvälisen Olympiakomitean (KOK) mukaiset. Samalla saatiin käyttöön myös opetusministeriön määräyksellä veikkausvoittovaroja, joilla katettiin Melbournen olympialaisten erittäin kallista kisamatkaa.

⁶ Suomen Olympiakomitean 100-vuotishistoriikki *Sadan vuoden olympiadi* (2007) avaa varsin kattavasti Olympiakomitean historiaa myös sen alkua ajoilta.

⁷ SOK-tk 1933–1936, 1938, 1951 ja 1960. Esimerkiksi joihinkin kisoihin joukkueen kokoa pienennettiin rahapulan vuoksi ja vuonna 1960 neljä tunturilaskijaa jätettiin valitsematta, vaikka he kuuluivat olympiavalmennukseen. Syyksi todettiin heikot menestysmahdollisuudet, mutta varmasti taustalla oli myös vaikuttamassa rahan säästäminen tässä ja vastaavissa tapauksissa.

Olympiakomitean johtama olympiavalmennus laajeni 1900-luvun jälkipuoliskolla huomattavasti mittavammaksi tehtäväkentäksi, käytännössä koko suomalaisen huippu-urheilun kehittämiseksi. Voi hyvällä syyllä sanoa, että Suomen Olympiakomitea on ollut maamme huippu-urheilun merkittävin toimija ja veturi. Suomi on myös selkeästi olympiamaa, sillä taustalla on runsasta mitalimenestystä, hyvin järjestetyt vuoden 1952 olympialaiset ja vahva, mutta epäonnistunut haku saada talvikisat Suomeen vuodeksi 2006. Tästä syystä hyödynnän pitkälti olympiakilpailuja ja olympialiikkeen muuttumista esimerkkeinä huippu-urheilun muutoksesta.⁸

1.2 Tutkimusperinne ja lähteet

Suomalainen urheilu- ja liikuntahistorian tutkimuskenttä on monimuotoinen, sillä tutkimuksia ja lähestymistapoja on ollut runsaasti. Monet tutkimuksista ovat olleet poikkitieteellisiä ja hyvin pitkälti sosiologian ja yhteiskuntatieteiden metodeja lainaavia. Urheiluhistoria on ainakin toistaiseksi ollut marginaalinen osa historiantutkimusta, vaikka julkaisujen määrä on hiljalleen lisääntynyt. Urheiluhistoriaa ei ole tutkittu kovin paljoa huippu-urheilun näkökulmasta. Tätä voidaan havainnollistaa sillä, että Suomen Urheilumuseosäätiön julkaisemassa urheilu- ja liikuntahistorian tutkimusbibliografiassa kaikkiaan 4058 nimekkeestä 99 on huippu-urheilu ja valmennus -otsikon alla.⁹

Suomessa huippu-urheiluun liittyvät historiantutkimukset ovat pitkälti olleet nationalismin sävyttämiä. Eli lähinnä on pyritty löytämään syitä Suomen menestykselle 1900-luvun alkupuoliskolla käyttäen nationalismia selittäjänä. Tällaisesta näkökulmasta hyviä esimerkkejä ovat Antero Heikkisen et al. *Suomi uskoi urheiluun* (1992) ja Jouko Kokkosen väitöskirja *Kansakunta kilpasilla – Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä 1900–1952* (2008). Käytännön huippu-urheilua on jossain määrin myös sivuttu muutamissa harvoissa historiantutkijoiden kirjoittamissa elämäkertoissa suomalaisista huippu-urheilijoista. Ossi Viidan kirjat Ville Ritolasta *Suden hetkiä - Amerikansuomalainen olympiavoittaja* (1997) ja Hannes Kolehmaisesta *Hymyilevä Hannes - Työläisurheilija Hannes Kolehmaisesta sankaruus porvarillisessa Suomessa* (2003) kuvaavat myös

⁸ SOK-tk 1955–1956. Suomen Olympiakomitea <<http://www.noc.fi/olympiahistoria/>> luettu 24.10.2011.

⁹ Talonen 2006.

heidän harjoitteluun ja yhteiskunnan tukea huippu-urheiluun. Viidan väitöskirja Kolehmaisesta purki myös osaltaan myyttiä huippu-urheilun kansainvälisestä merkittävyydestä. Viita väittää kirjassaan, että Kolehmainen ei juossut Suomea maailmankartalle, vaan suomalaiset urheiluvaikuttajat loivat myytin omien päämääriensä ajamiseksi. Huippu-urheilu ei tuona aikana koskettanut koko maailmaa, eikä nykypäivänäkään ole levinnyt merkittäväksi asiaksi kaikkiin kulttuureihin. Toista reittiä huippu-urheilua kuvaa Harri Salimäki merkittävän urheiluvaikuttajan Lauri Pihkalan elämäkerrassa *Isänmaan ja urheilu-uskon mies* (2000).¹⁰

Kattavin urheiluhistorian alan esitys Suomen Olympiakomiteasta on vuonna 2006 julkaistu *Sadan vuoden olympiadi*. Kirjan kirjoitti laaja joukko suomalaisia tutkijoita ja asiantuntijoita, joista etenkin Hannu Itkosen osuus kiinnittyy läheisesti omaan tutkimusaiheeseeni. Itkonen käsittelee luvussaan Olympiakomiteaa 1900-luvun jälkipuoliskolla niin ammattilaisuuden, dopingin kuin kaupallistumisenkin merkeissä. Teos sisältää harmillisesti erään tyypillisen piirteen monille suomalaisille urheiluhistoriateoksille – siinä ei ole lähdeviitteitä, todennäköisesti kustantajan vaatimuksesta. Tämä on historian alalla varsin valitettava piirre, sillä ei ole ollenkaan varmaa, että lähteet sisältävä käsikirjoitus säilyy muutamaa vuotta, muutamasta kymmenestä vuodesta puhumattakaan. Tulevan tutkimuksen kannalta edes loppuviitteet tarjoaisivat mahdollisuuden historiatieteille olennaiseen läpinäkyvyyteen. Kirjan mielenkiintoisiin yksityiskohtiin on vaikea tarttua kiinni kovin syvällisesti, kun lähteitä on mainittu korkeintaan tekstissä. Kirjoittajien pitkän linjan ammattitaidon vuoksi näen kuitenkin, että kirjaa on mahdollista käyttää osana tutkimukseni kirjallisuutta. Läheisesti *Sadan vuoden olympiadiin* liittyy SOK:n entisen valmennuspäällikön Heikki Kantolan kirjoittama *Valmennuksen jalanjäljet* (2007), joka keskittyy suomalaisen urheiluvalmennuksen historiaan, erityisesti Olympiakomitean silmin.

Ulkomailla urheiluhistoriantutkimuksen puolella on tehty paljon julkaisuja viime vuosina. 2000-luvulla erityisesti Routledge-kustantamo on julkaissut laadukasta kirjallisuutta, jota olen hyödyntänyt laajasti työssäni. Rob Beamishin ja Ian Ritchien *Fastest, highest, strongest – a critique of high performance sport* (2006) ja Paul Dimeon *A history of drug use in sport 1876–1976 – beyond good and evil* (2007) käsittelevät erityisesti huippu-urheilun muuntumista huippusuoritusurheiluksi ja suorituskyvyn tehostamista erilaisin menetelmin. Douglas Boothin *The field – Truth and fiction in sport history* (2005) on laaja metodi- ja teoriaopas urheiluhistorian tutkimuskenttään. Kirja on toiminut työssäni eräänlaisena käsikirjana miettiessäni lähestymistapoja

¹⁰ Viita 2003. Kolehmainen, kuten muutkin tuon ajan urheilusankarit, veivät maitaan vain urheilusta kiinnostuneen yleisen tietoisuuteen tuon ajan rajoittuneen tiedonkulun vuoksi. Omissa maissaan voittajista tehtiin suurempia sankareita kuin he kansainvälisesti olivatkaan. Nykyaikaisiin olympiakisoihin osallistui ensimmäisinä vuosikymmeninä vain muutama kymmenen valtiota.

eri tutkimusongelmiin. Vielä samalta julkaisijalta olen tarkastellut Ellis Cashmoren *Making sense of sports* (3. painos, 2000) -teosta. Cashmoren liikunta-alan yliopisto-opiskelijoille tarkoitettu kirja on jossain määrin yleisen urheiluhistorian perusteoksia. Siitä on tehty jo neljä uudistettua painosta vuoden 1990 alkuperäisen julkaisun jälkeen. Cashmore pureskelee merkittäviä urheilun olemuksen teorisointeja, urheilun ideologiaa ja arvoja sekä globalisaation vaikutuksia urheiluun. Cashmoren tulkinnat ovat rakentaneet pohjaa omalle työlleni erityisesti urheilun yleisen kehityksen suunnasta.

Huippu-urheilun olemusta sitä ohjaavien voimien näkökulmasta on tarkastellut perinpohjaisesti Howard Nixon teoksessa *Sport in a changing world* (2008). Myös tämä tutkimus on uusinta kansainvälistä huippu-urheilututkimusta ja siten palvelee omaa tarkoitustani tarkastella urheilun muuttumista nykypäivään saakka. Nixon on keskittynyt erityisesti huippu-urheilun taustalla vaikuttaviin tekijöihin: talouteen ja vallankäyttöön, joita hän käsittelee käyttämällä esimerkkeinä kansainvälisesti merkittävimpiä palloiluliigoja, Kansainvälistä Jalkapalloliittoa (FIFA) sekä Kansainvälistä Olympiakomiteaa (KOK). Urheilun kaupallistumiseen liittyviä tutkimuksia ovat myös Stefan Szymanskin *Playbooks and checkbooks: an introduction to the economics of modern sports* (2009) sekä Szymanskin ja Simon Kuperin kirjoittama *Soccernomics* (2009). *Globalization and sport – playing the world* (2001) on myös urheilun taustatekijöitä punnitseva tutkimus. Toby Miller et al. käsittelevät kirjassa urheilua kulttuurin suunnasta. Kirjassa käsitellään ajatusta, että urheilu on kulttuuri tai osa jotain kulttuuripiiriä, kuten Yhdysvaltoja, jota levitetään eri voimin laajemmalle. Kovin väärässä työryhmä ei varmasti ole, kuten huomaamme katsoessa ympärillemme. Monet huippu-urheiluun liittyvät asiat ovat kaupallistuneet ja levinneet siinä missä populaarimusiikki tai erilaiset vaatemuodit.

Moderniin huippu-urheiluun viitataan selkeästi Alberto Bouronclen ja Sari Rauhamäen toimittamassa *Sport and substance use in the nordic countries* -julkaisussa (2005). Teoksessa on kolme tutkimusartikkelia, jotka on yhdistetty alaotsikon *the rise of modern sports – athletes and spectators* alle. Artikkeleiden näkökulma on hyvin pitkälti urheilun lääketieteellistymisen ilmiötä selittävä, joten ne sopivat erinomaisesti tutkimukseni taustalle. Yhden artikkeleista on kirjoittanut Verner Möller, jolta käytän myös toista kirjaa *Ethics of doping and anti-doping – redeeming the soul of sport?* (2010). Kirjan on julkaissut myös Routledge.

Varsinaisen asiakirjalähdeaineiston työssäni muodostaa Suomen Olympiakomitean arkisto, joka sijaitsee Suomen Urheiluarkistolla. Käytän tärkeimpänä kokonaisuutena toimintakertomuksia, jotka kuvaavat organisaatioiden toimintaa niiden tehtävistä ja itse tärkeimmiksi kokemista asioista käsin. Toimintakertomukset ovat säilyneet ehjänä sarjana vasta vuodesta 1962 alkaen pois lukien vuosi

1974. Tätä vanhempia kertomuksia löytyy lähinnä hajavuosilta ja esimerkiksi vuosiväliltä 1937–1946 toimintakertomuksia ei ole säästynyt ainakaan SOK:n omaan arkistoon.¹¹ Toimintakertomusten ohella olen käynyt läpi erityisesti lääketieteellisen komission pöytäkirjoja sekä muistioita ja raportteja tutkimukseni kannalta mielenkiintoisimmilta ajalta eli 1960–80-luvuilta. Asiakirjoja tarkasteltaessa on otettava huomioon konteksti, jossa asiakirja on syntynyt ja pohdittava myös sitä, millaista viestiä esimerkiksi järjestö haluaa toimintakertomuksen kautta välittää. On myös huomattava, että tietyistä asiakirjaryhmistä jätetään varmasti pois sellaisia ehkä negatiivisia asioita, joita ei haluta tuoda suoraan esille. Tutkimuskirjallisuus auttaa tällaisten lähteiden lähilukuun ja johtopäätösten synnyttämiseen myös siitä, mitä lähteet eivät suoraan kerro.

Tutkimuskirjallisuuden ja asiakirjalähteiden ohella olen käyttänyt runsasta kokoelmaa artikkeleita ja tutkimuksia. Tämä on tyypillistä urheiluhistorian tutkimukselle, sillä tutkimuksia rakennetaan usein sirpaleisista tiedoista. Olen jokaisen lähteen kohdalla miettinyt kriittisesti, tarvitsenko lähdettä todella ja mikä sen arvo on työlleni. Yksittäisten tieteellisten artikkelien kohdalla olen tarkistanut, että kirjoittajat ovat oman alansa asiantuntijoita ja toimituksellisten lehtiartikkeleiden osalta olen pyrkinyt käyttämään suuria uutistoimistoja. Tärkeimmät löytämäni yksittäiset tutkimukset käsittelevät huippu-urheilun jonkun osa-alueen kehittymistä, kuten Berthelotin työryhmän *Athlete Atypicity on the Edge of Human Achievement: Performances Stagnate after the Last Peak, in 1988* (2010) ja Chrysostomos Giannoulakis ja David Stotlarin *Evolution of Olympic sponsorship and its impact on the Olympic movement* (2006). Edellisessä tarkastellaan eri lajien tuloskehityksiä ja jälkimmäisessä olympialaisten rahoituksen muuttumista.

Edellä kuvattujen aineistojen päälle olen käyttänyt lähteinä Kansainvälisen Olympiakomitean sekä muutaman kansallisen olympiakomitean, Maailman Antidopingtoimiston ja kansainvälisten lajiliittojen Internet-sivuja, joiden lisäksi hyödynsin myös muutaman suuren uutistoimiston Internet-arkistoja. Näiden ohella olen hyödyntänyt myös laadukkaiksi katsomiani asiantuntijasivustoja, kuten *Sports and drugs* <<http://sportsanddrugs.procon.org/>> ja *The science of sport* <<http://www.sportsscientists.com/>>. Näille sivuille alan asiantuntijat keräävät materiaalia sivujen teemoista ja kirjoittavat tieteelliset kriteerit täyttäviä artikkeleita. Esimerkiksi jälkimmäisen sivuston kirjoittajat Ross Tucker ja Jonathan Dugas ovat liikunfafysiologian tohtoreita ja tehneet väitöskirjansa professori Timothy Noakesin alaisuudessa. Lähdeaineistoni on kohtuullisen laaja, mutta silti on selvää, että aihettani olisi voinut lähestyä valtavan monen muun lähteen kautta –

¹¹ Alkuaikoina Olympiakomitea hajosi aina olympiadin päätyttyä, joten toiminta keskeytyi muutenkin väliaikaisesti. Todennäköisesti toiminta keskeytyi myös talvisodan sytyttyä syksyllä 1939 ja jatkui vasta, kun Lontoon vuoden 1948 olympialaiset päätettiin järjestää.

huippu-urheilun koskettamaa maailmaa ei voi rajata yksiselitteisesti. Uskon, että paljon kiinnostavaa materiaalia jäi käyttämättä, mutta jo lähde- ja kirjallisuusluettelossa olevan materiaalin avulla olen pystynyt muodostamaan hyvän ja perustellun näkemyksen tämän työn puitteissa käsiteltävistä teemoista.

1.3 Tutkimuskysymykset ja työn rakenne

Pro gradu -tutkielmani jakautuu kahteen pääteemaan. Ensinnä, huippu-urheilun modernisoitumiseen eli huippu-urheilun muutokseen 1900-luvulla sekä 2000-luvun alussa. Toiseksi, Suomen Olympiakomitean toimintaan huippu-urheilun modernisoituessa. Tulkitsen työssäni huippu-urheilun kansainvälistä muuntumista kolmesta eri näkökulmasta – valmennuksen tieteellistymisen ja kehittymisen, suorituksen tehostamisen sekä taloudellisten tekijöiden kasvun kannalta. Millaisia ilmiöitä näiden teemojen sisällä huippu-urheilun muutokseen on liittynyt ja mitä syitä modernisoitumisen taustalta löytyy? Suomen Olympiakomitean toimintaa huippu-urheilun muuttuvassa toimintaympäristössä peilaan samojen kolmen elementin kautta aina nykyhetkeen saakka. Miten Suomen Olympiakomitea on reagoinut huippu-urheilun modernisoitumiseen ja toisaalta ollut osaltaan modernisoimassa sitä?

Huippu-urheilun modernisoituminen ei tietenkään rajoitu pelkästään käsittelemääni kolmeen elementtiin, mutta ne kuvaavat kattavasti huippu-urheilun suurimpia muutoksia 1900-luvun aikana. Tutkielman aikarajaus 1900-luvulta nykypäivään pohjautuu huippu-urheilun voimakkaaseen kansainvälistymiseen ja leviämiseen 1900-luvun alkuvuosikymmenistä alkaen. Suuret kansainväliset arvokilpailut alkoivat syntyä eri lajeihin hiljalleen 1900-luvun puolella ja vuonna 1896 aloitetut olympialaiset alkoivat kasvaa tapahtumana selkeästi vasta 1930-luvulla. Aikarajauksen olen mitoittanut nykypäivään saakka, sillä urheilun modernisoituminen vaikuttaa jatkuvan edelleen Suomessa, mutta myös kansainvälisessä huippu-urheilussa.¹²

¹² Olympialaisissa oli esimerkiksi Amsterdamissa vuonna 1928 43 olympiakomiteasta 2 883 kilpailijaa ja Berliinissä vuonna 1936 3 963 kilpailijaa sekä osallistuvia olympiakomiteita 49. Sadan olympiakomitean raja rikkoutui Meksikossa vuonna 1968 (112 osallistunutta komiteaa). Kansainvälinen Olympiakomitea, kisojen perustiedot. <<http://www.olympic.org/olympic-games>> luettu 1.11.2011. Maailman pelatuimman pallopelin jalkapallon ensimmäiset MM-kilpailut käytiin vuonna 1930 Uruguayssa. Kansainvälinen jalkapalloliitto, World Cup archive <<http://www.fifa.com/worldcup/archive/index.html>> luettu 1.11.2011.

Tutkin huippu-urheilun yleistä modernisoitumista pääasiassa aiemman tutkimuksen varassa. 2000-luvun alussa on tehty paljon ulkomaista tutkimusta huippu-urheilun muutokseen liittyen, erityisesti sen lääketieteellistymisen ja kaupallistumisen alueella. Hyödynnän ja yhdistelen tätä aineistoa työssäni, mutta pyrin myös tarkastelemaan kriittisesti jo tehtyä tutkimusta. Suomen ja varsinkaan Suomen Olympiakomitean osalta huippu-urheilun laajempaa muutosanalyysia ei ole tehty. Tästä syystä olen tehnyt laajan katsauksen Olympiakomiteaan sen omista toimintakertomuksista käsin. Rakennan käsityksen Suomen Olympiakomitean toiminnasta edellä mainittujen kolmen muotoselementin kautta ensin omana kokonaisuutenaan ja peilaan sitä huippu-urheilun modernisoitumisen sekä yleisen yhteiskunnan muutoksien suhteen.

Työni rakentuu johdannon lisäksi neljään päälukuun sekä johtopäätöksiin. Kolmessa ensimmäisessä pääluvussa käsittelen huippu-urheilun modernisoitumista kansainvälisestä näkökulmasta. Aloitan tutkimuksen valmennuksen tieteellistymisellä, jatkan suorituksen tehostamisen tiellä ja päätän huippu-urheilun modernisoitumisen sen kaupallistumiseen. Suomen Olympiakomiteaa käsittelen kolmen eri teeman kautta sille osoitetussa omassa pääluvussaan. Viimeinen luku koostuu työn yhteenvedosta ja johtopäätöksistä. Olen pyrkinyt pitämään esitykseni kronologisena alalukujen sisällä. Eri pääluvuissa käsitellään siten samoja aikoja, mutta eri näkökulmista. Selkeyden vuoksi koen tämän perusteltuna ratkaisuna ja yhteenvedossa sidon lopulta modernisoituvan huippu-urheilun langat toisiinsa. Tutkimukseni painopiste on selkeästi huippu-urheilun yleisessä modernisoitumisessa, kuten myös työn rakenteesta tulee ilmi. Suomen Olympiakomitean osalta olen pyrkinyt tiivistämään kuvausta, sillä sitä koskee hyvin pitkälti samat yleisen modernisoitumisen trendit kuin koko huippu-urheilua, mutta tietysti omalla kansallisella värityksellään. Olen yrittänyt keskittyä Suomen osalta enemmän näihin kansallisiin erityispiirteisiin ja niiden syihin. Työni käsittelee huippu-urheilua muuttuvana kansainvälisenä ilmiönä, jossa erilaiset toimijat näyttelevät omia osiaan. Suomen Olympiakomitea on ollut yksi toimija muiden joukossa, joskin maan kokoon suhteutettuna varsin aktiivinen sellainen.

1.4 Teoria ja käsitteiden määrittely

Tutkimukseni on pääasiallisesti yleiskvalitatiivista sisällönanalyysia, joskin Suomen Olympiakomitean osalta tarkastelen myös tilastollisesti huippu-urheilun rahoituksen muuttumista.

Tilastollinen analyysi on tarpeen, sillä tällaista ei Olympiakomitean osalta ole vielä pitkältä aikaväliltä tehty. Yleisesti ottaen pyrin laajaa kirjallisuutta ja lähdeaineistoa yhdistelemällä löytämään syitä huippu-urheilun modernisoitumiselle. Teoreettiselta kannalta näkökulmani on systemaattista evoluutiota hyödyntävä.

Systemaattisen evoluution teoriolla tarkoitetaan käsitystä siitä, että yhteisöt ja kulttuurit ovat orgaanisia, holistisia järjestelmiä, jotka kehittyvät jatkuvasti ja tulevat monimutkaisemmiksi. Työssäni sovellan systemaattisen evoluution teoriaa kansainvälisen huippu-urheilun järjestelmään ja olemukseen – huippu-urheilu, kuten urheilu ja liikunta, on muuttuvaa ja kehittyvää. Huippu-urheilun alkuketkää on vaikea määrittää, mutta työssäni analysoin sen muutosta 1900-luvun alkupuolelta lähtien ja pyrin näkemään merkittävimpiä huippu-urheilujärjestelmän muutoksia yleisessä maailman modernisoitumisen kontekstissa. Systemaattisella evoluutiolla on ollut osansa urheiluhistoriantutkimuksessa. Booth toteaa, että systemaattisen evoluution avulla voidaan erottaa urheilun perinteinen ja moderni aikakausi.¹³

Modernilla ja modernisaatiolla viitataan yleisesti yhteiskunnallisiin ja kulttuurin ilmiöihin noin 1800-luvun puolivälistä 1900-luvun jälkipuoliskoon. Perinteinen urheilu oli muun muassa järjestäytymätöntä ja sidoksissa paikallisiin tapoihin, kun modernia urheilua kuvaavat myös moderniin yhteiskuntaan liitetyt piirteet: byrokratisoituminen, erikoistuminen, rationalisaatio, mittaaminen ja kiinnostus ennätyksiin. Moderniin liitetään myös massatuotanto, teollistuminen ja kapitalismi, jotka kaikki vaikuttavat liittyvän myös tiukasti huippu-urheilun modernisoitumiseen. Boothin mukaan liikuntahistorian kentillä on tutkittu yllättävän vähän urheilun muutosta perinteisestä moderniin.¹⁴

Itse urheilun käsite ei myöskään ole itsestäänselvyys. Kilpaurheilulla tarkoitetaan ensinnä organisaationaalista rakennetta, johon kuuluu säännöt, hallinta ja hierarkia. Toisaalta kilpaurheilulla kuvataan institutionaalista fyysistä kilpailua yksilön tai ryhmien välillä, jossa syntyy voittajia ja häviäjiä.¹⁵ Tämän työn lähdeaineisto on ollut pääosin englanninkielistä, jossa käytetään sport ja esimerkiksi *competitive*, *world-class* sekä *high-performance sport* -käsitteitä. Englanninkielisen sport-sanan lähin suomenkielinen vastine on 1900-luvulla ja nykyaikana ollut urheilu. Sportilla tarkoitetaan aktiviteettia, johon liittyy fyysinen ponnistus ja taito, jossa kilpaillaan viihteeksi

¹³ Booth 2005, 162–163. Allen Guttmann käytti systemaattisen evolutionismin teoriaa tutkimuksessaan *The Olympics – a history of modern games*. (2. painos 2002). Esimerkiksi Martti Jukola kirjoitti vuonna 1934 *Huippu-urheilun historiaa 1* -teoksen, joten huippu-urheilun käsite on tunnettu jo 1900-luvun alkupuolella.

¹⁴ Katso esimerkiksi Booth 2005. Booth esittää läpi kirjan eri teorioita urheiluhistoriasta ja urheilun muutoksesta. Tai Szymanski 2009, 6-8. Szymanski toteaa, että modernin elementtejä on ollut olemassa myös vanhemmissa kulttuureissa. Urheilusta niitä voi löytää muun muassa antiikin Rooman valjakkokilpailuista.

¹⁵ Nixon 2008, 7-9.

yksilönä tai joukkueena toista vastaan. Urheilu-sana on etymologialtaan urho ja urhea -sanoista tuleva ja vakiintunut kieleen 1800-luvun lopulla. Aiemmin Suomessa käytettiin erityisesti kilvoittelua ja kilpailua.¹⁶

¹⁶ Esimerkiksi Häkkinen Kaisa, *Nykysuomen Sanakirja* (2004). Oxford dictionaries.
<<http://www.oxforddictionaries.com/definition/sport?view=uk> > luettu 19.4.2011.

2. Modernin valmennuksen murrosvaiheet

2.1 Luonnollisesta tieteelliseen harjoitteluun

Kilpaurheiluun tiiviisti liittyvä suunnitelmallinen harjoittelu ei ole aina ollut keskeinen asia urheilussa, sillä harjoittelun yhteyttä suorituskyvyn ja kilpailusuorituksen parantamiseen ei täysin ymmärretty. Ihmisen fysiologisten ominaisuuksia kyllä tutkittiin esimerkiksi Saksassa, mutta urheiluharjoitteluun siitä ei ollut suoraa hyötyä, sillä kyseessä oli lähinnä antropologinen tarkastelu. Urheilijoita tutkittaessa havaittiin muutamia poikkeuksellisia asioita, huomattiin esimerkiksi sydämen suurentunut koko joillain, yleensä kestävyyslajien urheilijoilla. Tarkastelun tärkein näkökulma oli ihmisen potentiaalin tutkiminen – tällainen ihminen soveltuu tiettyyn urheilulajiin. Tutkimus ei keskittynyt paljoa siihen, miten ihmisestä voitaisiin muokata parempi jossain lajissa ja siten valmennustietous rakentui itse kilpailusuorituksen näkökulmasta.¹⁷

Harjoittelu eri lajeissa tarkoitti 1900-luvun alkuvuosikymmeninä lähinnä suorituksen toistamista. Ei osattu tai ymmärretty jakaa lajisuoritusta harjoituksellisiin osa-alueisiin, vaan keskityttiin enemmän kokonaisuuteen. Tätä harjoittelutapaa kutsutaan luonnolliseksi harjoitteluksi ja se eroaa selkeästi modernin harjoittelun pääperiaatteista, jotka karkeasti jaoteltuna ovat lisääntyvä vastus, intervallit ja pitkäkestoisuus. Tällaista varhaista harjoittelua voidaan kutsua myös suorituksen optimoinniksi, jossa oleellista oli tarkkuus ja tekniikka, ei niinkään suorituskyvyn parantaminen. Urheilijat, valmentajat ja teollisuusjohtajat olivat tuona aikana saman ongelman parissa. Tayloristinen ajattelu pohjautui optimointiin, jossa tärkeämpää on tehokkuuden lisääminen kuin suorituskyvyn parantaminen. Beamish & Ritchie toteavat suomalaisten juoksijoiden Hannes Kolehmaisien ja Paavo Nurmen esimerkeiksi tästä suorituksen optimointiin pyrkimisestä. Myös myöhemmin kilpaurheilua on verrattu tehtäisiin. Kuuluisimpia esimerkkejä ovat 1970-luvulta Jean Marie-Brohmin viittaukset aikakaudelle tyypilliseen tieteelliseen harjoitteluun, jonka keulakuvia olivat olleet kestävyysjuoksija Emil Zatopek ja uimari Mark Spitz. Marie-Brohmin mukaan urheiluharjoittelu muistuttaa rakenteeltaan liukuhihnatyötä ja vaatii epäinhimillistä työtahtia.¹⁸

Kolehmaisien ja Nurmen osalta on annettava kirjoittajille kritiikkiä siitä, että suomalaisten

¹⁷ Beamish & Ritchie 2006, 54.

¹⁸ Beamish & Ritchie 2006, 52-54; Beamish & Ritchie 2005, 417. Möller 2010, 18. Walsh & Giulianotti 2007, 20–21. Analyysissään Marie-Brohm soveltaa marxistilaisia käsitteitä urheiluun ja näkee kilpaurheilun modernina oopiumina massoille, joka vaimentaa vallankumouksellisia voimia. Huippu-urheilu on eliitin keino hallita yhteiskuntaa.

valmentautuminen sisälsi jo hyvin paljon modernin harjoittelun piirteitä, eivätkä he siten olleet enää täysin luonnollisesti harjoittelevia. Suomalaiset kestävyysjuoksijat menestyivät erittäin hyvin, ja tämä perustui osaltaan erittäin toimiviin harjoitusmenetelmiin ja toisaalta tukitoimenpiteisiin, kuten hierontaan ja saunomiseen.¹⁹ Samalla on hyvä tiedostaa, että suomalaiset valmistautuivat kisoihin jo jossain määrin ammattimaisesti. Parhaille urheilijoille luotiin taloudelliset edellytykset valmentautua olympialaisiin noin puoli vuotta ennen kisoja. Suomalaisten harjoittelua luonnehdittiin jo perinpohjaiseksi ja tieteelliseksi sekä amatööriurheilun ihanteita pilkkaavaksi.²⁰ Suomalainen Lauri Pihkala oli ensimmäisiä, ehkä koko maailmassa, jotka alkoivat ymmärtää, mistä tehokkaampi harjoittelu koostuu. Pihkalan mukaan harjoittelulla tuli aina olla selkeä päämäärä, täytyy harjoittaa erikseen voimaa, kestävyyttä ja nopeutta, mieluummin intensiivisesti kuin määrällisesti paljon ja harjoittelun vastuksen tulee kasvaa.²¹

Liikuntafysiologian tutkimus otti 1910–30-luvuilla suuria harppauksia eteenpäin, erityisesti vuonna 1922 Nobel-palkitun Archibald Hillin tutkimusryhmän tuloksien ansiosta. Hillin ryhmä havaitsi ja kehitti vahvasti moderniin, tieteellistettyyn urheiluun liittyvät käsitteet lihasväsymys, maitohappo ja happivelka. Käytännön harjoitteluun ja harjoitusoppaisiin tutkimustietoutta ei laajalti tuotu maailmansotien välisenä aikana.²² Harjoitusoppaissa esimerkiksi Suomessa painottui suoritustekniikka, tyyli ja harjoitusmenetelmät. Armas Valste kirjoitti oppaat ulkomailta hankitun ja myös suomalaisen oman valmennustiedon pohjalta. Vasta vuonna 1957 oppaiden sisältö todettiin vanhentuneeksi ja ne uusittiin. Paul Dimeon mukaan noin 1920-luvulla alkoi hiljalleen käänne, jolloin tieteellisiä ideoita alettiin tuoda harjoitteluun tietyissä piireissä. Yhteen piiriin voinee lukea suomalaiset juoksijat. Aiemmin oli kyllä harjoiteltu, mutta vasta nyt alkoivat käsitykset muuttua siitä, mitä harjoittelulla voitaisiin saavuttaa. Käytännössä kesti pitkään, että ymmärrettiin aidosti suorituskyvyn saloja. Aikanaan kansainvälisesti levinneet yleisurheilun harjoitusoppaat *Track and field athletics* (1947) ja *Championship technique in track* (1949) eivät vielä sisältäneet erityistä tietoa, vaan samaa vanhaa tyylin ja suoritustekniikan korostamista. Kuvaavaa toista maailmansotaa edeltävälle ajalle on se, että vuoden 1936 olympialaisissa brittiurheilijat väittivät saksalaisten harjoittelevan ammattimaisesti. Heistä tuntui, että he kilpailivat tieteellisesti organisoitua konetta vastaan, kun näkivät saksalaisilta mitattavan esimerkiksi verenpaineen

¹⁹ Rantala 2009.

²⁰ Viita 2007. 102–103.

²¹ Beamish & Ritchie 2006. 55.

²² Beamish & Ritchie 2006. 55. Katso Archibald Hillistä esimerkiksi Wikipedia:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Archibald_Hill> Käännökset: *muscle fatigue* = lihasväsymys, *lactid acid* = maitohappo, *oxygen debt* = happivelka.

suoritusten jälkeen.²³

Todelliset askeleet moderniin, tieteelliseen valmentautumiseen otettiin vasta selvästi toisen maailmansodan jälkeen, kun huippu-urheilun propagandamerkitys korostui entisestään ja valtiot ryhtyivät panostamaan aivan uudessa mittakaavassa huippu-urheilijoiden tieteelliseen kehittämiseen. Toki jo aiemmin esimerkiksi suurruhtinaskunta ja myöhemmin itsenäistynyt Suomi oli pyrkinyt maailman kartalle urheilun avulla, eikä vuoden 1936 Berliinin olympialaisiin liittynyttä natsipuolueen ylistämistä voi pitää kovin epäpoliittisena.²⁴

Toisen maailmansodan jälkeen huippu-urheilun keskeisiksi tekijöiksi alkoivat nousta urheilijoiden sijasta valmennusjärjestelmät. Beamish & Ritchie kiteyttävät, että tieteellisesti ohjatut huippu-urheilujärjestelmät ottivat vallan kansainvälisillä kilpакentillä. Tämä johtui kahdesta keskeisestä syystä: joidenkin valtioiden johto näki urheilun strategisesti tärkeänä poliittisena kohteena sekä kansainväliseen kilpaurheiluun ja sitä kautta valmentautumiseen ja valmennustutkimukseen ryhdyttiin panostamaan resursseja aiempaa runsaammin. Nämä toimivat instrumentteina paradigman muutokselle, jossa ihmisen suorituskyky alettiin tiedostaa uudella tavalla.²⁵

Käytännössä alkoi muutos suorituksen optimoinnista suorituskyvyn kehittämiseen. Beamish & Ritchie liittävät suorituskyvyn parantamisen paradigman synnyn vahvasti Sir Roger Bannisteriin, joka rikkoi ensimmäisenä mahdollomana pidetyn neljän minuutin rajan mailin juoksussa vuonna 1954. Bannisterin harjoittelu pohjautui tieteellisen tiedon tarkkaan hyödyntämiseen suorituskyvyn nostamisessa. Hän oli itse suorittanut tutkintoja fysiologian ja lääketieteen aloilta. Siten tehdessään erilaisia ihmiskokeita itsellään, hän ymmärsi elimistössä tapahtuvia muutoksia ja osasi soveltaa tätä kehittäessään omaa valmennustaan yhä toimivammaksi.²⁶ Bannisterin tehdessä omia kokeitaan Iso-Britanniassa, tapahtui urheiluun suhtautumisessa muutoksia myös muualla. Neuvostoliittolaiset voimannostajat alkoivat käyttää testosteronia laajalti vuoden 1952 olympialaisissa ja yhdysvaltalaiset alkoivat käyttää omia vastaavia valmisteitaan.²⁷ Paradigma kohti suorituskyvyn

²³ Kantola 2007. 203. Dimeo 2007. 34–35. Beamish & Ritchie 2006. 17, 56–57.

²⁴ 1900-luvun alun kansainvälisen kilpaurheilun propagandamerkityksestä voi olla montaa mieltä. On selvää, että valtiot näyttäytyivät olympiakilpailuissa myös omaa paremmuutta osoittaakseen. On eri asia kuinka laajalle näytös näkyi. Vasta 1960-luvulla kunnolla kehittyneen televisioinnin myötä olympialaisista on tullut todella laajasti kansainvälisesti näkyvä tapahtuma. Olympialaisissa oli mukana 1900-luvun alkupuolella 20–30 valtiota ja kisoista olivat kiinnostuneet lähinnä nämä valtiot. Aiheesta lisää esimerkiksi Erkki Vasara (toim.), *Suomi urheilun suurvaltana* (1989).

²⁵ Beamish & Ritchie 2006. 59

²⁶ Beamish & Ritchie 2006. 60–61. Bannister testaili muun muassa lisähapen vaikutusta suorituskykyyn ja kokeili erilaisia vetoharjoitusmuotoja, kuten ruotsalaista *fartlek*-menetelmää sekä tarkasti suunniteltua intervalliharjoittelua.

²⁷ Katso luku 3. Käsittelen siinä laajemmin suorituksen keinotekoista ja kiellettyä parantamista.

ymmärtämistä ja parantamista kehittyi monella puolella yhtäaikaan. Saksan Demokraattisessa Tasavallassa²⁸ koettiin 1970-luvulle mentäessä, että:

”...koventuneet kilpailut, lisääntynyt materiaallinen ja ideologinen työ kilpaurheilun hyväksi, sen hallinnon keskittyminen, tieteellis-teknisten tietojen yhä voimakkaampi hyväksikäyttö suorituskyvyn kohottamiseksi sekä nuorten urheilijoiden systemaattinen etsintä ja valmennus ovat aiheuttaneet sen, että varsinkin 1960-luvun jälkeen ennätykset eri lajeissa ovat parantuneet olennaisesti, suoritusstiheys on kasvanut ja yhä nuoremmat urheilijat nousevat maailman parhaimmiston joukkoon.”²⁹

Huippu-urheilujärjestelmiä syntyi eri puolille toteuttamaan ihmiskokeita ja parantamaan suorituskykyä. Järjestelmät vaihtelivat hieman valtion poliittisen rakenteen, kulttuuriarvojen ja byrokratian rakenteiden mukaan, mutta Beamish ja Ritchie kuvaavat niillä olleen seuraavia yhteisiä piirteitä:

- Systemaattinen raa'an ja sovelletun tieteellisen tutkimuksen hyödyntäminen fyysisen suorituksen parantamiseksi
- Aikainen urheilulahjakkuuden tunnistaminen, seulonta, ohjaus ja erikoistuminen
- Ammattilaisvalmentajat, ravintoterapeutit, biomekaanikot, fysioterapeutit, urheilupsykologit mukana harjoitusryhmien ohjauksessa
- Huolellisesti organisoidut harjoitusfasiliteetit varusteineen ja ohjaavine teknologioineen
- Rahallinen palkitsemisjärjestelmä sekä kannustimia urheilijoille ja urheilujärjestöille³⁰

Järjestelmien vaikutuksesta huippu-urheilun valmennustietous kohosi merkittävästi ja saavutti selkeästi tieteellisen, modernin tason 1960–80-lukujen aikana, kuten maailmanennätysten myöhemmästä kehitysvauhdin hidastumisesta on pääteltävissä. Huippu-urheilujärjestelmien tyypiesimerkkeinä voidaan pitää Länsi- ja Itä-Saksojen valmennusjärjestelmiä. Länsi-Saksan järjestelmä sisälsi vahvasti läntisille maille tyypillisiä elementtejä, kun taas Itä-Saksan järjestelmä oli sosialistisille maille tyypillinen malli. Suomessa näkyvät jopa nykypäivänä Itä-Saksan vaikutteet, sillä Suomella oli vahvat sidokset sosialistisiin maihin toisen maailmansodan jälkeisinä

²⁸ Käytän jatkossa yhtenäisesti selvyuden vuoksi suomalaisittain tunnettua nimeä Itä-Saksa ja lyhennettä DDR.

²⁹ Harre 1977, 12.

³⁰ Beamish & Ritchie 2006, 104, 138.

vuosikymmeninä ja siten myös urheiluvalmennuksen vaikutteita kulkeutui Suomeen. Itä-Saksan nopeaa nousua seurattiin Suomessa esimerkiksi Suomen Urheilulehden sivuilla. Lehdessä kuvaillaan, että Itä-Saksan nousu tuli asiantuntijoillekin yllätyksenä, mutta kun asiaan perehdyttiin tarkemmin, todettiin, että maassa on vallalla totaalinen valmennus tehokkaampana kuin missään muualla. Samassa kirjoituksessa todetaan, että vaikka Suomessa on joskus puhuttu totaalisesta valmennuksesta, niin ei olla vielä lähelläkään Itä-Saksan ja muiden samankaltaisten maiden tasoa.³¹

2.2 Tapaus Itä-Saksa

Itä-Saksan urheiluvalmennusta voi pitää hyvällä syyllä suomalaisen valmennusopin tärkeimpänä lähteenä. Suomalaiset valmennuksen perusteokset ovat täynnä viittauksia DDR:n valmennusjärjestelmään ja -oppeihin. Yhteistyön runsauden voi havaita myös arkistomateriaalista, josta voi löytää lukuisia merkintöjä valmennustietouden vaihdosta seminaarien ja muiden matkojen merkeissä. Suomalaisen valmennusjärjestelmän ymmärtämiseksi on tärkeää perehtyä sen lähteisiin, erityisesti 1960–70-luvun itäsaksalaiseen huippu-urheiluun.³²

Itä-Saksan valmennusjärjestelmä tuotti nopeasti erittäin menestyksekkään urheilijajoukon kansainväliselle tasolle 1960–70-luvun vaihteessa. Kilpaurheilu nähtiin tärkeänä osana sosialistista liikuntakulttuuria. Liikuntakasvatuksen tärkeimpinä päämäärinä oli saavuttaa huipputason urheilusuorituksia ja huolehtia siitä, että sekä nuorisolla että aikuisväestöllä on hyvä yleinen fyysinen suorituskyky ja vakaa terveys. Urheiluvalmennuksen ja -kilpailujen koettiin auttavan kaikkein parhaiten näiden tavoitteiden saavuttamiseen. DDR:n liikuntakorkeakoulussa opettaneen Tohtori Dietrich Harren mukaan missään urheilulajissa ei voida saavuttaa huipputuloksia, ellei valmennusta toteuteta tieteellisten periaatteiden mukaisesti. Sosialistisen ajattelun mukaan kilpaurheilua tuli harjoittaa koulunkäynnin ja työn ohella. Sosialistisessa yhteiskunnassa vallitsi suoritusperiaate, jota kilpaurheiluun kasvattaminen tuki. Kilpaurheilu nähtiin keinona parantaa työtätekevien suorituskykyä - oleellista yhteiskunnassa oli tuotantovoimien kehittäminen, työn

³¹ Beamish & Ritchie 2006, 66-67; Kantola 1988; Kantola 1997. Suomen Urheilulehti 18.10.1966.

³² Katso esimerkiksi Kantola Heikki, *Suomalainen valmennusoppi* (1988); Kantola Heikki, *Nykyaikainen urheiluvalmennus* (1997); Esimerkkeinä: SUa, SVUL, liittohallituksen työvaliokunnan pöytäkirjat n:o 9/1966: DDR:n urheilujohtajien vierailu Suomeen, mukaan lukien tieteellisen osaston johtaja ja urheilulääketieteellinen johtaja; SUa, SVUL, kotimaan kirjeet 1969: kutsukirje itäsaksalaisen tri Manfred Reissin valmennusfysiologian luennolle.

tuottavuuden kohottaminen ja ihmisen voimien kehittäminen siten, että ihminen pystyy täydellisemmin hallitsemaan luontoa ja yhteiskuntaa.³³

Itä-Saksan urheilujärjestelmää alettiin rakentaa uusiksi välittömästi toisen maailmansodan päätyttyä. Urheilu oli yksi keino normalisoida jokapäiväistä elämää pitkien sotavuosien jälkeen. Vahvalla Neuvostoliiton ohjauksella rakennettiin uusi organisaatio ohjaamaan liikuntakulttuurin kehitystä. Maahan luotiin hierarkkinen rakenne, josta pyyhittiin pois kaikki jäljet natsipuolueesta ja vähennettiin länteen nojaavan porvarillisen urheiluliikkeen sekä nationalistisia perinteitä omaavaan turnerilaisen urheiluliikkeen merkitystä. Hierarkian huipulle perustettiin vuonna 1948 Saksan Urheilukomitea³⁴, joka alkoi johtaa kaikkea Neuvostoliiton valvontasektorille syntyvää urheiluaktiviteettia. Vuonna 1951 Itä-Saksaan perustettiin kansallinen olympiakomitea, jota KOK ei suostunut tunnustamaan, vaikka oli tunnustanut jo Länsi-Saksan Olympiakomitean ja Neuvostoliiton Olympiakomitean. Itä-Saksa ei päässyt siten osallistumaan olympiakilpailuihin suvereenina joukkueena, vaan vuosien 1956, -60 ja -64 kisoissa esiintyi Saksojen yhdistynyt joukkue.³⁵

Itä-Saksassa olympiakomitean tunnustamatta jättäminen johti siihen, että urheilun rooli itse asiassa korostui entisestään. Urheilukomitean tilalle luotiin Valtion liikuntakulttuurin ja urheilun komitea STAKO.³⁶ Komitealle annettiin tehtäväksi keskitetyn urheilujärjestelmän luominen ja erityisesti tärkeimpien lajien urheilusuoritusten parantaminen. Urheilijat tulisi keskittää harjoituskeskuksiin, joissa on vaadittavat olosuhteet suorituskyvyn systemaattiseksi parantamiseksi. STAKO alkoi nopealla tahdilla järjestää valmennusta ja yhtenäistä ohjeistusta harjoituskeskuksiin sekä ryhtyi käännättämään neuvostoliittolaista urheilututkimusta saksaksi ja lisäämään DDR:n omaa urheilututkimusta. Vuonna 1957 STAKO:n tilalle perustettiin Saksan Voimistelu- ja Urheiluliitto, joka jatkoi urheilun kehittämistä ja samalla urheilu sidottiin vahvasti valtion seitsenvuotissuunnitelmaan.³⁷

Itä-Saksan huippu-urheilujärjestelmä alkoi toimia tehokkaasti 1960-luvulla. Se rakentui vahvasti urheilukoulujen ja -oppilaitosten varaan, joissa lapsille ja nuorille opetettiin tärkeimpiä lajeja pienestä pitäen. Urheiluseurat ja koulut ”liikunnallisesti lahjakkaille nuorille” tuotiin vahvasti

³³ Harre 1977, 7-11. Saksalaisesta urheiluperinteestä on kirjoittanut laajan artikkelin Kaartinen 2010.

³⁴ Käännös: ”Committee for German Sport – Deutscher Sportauschuss.”

³⁵ Käännös: ”The united team of Germany.” Beamish & Ritchie 2007, 82–83. Itä-Saksan Olympiakomitea tunnustettiin lopulta vuonna 1957, mutta KOK antoi luvan vain Saksojen yhdistetyn joukkueen osallistumiseen Olympialaisiin.

³⁶ Käännös: ”The State Committee for Physical Culture and Sport, Staatliche Komitee für Körperkultur und Sport.”

³⁷ Beamish & Ritchie 2006, 86-89.

yhteen ja mahdollistettiin näin koulunkäynnin ja liikunnan tehokas koordinointi. Tämä mahdollisti harjoittelumäärän kasvattamisen ja urheilusta tuli nuorille kokopäiväistä toimintaa. Kouluilla toimivat valmentajien lisäksi ravintoterapeutit, fysioterapeutit ja liikuntafysiologit, jotka tukivat nuorten harjoittelua. 1960-luvun loppupuolella perustettiin muutamassa vuodessa satoja harjoituskeskuksia tehostamaan harjoittelua. Taustalla oli myös se, että KOK myönsi Müncheniin vuoden 1972 olympialaiset. Itä-Saksa saisi osallistua kisoihin omalla joukkueellaan, joka ymmärrettiin välittömästi kaikkien aikojen parhaaksi propagandamahdollisuudeksi. Menestyksen varmistamiseksi Itä-Saksaan perustettiin Huippusuoritusurheilun komissio.³⁸ Huippu-urheilu oli tärkein taistelulenttä, jolla länsimaat, etenkin Länsi-Saksa, voitaisiin voittaa. Komissio vei suorituskyvyn kehittämisen uudelle tasolle lanseeraamalla aiempaa laajempaan käyttöön anaboliset steroidit ja tekemällä urheilusta laboratoriotiedettä.³⁹

Itä-Saksa oli lopulta Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton jälkeen kolmanneksi menestynein maa Münchenissä 66 mitalillaan. Itä-Saksan massiivinen suoritusta parantavien aineiden käyttö ja tutkimus jatkui kisojen jälkeen, olihan se osoittautunut erittäin toimivaksi osaksi valmennusjärjestelmää. Steroideja alettiin dopingtestaamaan vuonna 1974, mutta Itä-Saksassa päätettiin, että suoritusta parantavien aineiden käyttö säilyy osana harjoitteluprosessia ja kisoihin valmistautumista. Vaikka Itä-Saksan menestyksestä osa selittyy kiellettyjen aineiden käyttämisellä, oli sen valmennusjärjestelmä myös muilta osin viritetty huippuunsa. Saksojen yhdistymisen jälkeen paljastetuista asiakirjoista selviää suorituskyvyn kehittämiseen tähänneen järjestelmän mittasuhteet. Arvioiden mukaan järjestelmän toiminnassa oli vuodesta 1966 alkaen parhaimmillaan mukana vuositasolla noin 4 700 ammattivalmentajaa, 1 000 lääkäriä, 5 000 erilaista toimihenkilöä ja noin 1 500 tutkijaa. Vuosittain erilaisia keinotekoisia aineita käyttävien listalle lisättiin noin 2 000 urheilijaa. Erityisesti panostettiin naisurheilijoihin, sillä heille havaittiin olevan eniten hyötyä androgeeneistä, vaikka jotkut aineiden sivuvaikutukset olivat vakavia. Lisäksi panostettiin erilaisten metodien kehittämiseen, joilla voitaisiin välttää kansainväliselle dopingvalvonnalle kiinni jääminen.⁴⁰

Itä-Saksan urheilujärjestelmää on helppo pitää yhtenä tekijänä modernin huippu-urheilun kehityksessä. Sen resurssi-intensiivinen, tieteellisesti ohjattu ja täysin valtion tukema huippu-urheilujärjestelmä nosti huippusuoritusurheilun uudelle tasolle. Vaikka esimerkiksi Neuvostoliitossa

³⁸ Käännös: ”*High Performance Sport Commission of the DTSB* (Saksan Voimistelu- ja Urheiluliitto) ja hieman myöhemmin nimeksi vaihtui *High Performance Sport Commission of the GDR*.”

³⁹ Beamish & Ritchie 2006, 89-93.

⁴⁰ Beamish & Ritchie 2006, 89-93; Franko & Berendonk 1997.

ja Yhdysvalloissa oli olemassa omat urheilujärjestelmänsä, Itä-Saksan tehokas malli oli avaintekijä sille, että huippu-urheilu astui uudelle aikakaudelle, urheilusta tuli totaalinen, teollinen suorituskyvyn kehittämisen kilpailu.⁴¹ Vaikka Itä-Saksan urheilussa suorituskykyä kehittävien aineiden käyttö oli mittasuhteiltaan valtavaa, on huomattava, että maan menestys arvokisoissa johtui myös muista seikoista. Itä-Saksassa liikuntakulttuuri ja erityisesti kilpaurheilukulttuuri olivat niin voimakkaita, että lahjakkaita urheilijoita riitti määrällisesti paljon eri lajeihin. On selvää, että Itä-Saksan urheilumenestys pohjautui erityisesti laajalle ja huippulaadukkaalle valmennukselle, eikä pelkästään kiellettyjen ja sallittujen aineiden käyttämiselle. Erilaisia kiellettyjä ja sallittuja aineita käyttivät laajasti monien muidenkin maiden urheilijat. Emme kuitenkaan tiedä samalla tarkkuudella, mitä muissa maissa on samaan aikaan tehty, sillä vain Itä-Saksan salaisia valtionarkistoja on päästy lukemaan laajemmin ja asiasta on ilmestynyt tutkimuksia, kuten Franko & Berendonk, *Hormonal doping and androgenization of athletes: a secret program of the German Democratic Republic government* (1997).

2.3 Anna vain kaikkesi – ammattilaisurheilun varjopuoli

Valtiojohtoisen urheilujärjestelmän ohella moderniin huippu-urheiluun muodostui pienempiä yksiköitä - niin valtion tukemia harjoituskeskuksia kuin yksityisellä rahalla toimivia joukkueita ja ryhmiä eri lajeihin. Ammattilaisjoukkueiden ja ryhmien laajamittainen ilmaantuminen huippu-urheiluun tapahtui samalla, kun huippu-urheilun yksityinen rahoitus lisääntyi, vaikkakin esimerkiksi jalkapallossa ammattilaisjoukkueita alkoi syntyä ja 1800-luvun puolella. 1900-luvun jälkipuoliskolla huippu-urheilu kaupallistui erittäin voimakkaasti, jolloin ammattilaisurheilijoiden määrä alkoi kohota voimakkaasti. Nixonin mukaan huippu-urheilemisen rahoituksen taustalla ei lähtökohtaisesti ole itse huippu-urheilun tukeminen, vaan voittojen hankkiminen kaupallistamisen avulla. Nixonin kultaisen kolmion käsitettä avaan luvussa 5.1 ja keskityn tässä luvussa enemmän huippu-urheilun ammattimaistumiseen.⁴²

Kehitys kohti modernia ammattilaisurheilua lähti liikkeelle jo 1900-luvun vaihteessa. Heti ensimmäisiä olympiakisoja valmistellessa ilmeni, että britit, saksalaiset, ranskalaiset ja yhdysvaltalaiset suhtautuivat kielteisesti KOK:n amatöörisääntöihin. Maat halusivat saada kisoihin

⁴¹ Beamish & Ritchie 2006. 102–103.

⁴² Nixon 2008, 292–293.

parhaat urheilijat ja parhaat olivat jo tuona aikana monissa lajeissa KOK:n sääntöjen puitteissa ammattilaisia. Amatöörisäännöissä määriteltiin, että kilpailut ovat avoimia vain niille, jotka eivät ole saaneet tai hakeneet urheilulla taloudellista hyötyä. KOK:n säännöt kuitenkin jäivät voimaan olympialaisten varhaisajoiksi, maiden oli vain mukauduttava asiaan. Olympiakomitean johdossa nähtiin, että olympialaiset menettäisivät osan Antiikin autenttisuudestaan, jos amatööriyssäännöt poistetaan. Tämä osoittautui suureksi ongelmaksi esimerkiksi jalkapallolle. Jalkapallo ammattilaistui voimakkaasti jo 1800-luvun lopulla eivätkä parhaat pelaajat päässeet siten olympialaisiin. Kansainvälinen Jalkapalloliitto FIFA perusti lopulta omana vastineenaan jalkapallon maailmanmestaruuskilpailu World Cupin vuonna 1930, johon saivat osallistua kaikki pelaajat. Jalkapallo poistui olympiaohjelmasta väliaikaisesti vuonna 1932, mutta palasi pian. KOK halusi kansainvälisesti pelatuimman pallopelin kisoihin, vaikka joukkueiden pelillinen taso oli heikompi kuin MM-kilpailuissa.⁴³

Ammattilaisuuskysymys tiivistyi erityisesti olympiavuosiin. Esimerkiksi Viita kuvaa amatööriyso ongelmia laajalti *Sadan vuoden olympiadin* (2007) kirjoituksessaan. Kiistaa käytiin muun muassa päivä- ja matkarahoista, joita urheilijoille maksettiin välillä liian suurina sekä siitä, että KOK kielsi maksamasta korvausta edes kisojen aikana menetetyistä ansioista. Usko amatööriyteen horjui, vaikka sen eteen uhrattiin Paavo Nurmi, ajan yksi suurimmista urheilutähdistä. Nurmi julistettiin ammattilaiseksi vuonna 1932 Los Angelesin olympiakilpailuissa. Jopa itse olympialaisten isänä pidetty paroni Coubertin meni lipsauttamaan vuonna 1936 amatööriyden olevan mennyttä. Coubertin perusteli amatööriyttä antiikin ihanteilla. Hän ei kuitenkaan tiennyt, tai ainakaan tuonut ilmi, että amatööriyttä ei tunnettu antiikin olympialaisissa, sillä tuon ajan urheilijat olivat ammattilaisia myös 1900-luvun vaihteen näkökulmasta.⁴⁴

Amatööriyden murtuminen oli väistämätön prosessi urheilun ajautuessa kiinni talouden rattaisiin. Sotien jälkeen alkanut talouskasvu kosketti myös urheilun tukemista siinä määrin, että alkoi olla enemmän poikkeus olla amatöörin kriteerit täyttävä huippu-urheilija. Jopa Suomen Olympiakomitean toimintakertomuksessa todettiin vuonna 1951, että valmentautuminen vaatii yhä enemmän kustannuksia. Kohtuullisuus ja vaatimattomuus päivärahoissa ja muissa korvauksissa oli jäänyt jo syrjään. Valtioiden hiljalleen kehittyvät huippu-urheilujärjestelmät mahdollistivat varsin ammattimaiset harjoitusolosuhteet ja toimeentulon korkean tason urheilijoille. Urheilijat myös saivat kulukorvauksia, palkinto- ja starttirahoja sekä harjoittelivat täyspäiväisesti vähintään

⁴³ Beamish & Ritchie 2006, 16–17; Young 2004, 92. Amatööri sana tulee latinan *amatorius* sanasta ja se kääntyy englanniksi *pertaining to love* ja suomeksi voitaisiin sanoa, että amatööri on *urheilun rakastaja*.

⁴⁴ Viita 2007, 106-107. Booth 2005, 112: Antiikin amatööriysmyytin purki Boothin mukaan David Young tutkimuksessaan *The Olympic myth of Greek amateur athletics* (1984).

kuukausien ajan olympialaisiin tai arvokilpailuihin valmistautuessaan. KOK alkoi nöyryä asialle vuosina 1969–70, kun se pitkän pohdinnan jälkeen päätti vaihtaa olympiasäännöstön amatööriyskäsitteen termiin kelvollisuus. Kohdassa todettiin silti edelleen, että urheilija, joka saa selkeitä etuuksia yrityksiltä tai valtiolta, ei ole kelvollinen kilpailemaan olympialaisissa. 1970-luvun puolivälissä kelvollisuussääntöä muokattiin uusiksi, koska parhaat urheilijat haluttiin välttämättä kisoihin. Tällöin siirrettiin kelvollisuuskysymys lajiliittojen sääntöihin ja käytännössä sallittiin rahapalkkioiden maksaminen urheilijoille.⁴⁵

Keskustelua jatkettiin esimerkiksi kansallisten olympiakomiteoiden kokouksessa vuonna 1981, jossa puheenjohtaja Mario Vazquez Rana esitti nykyisen tilanteen sisältävän runsaasti teennäisyyttä. Hänen mukaansa huiput tarvitsevat taloudellista tukea, joten Olympiasääntöjen 26 pykälä olisi uusittava. Myös urheilijat pitivät samaa sääntöpykälää järjettömänä. Asian toi julki Sebastian Coe, joka piti ensimmäisen urheilijoiden puheenvuoron olympiakongressissa vuonna 1981. Tämän jälkeen perustettiin myös urheilijakomissio, jotta urheilijat tulisivat paremmin kuulluksi KOK:n päätöksenteossa. Ammattilaisten osallistumista rajoittanut kelvollisuuspykälä osoittautui edelleen ongelmaksi monin tavoin. Esimerkiksi NHL pelaajat jäivät ulos olympiakilpailuista. Osanotto-oikeuksien avaamista jatkettiin vuonna 1986, mutta pienin askelin – KOK päätti, että vuoden 1988 kisat mennään vanhoilla säännöillä, ja mietitään sitten kisojen jälkeen mitä tehdään. Myös kansalliset olympiakomiteat antoivat yhteisen lausunnon, että ovat pidättyväisiä kelpoisuussäännön nopeisiin muutoksiin sen ongelmista huolimatta. Kelpoisuuskysymys alkoi ratketa vuoden 1988 kilpailuissa, jonne otettiin koemielessä tennisammattilaiset mukaan. Kokeilu oli menestys, sillä heti perään KOK julkaisi uuden sääntöluonnoksen, jossa kansainvälinen lajiliitto määrää itse ehdot urheilijoidensa osallistumisesta, kunhan kilpailujen aikana ei ole voimassa olevaa ammattilaissopimusta.⁴⁶

Lopulta lajiliitto kerrallaan kääntyi amatööriydestä ammattilaisurheilua valvovaksi järjestöksi, toisaalta ne myös itse näkivät rikastumisen mahdollisuuksia, kuten olen kuvannut FIFA:n ja IAAF:n toimintaa. Vuoden 1992 olympialaisissa näkyvyyttään lisäsi runsaasti esimerkiksi koripallo, kun Yhdysvaltain ammattilaissarja NBA:n pelaajat tulivat mukaan ja USA:n *Dream Teamiksi* nimetty joukkue voitti murskaavasti jokaisen pelinsä. Myös kansallisessa liikuntapolitiikassa tehtiin muutoksia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa säädettiin ”Amateur Sports Act” -hallintopäätös, jolla poistettiin kaikki urheilun hallintavalta Amateur Athletic Unionilta ja annettiin päävastuu Yhdysvaltain Olympiakomitealle. Näin vapautettiin sekä naisten kilpaurheilu että urheilijoiden

⁴⁵ Beamish & Ritchie 2006, 25–26. SUa, SOK-tk 1951.

⁴⁶ SUa, SOK-tk 1987–1990.

sponsorointi. Nykypäivään mennessä enää lähinnä taitoluistelussa ja nyrkkeilyssä kielletään ammattilaisten osallistuminen olympialaisiin, koska ammattilaisten säännöt ovat erilaiset. Termi sinällään on harhaanjohtava, sillä myös amatöörinyrkkeilijät ovat ammattilaisia ja heidän lajistaan käytetään nimitystä olympianyrkkeily, eikä taitoluistelun parhaimmistokaan perinteisen amatöörin kriteerejä täytä.⁴⁷ KOK saattoi myös menettää nykyaikaisten olympialaisten huippu-urheilullisesta arvosta osan, kun se viivytteli ammattilaisten hyväksynnän kanssa ja siirsi vain vastuun lajiliitoille – joissain lajeissa ammattilaiset eivät edes halua olympialaisiin omien lajiperinteiden tai puhtaasti muualta kertyvän palkan turvaamisen takia. Esimerkiksi ammattipyöräilijöiden osallistuminen kisoihin sallittiin vasta vuodesta 1996 lähtien, mutta parhaat maantiepyöräilijät kokevat perinteikkäät suuret ympäriajot tärkeämmiksi kilpailuiksi ja toisaalta heidän tallinsa myös vaativat urheilijoilta panostusta juuri pyöräilyn omiin suurtaapahtumiin, joiden markkina-arvo on lajille huomattavasti suurempi kuin olympialaista muiden lajien joukossa saatava hyöty.⁴⁸

Valtioissa luodaan liikuntapolitiikan avulla mahdollisuuksia liikkumiseen, urheiluun, kilpailemiseen ja lopulta myös ammattilaisurheiluun. Maantieteelliset olosuhteet määrittävät osittain sitä, millaiseen urheiluun valtion sisällä luodaan mahdollisuuksia – esimerkiksi Suomessa talvisiin urheilumuotoihin on satsattu luonnollisista syistä paljon. Suomessa valtio ei tue ammattilaisurheilua suoraan ja siten ammattilaisurheilun on hankittava päärahoituksensa yksityisiltä markkinoilta. Valtion jakamien urheiluapurahojen tarkoitus on vain taata toimeentuloa. Kansainvälisesti merkittävä kehitys on ollut se, että ammattilaisjoukkueissa harjoittelevat urheilijat edustavat maitaan ammattilaisrjojen ehdoilla. Maajoukkuetoiminta, valtion suojissa urheileminen on modernissa urheilussa yhä enemmän vain yhteen kokoontumista ja kilpailemista. Käytännön harjoittelu ja kilpaileminen, eli työssäkäynti tehdään joukkueissa sekä harjoitusryhmissä - työnantaja päättää, saako urheilija käydä muualla töissä. Jopa useimmissa yksilölajeissa kilpaillaan lähinnä erilaisissa liigoissa ja turnauksissa ilman kansallista edustamista, kuten yleisurheilussa, tenniksessä ja golfissa. Nykyaikainen huippu-urheilu on merkittävässä määrin muuta kuin kansojen välistä paremmuuskilpailua, vaikka näkyvimvät yksittäiset tapahtumat ovat edelleen valtioiden edustuskilpailuja.⁴⁹

⁴⁷ Cashmore 2000, 304–306, 326–327; Nixon 2008, 292–293; SUa, SOK-tk 1990–1991; Suomen Nyrkkeilyliitto. <<http://www.nyrkkeilyliitto.com/nyrkkeilyinfo/nyrkkeilyn-esittely/>> luettu 12.4.2011. Myös taitoluistelussa Kansainvälinen Taitoluisteluliitto ISU on luokitellut osan kilpailijoista kelpaamattomiksi (*ineligible*), mikäli urheilija on osallistunut kilpailuihin tai näytöksiin, joita ISU ei ole luokitellut kelvollisiksi. Terminä ei enää siis ole ammattilainen ja amatööri, mutta kyseessä on samantyylinen urheilijoiden hallitseminen.

⁴⁸ Suomen Olympiakomitea. <<http://www.noc.fi/olympialaiset/olympialajit/kesalajit/pyorailly/>> luettu 12.4.2011.

⁴⁹ Nixon 2008, 292-308.

Valtio on silti merkittävä tekijä huippu-urheilumahdollisuuksien luonnissa liikuntapolitiikkansa avulla. Monissa maissa urheilujärjestelmä toimii limittäin – esimerkiksi Yhdysvalloissa on erittäin runsas koulu-urheilukulttuuri, joka jatkuu lukio ja yliopistotasolle. Erittäin moni liikunnallisesti lahjakas nuori pääsee yliopistoihin opiskelemaan urheilstipendin turvin ja lopettaa kilpaurheilun valmistuttuaan. Osa voi jatkaa uraansa ammatillaisuuteen, kun menestys vetää puoleensa sponsoreita ja takaa toimeentulon ja jopa rikastumisen. Ammatillaisurheilusta on samalla tullut ryhmätyötä, sillä huippu-urheilijan ympärille muodostui erityisesti valtioiden valmennusjärjestelmien myötä runsas toimijaverkosto tukemaan urheilijan harjoittelua. Vaikka itse harjoittelua on pidetty jopa konemaisena työnä, on siitä tullut pikemminkin uudelleen järjestetyn tehtaan kaltainen toimintaympäristö, jossa eri alojen asiantuntijat kehittävät ja tuottavat huippu-urheilijan. Urheilija saa koko elämän sisältöä muokkaavia ohjeita hänen tai työnantajan palkkaamilta asiantuntijoilta.⁵⁰

Huippu-urheilijan hyvinvointi ei ole hänen palkanmaksajansa ensimmäinen huolenaihe, sillä yksilön tai joukkueen sponsori on lähtökohtaisesti kiinnostunut voittojen saamisesta näkyvyyden avulla. Tutkimuksissa on saatu havaintoja siitä, että joukkueurheilijat kokevat itsensä fyysisinä objekteina, joita harjoitetaan ankarasti, riskirajoille saakka. Huippu-urheilijat ovat loukkaantumisherkkiä ja tietyissä joukkuelajeissa on huomattu, että loukkaantumisten määrä on ollut kasvussa viimeisen vuosikymmenen aikana vaikka myös urheilijoiden huoltotoimet ovat jatkuvasti parantuneet. Ammatillaisseuroissa urheileville riskit eivät ole niin suuria, sillä pelaajayhdistykset suojelevat urheilijoita ja merkittävät ammattilaissarjat ovat kaikki osa kultaisia kolmioita – rahaa, asiantuntijoita ja turvaa riittää. Suurin riski on huippu-urheilijoilla, jotka ovat vain heikosti mukana kolmioissa tai ovat niiden ulkopuolella. Siellä huippu-urheilijat elävät kädestä suuhun, eikä esimerkiksi eläketurvaa ole käytännössä olemassa. Voit olla lajissa todella kova, mutta silti, jos et menesty tärkeimmissä kisoissa, saattavat rahat loppua, kun yksilöurheilija maksaa matkakulut, hotellit, ruokailut, valmennuskulut, hieronnan ja vaikka fysioterapian lievän vamman jäljiltä. Voittoon perustuviin urheilulajeihin kuuluu strukturoitu epävarmuus. Suurimmista voittajista tulee Tiger Woodsin kaltaisia miljonäärejä, heikommin pärjäävät ovat täysin omillaan.⁵¹

Huippu-urheilijat ovat uskollisia tärkeimmille sponsoreilleen, ainakin niin pitkään, kun korkeampaa palkkiotarjousta ei muualta tule. Kuvaava esimerkki uskollisuudesta on esimerkiksi se, kuinka vuoden 1992 olympialaisten palkintojenjaossa Yhdysvaltain koripallotähdet Michael Jordanin johdolla verhoutuivat USA:n lippuihin peittääkseen Reebokin merkit vaatteistaan. Myöhemmissä

⁵⁰ Katso esim. Kantola 1988, 170. Työn muotojen muutoksista esimerkiksi Vähämäki 2009.

⁵¹ Nixon 2008, 317–332.

lausunnoissa pelaajat totesivat, että he ovat uskollisia Nikelle – heillä on miljoonia syitä olla näyttämättä Reebokin merkkiä – viitaten arvokkaisiin yhteistyösopimuksiin. Vastineeksi valtaville rahasummille urheilijat antavat itsensä viihdyttämään yleisöä eri urheilulajien avulla ja esiintymisellään tarjoavat sponsoreille väylän muuttaa tuotteensa mielikuvia. Voittavaan urheiliijaan tai joukkueeseen liitetty tuote vaikuttaa myyvän, sillä urheiluun suunnataan globaalisti yhä enemmän sponsorirahaa ja kasvavien markkinoiden alueilla myös ammattilaisten määrä kasvaa.⁵²

⁵² Miller, et al. 2001, 126-127.

3. Huippusuorituskyvyn jäljillä

3.1 Aina inhimillisen suorituskyvyn rajoilla

Huippu-urheilu kehittyi 1900-luvun aikana inhimillisen suorituskyvyn rajoille, huippusuoritusurheiluksi, sillä monissa lajeissa maailmanennätysten kehittyminen on hidastunut selkeästi. Kahdessa eri tutkimuksessa kartoitettiin matemaattisesti tulosten ja ennätysten kehitystä pitkällä aikavälillä olosuhteiltaan vertailtavissa lajeissa sekä lajeissa, joissa olosuhteet vaikuttavat suoritukseen merkittävästi. Jälkimmäisessä pitkän aikavälin tarkastelu poistaa olosuhdemuuttujan vaikutuksen trendien löytämiseksi. Tutkimusten perusteella ennätysten kirjaamisen alkuvaiheessa seuraa nopein kehitys. Tämän jälkeen toinen ennätysten nopean kehittymisen trendi löytyi 1950–1970-luvuilta, jolloin tieteellinen valmennus sekä urheiluvälineet kehittyivät nopeasti. 1900-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa ennätysten kehitysvauhti on hidastunut merkittävästi.⁵³

On todennäköistä, että ennätykset kehittyvät myös jatkossa, mutta yhä lyhentyvin askelin. Huippu-urheilijat toteuttavat edelleen olympialaisten mottoa, nopeammin, korkeammalle, voimakkaammin. Esimerkiksi voimalajeissa kehitys on hidastunut todennäköisesti tiukentuneen antidoping-politiikan takia ja eniten kehitystä jatkossa tulee kestävyyslajeissa, joissa muun muassa ravintoaineiden optimointi väsymisen hidastamiseen on vielä keskeneräistä. Toki esimerkiksi maratonjuoksussakaan ennätyksiä ei enää murskata, vaan puhutaan sekuntien parannuksesta yli kahden tunnin suorituksessa.⁵⁴ Kuten edellä on jo todettu, inhimillisen suorituskyvyn rajoja on koeteltu erilaisin luonnollisin ja luonnottomin menetelmin huippu-urheilun historian aikana.

Suoritusta on yritetty parantaa ja tehostaa niin pitkään, kun ihminen on kilpaillut. Doping terminä tuli käyttöön hollanninkielisestä sanasta *dop*, joka tarkoittaa Zulu-heimon soturien käyttämää greipin kuorista tehtyä alkoholijuomaa, jonka he uskoivat parantavan taistelukuntoa. Lähemmäksi urheilua tultaessa voidaan todeta, että jo Antiikin Kreikan olympiakilpailuissa käytettiin erilaisia juomia ja ruoka-aineita suorituksen parantamiseksi, riippumatta siitä, mikä aineiden todellinen vaikutus oli. Kyseessä olivat esimerkiksi alkoholi ja sienet, joiden vaikutus koettiin positiiviseksi suorituksen kannalta. Myöhemmin esimerkiksi 1800-luvun pyöräkilpailuissa ja Amsterdamin kanaaliuinneissa oli yleistä käyttää kofeiinia, kokaiinia, alkoholia, stryktiinia ja jopa puhdasta happea. Urheilijat uskoivat eri aineiden auttavan heitä suoriutumaan paremmin, vaikka osa aineista

⁵³ Berthelot et al. 2010; Desgorces, Berthelot, El Helou, Thibault, Guillaume, et al. 2008. Luonnollisesti lajikohtaisia poikkeuksia löytyy, kuten miesten 100 metrin viime vuosien kehitys on osoittanut.

⁵⁴ McConnell 2000. Maratonin viimeisimmästä kehityksestä Ross Tuckerin analyysi: The Science of Sport <<http://www.sportsscientists.com/2011/09/berlin-2011-inside-makaus-20338-world.html>> luettu 11.10.2011.

oikeasti heikensikin suorituskykyä. Sana *dop* tuli alkujaan käyttöön juuri kanaaliuineissa ja pyöräkilpailuissa, kun kilpailijoita syytettiin *dopin* eli suoritusta parantavien aineiden käyttämisestä, vaikka varsinaista säännöstöä ei ollutkaan. Lopulta 1930-luvulla Kansainvälinen Yleisurheiluliitto (IAAF) oli ensimmäinen kansainvälisestä urheiluliitosta, joka kielsi stimuloivien aineiden käyttämisen hallinnoimissaan urheilukilpailuissa. Testejä ei kuitenkaan vielä järjestetty, joten kiellon vaikutukset olivat vähäisiä.⁵⁵

Miksi suoritusta parantavien aineiden käyttöä piti alkaa rajoittaa? Paul Dimeon mukaan 1950-luvulle asti erilaisten aineiden käyttäminen ei aiheuttanut juurikaan vastenmielisyyttä muissa kilpailijoissa tai urheilun seuraajissa. Lähinnä oli kehittynyt pientä huolta siitä, että keskushermostoa manipuloivilla aineilla voisi olla terveysriskejä. 1960-luvulla virallinen näkemys dopingin käyttöön muuttui radikaalisti kansainvälisen urheilun nopean kehittymisen ja skandaalihakuisen median lisääntymisen myötä. Uudeksi diskurssiksi nousivat käsitteet urheilun henki ja reilu peli, jotka yhdistettiin epäurheilullisena nähtyyn suoritusta parantavien aineiden käyttöön, dopingiin. Dopingiin alettiin myös liittää kytkökset terveysriskeihin ja urheilijoiden kuolemiin, joita tapahtui esimerkiksi pyöräilyssä. Menneisyydestä etsittiin ja luotiin tarinoita viimeisilleen itsensä dopingin avulla rääkänneistä urheilijoista, joilla saatiin aikaan kielteistä asennetta urheilijoita ja dopingaineita kohtaan. Toki urheilijoita oli kuollut urheilukilpailuissa ja olympialaisissa myös ennen, ilman että kuolemaa yhdistettiin mihinkään suoritusta parantaviin aineisiin. Antidopingista tuli ehkä uusi sosiaalisen kontrollin muoto urheilijoihin samalla, kun otteet ammattilaisuuden rajoittamisessa alkoivat heiketä. Seuraavissa luvuissa käsittelemäni dopingvalvonta vaikuttaa osittain keinotekoiselta rakenteelta. Medikalisaatiota kuvataankin yhteiskunnissa uusien ilmiöiden ottamista lääketieteen piiriin ja jopa ylilääketieteellistämistä. Esimerkiksi 1970-luvulla käsitettä käyttäneen Irving Kenneth Zolan mukaan lääketiede on keskeinen sosiaalisen kontrollin harjoittaja. Urheilussa testaaminen selitetään mielenkiintoisesti myös ristiin lääketieteellisin ja eettisin perustein.⁵⁶

⁵⁵ Möller 2010, 32–33; WADA. <<http://www.wada-ama.org/en/About-WADA/History/A-Brief-History-of-Anti-Doping/>> luettu 3.4.2011.

⁵⁶ Beamish & Ritchie 2006, 115–116. Dimeo 2007, 121–123. Lahelma, 2003, 1863–1868.

3.2 Kilpajuoksu epäinhimillistä vastaan

Tanskalainen pyöräilijä Knut Enemark Jensen kuoli vuoden 1960 olympiakilpailuissa ja syyksi julistettiin faktana amfetamiini, jota löytyi pieniä määriä hänen verestään. Tämä laitto yhtenä selkeänä syynä, kun KOK:n käynnisti laajan kampanjan dopingin käyttöä vastaan. Myös Euroopan komissio laati julistuksen dopingia vastaan vuonna 1963. Pyöräilyssä aloitettiin testaus nopeasti – tuloksena oli, että vuonna 1965 102 testatusta pyöräilijästä 38 antoi positiivisen näytteen. Doping osoittautui olevan kiinteä osa kilpaurheilua. Erityisesti pyöräilyä tutkinut Verner Möller kuvaa doping-taistelua prosessina, jossa urheilijat käyttävät ja ovat käyttäneet kaikkia mahdollisia keinoja suorituksen parantamiseen kaikkina aikoina, eikä keinojen vaarallisuus ole muuttunut vuosien aikana. Mikäli joku keino kielletään, sen käyttöä yritetään piilotella ja samalla kehitellään uusia suorituksen parantamisen menetelmiä, joita ei vielä ole kielletty. Kyse on Möllerin mukaan selvästi ollut modernin ajan piirteestä, jota huippu-urheilijat hyödyntävät. Tieteellisen tutkimuksen nopea kehittyminen, kuten medikalisaatio tuo urheilijoille pussillisen uusia keinoja ja joukon mahdollisuuksia vanhojen parantamiseen. Osa tieteellisestä tutkimuksesta ja sen tuottamista suorituksen tehostajista ja tehostamismenetelmistä on kohdentunut esimerkiksi KOK:n mielestä väärin asioihin.⁵⁷

KOK määritteli dopingin käsitteen vuonna 1967 seuraavasti:

*”doping on sellaisten aineiden tai menetelmien käyttöä, jotka ovat muodoltaan vieraita tai epäluonnollisia ihmisruumiille ja niiden käytöllä on tarkoitus saavuttaa keinokeinoista tai epäreilua kilpailusuorituksen paranemista.”*⁵⁸

Jo tässä vaiheessa dopingin määrittely paljastuu vaikeaksi, sillä reiluuden ja tasa-arvoisuuden mittaaminen on äärimmäisen vaikeaa, sillä jo pohjimmiltaan urheilu on epätasa-arvoista. Voidaan vaikka kysyä, kuinka luonnollista on harjoitella esimerkiksi pyöräilyä neljästä viiteen tuntia päivässä. 1970-luvun puoliväliin mennessä kehittyi voimakas vastakkainasettelu, kun urheilullista etiikkaa ajavat antidopingin hallinnoijat kohtasivat ”huijaavat” kilpailijat, mustan pörssin lääkekauppiat ja doping-aineiden kehittelijät. Eettinen ajattelu oli pitkälti Kansainvälisestä Olympiakomiteasta lähtevää. KOK halusi pitää tiukasti kiinni viktoriaanisesta urheiluideologiastaan

⁵⁷ Möller 2010, 42–43. Möller kyseenalaistaa vahvasti ja perustellusti amfetamiinin kytköksen kuolemaan. Möller 2005, 89–91.

⁵⁸ Beamish & Ritchie 2006, 115–116. Dimeo 2007, 121–123.

ja otteestaan urheilijoihin. KOK näki häviävänsä taistelun urheilun ammattilaistumisesta - antidopingpolitiikka oli yksi keino säilyttää ote urheilijoista ja kansallisista organisaatioista.⁵⁹

Dopingin laaja ja suunnitelmallinen käyttö yhdistetään yleensä Itä-Euroopan maihin ja Neuvostoliittoon.⁶⁰ Silti sadan vuoden jaksolla 1870-luvulta 1970-luvulle laajamittaisinta suorituskykyyn vaikuttavien aineiden käyttö oli Yhdysvalloissa. Maailmansotien välisenä aikana yhdysvaltalaiset tutkijat toimivat pioneereina tietyillä harjoittelufysiologian osa-alueilla ja loivat pohjaa kliiniselle tutkimukselle lääkeaineiden käyttämisestä urheilussa. Toisen maailmansodan vaikutuksesta erityisesti amfetamiinin käyttämistä tutkittiin ja lopulta sovellettiin high school -tasolta⁶¹ aina ammattilaisurheiluun saakka. Amfetamiinin ohella anabolisten steroidien vaikutusta tutkittiin laajalti ja käytettiin monissa urheilulajeissa. Esimerkiksi 1960–70-luvun steroidien aikakaudella Yhdysvalloissa oli vahvasti vallalla mentaliteetti Neuvostoliiton voittamisesta ja sen symbolisesta merkityksestä. Yhdysvaltalaiset lääkärit kokivat auttavansa maataan antamalla urheilijoille anabolisia steroideja ja lopulta 1970-luvulla jopa 90 % urheilijoista käytti voimaan liittyvissä lajeissa steroideja. Myös Suomessa anabolisten steroidien käyttöä tutkittiin Suomen Olympiakomitean rahoituksella. Professori Herman Adlercreutzin työryhmä tähtäsi steroidien haitta- ja hyötyvaikutusten selville saamiseen.⁶²

Kaikkialla aineita ei kuitenkaan 1970-luvulle tultaessa hyödynnetty, ainakaan kovin näkyvästi. Iso-Britanniassa oli vallalla 1900-luvun puoliväliin saakka eliitin viktoriaaninen amatööriurheilukulttuuri, johon kuului voimakas eettinen ajattelu puhtaasta urheilusta. Aineiden käyttö urheilussa koettiin epäenglantilaiseksi. Britanniassa kehitettiin ehkä osin tästä syystä testimenetelmät amfetamiinin (1965) ja steroidien (1975) käytön paljastamiseksi. Todellisuudessa myös Iso-Britanniassa lääkeaineiden käyttö oli laajempaa kuin siihen aikaan uskottiin tai haluttiin myöntää. Dimeo toteaa, että englantilainen urheilukulttuuri oli yksi osatekijä antidopingjärjestelmän

⁵⁹ Nixon 2008, 38. Viktoriaanisuus viittaa 1800-luvun englantilaiseen liikuntakulttuuriin. Urheilua hallinnoineet Englannin korkeammat luokat eivät esimerkiksi halunneet kilpailla työläisiä vastaan ja kehittivät amatöörisäännösten, jolla se estettiin. Rahasta kilpaileminen houkutteli köyhää työväestöä urheilemaan.

⁶⁰ Katso esimerkiksi Dimeo 2007, 125: Läntisten maiden on helppo syyttää kommunisteja dopingin käytöstä. Ensinnä, koska Itä-Saksalla ja Neuvostoliitolla oli näkyvä ja laaja lääkäreiden käyttö urheilussa. Toiseksi, on helppo syyttää maita, joita ei ole enää olemassa. Kolmanneksi, steroidien käyttö kiellettiin vasta 1975, joten on helppo syyttää sen jälkeen tapahtunutta. Neljänneksi, länsimainen näkemys linkittyy valtiojohtoiseen suorituksen parantamisen vastustamiseen, mikä on suora kriittinen kannanotto keskitettyyn kommunistiseen valtiomalliin ja hallintoon. Viidenneksi, laittomien lääkkeiden käyttö länsimaissa oli paljon laajempaa kuin tiedetään.

⁶¹ Lähin suomalainen vastine nelivuotiselle high schoolille on lukio, mutta koska ne eivät vastaa täysin toisiaan, käytän high schoolia.

⁶² Dimeo 2007, 78–79. Esimerkiksi Meksikon vuoden 1968 olympiakilpailuihin valmistavalla leirillä noin kolmannes Yhdysvaltain yleisurheilujoukkueesta käytti steroideja. SUa, SOK-tk 1973.

syntymiselle. Kyse oli pitkälti omien moraalisten arvojen levittämisestä ja urheilijoiden sosiaalisesta hallinnasta.⁶³

Vuoden 1968 olympialaiset olivat käännekohta, jolloin lääkeaineiden käyttöä alettiin kontrolloida ja testata laajemmin, kun Kansainväliseen Olympiakomiteaan perustetun lääketieteellisen komission johdolla testaus tuotiin myös olympialaisiin. Tai ainakin KOK yritti näyttää urheilijalle maailmalle, että lääkeaineiden runsaalle käytölle tehdään jotain. Talvella Grenoblessa ja kesällä Meksiko Cityssä testattiin kaksikymmentä kiellettyä valittua ainetta ja tehtiin yhteensä 750 testiä, joista yksi oli positiivinen. Nykyaikaisen viisiottelun kilpailija kärähti liian suuresta alkoholipitoisuudesta veressä, juotuaan sanojensa mukaan muutaman oluen rauhoittaakseen hermojaan ennen ampumakilpailua. Tapa oli yleinen ampujien keskuudessa, eikä sitä ymmärretty urheilijoiden keskuudessa mitenkään vaaralliseksi tai eettisesti vääräksi. Käytännössä testaaminen oli 1970-luvun vaihteessa vain pintaraapaisu ongelmaan, sillä testejä tehtiin vain kilpailuiden yhteydessä, joka tarkoitti sitä, että piristeiden ohella tärkeimmästä aineesta, anabolisista steroideista ei jäänyt kiinni, jos niiden käytön lopetti vain hieman ennen kilpailua.⁶⁴

3.3 Kohti vuosituhannen vaihetta

Aiemmin mainitsemani ”huijaava urheilija” ei ollut huijaava urheilija, ennen kuin hänestä tehtiin sellainen. Suoritusta parantavien aineiden käyttö oli täysin sallittua, kunnes urheilua hallitsevat organisaatiot kehittivät sääntöpykälät, joilla tiettyjä aineita kiellettiin erilaisilla perusteilla ja sääntöjä alettiin valvoa testaamalla. Myös veridoping tuli mukaan urheiluun siten, että sen nähtiin auttavan urheilijaa pääsemään normaalille suoritusasteelleen korkealla kilpaillessa, eikä siinä koettu mitään väärää. Luonnollisesti myöhemmin saman tekniikan ymmärrettiin auttavan urheilijaa meren pinnan korkeudella normaalia suorituskykyä paremmalle tasolle ja sitä alettiin käyttää laajasti. KOK kielsi menetelmän vuonna 1984 ja sitä ennen verensiirtoa oli käytetty osin piilottelematta, ilman ajatuksia siitä, että menetelmä olisi huijaamista. Huippu-urheilijat ja heidän tukiverkostonsa

⁶³ Dimeo 2007, 123–125.

⁶⁴ Jones 2003; Ruotsin Olympiakomitea.

<<http://www.sok.se/inenglish/mexicocity1968.4.18ea16851076df63622800011056.html>> luettu 5.4.2011.
Ljungqvist 1999, 116–117.

näkökulmasta, että kaiken tieteellisen tiedon ja taidon käyttäminen maailman huipulle pyrkimisessä oli tarpeen ja se myös oli oikein, jos säännöissä ei erikseen muuta mainittu. Kun sitten eri menetelmiä ja aineita ryhdyttiin kieltämään, liittyivät perustelut vahvasti nimenomaan olympialaisiin liitettyyn historialliseen kuvaan urheilun puhtaudesta; korkeaan moraaliin; urheilun henkeen; reiluun peliin. Kuvaavana esimerkkinä edeltävän määrittelystä toimii vuoden 1988 Ben Johnsonin käryn jälkeen syntyneitä kanadalaista dopingtutkintakomissioita johtaneen tuomari Charles Dubinin lausunto:⁶⁵

*”Kiellettyjen suoritusta parantavien aineiden käyttö on huijaamista, joka on urheilun antiteesi. Tällaisten aineiden laaja leviäminen on uhannut urheilun perimmäistä korkeaa moraalialueita ja on siten tuhoisaa urheilun tärkeimmille päämäärille. Se myös rapauttaa niiden urheilijoiden eettisiä ja moraalisia arvoja, jotka käyttävät aineita, vaarantaen heidän henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin demoralisoidessaan koko urheiluyhteisöä.”*⁶⁶

Yllä olevan lainauksen yhteydessä on hyvä pohtia sitä, millaista urheilu oli ennen kiellettyjen aineiden keksimistä. Urheilijat tekivät kaikkensa menestyäkseen ja yhtäkkiä heidät luokitellaan huijaajiksi, antiurheilijoiksi, sillä heidän käyttämänsä menetelmät ovatkin kiellettyjä. Monet urheilijat ovat myös kokeneet antidopingtoiminnan olevan kaikkea muuta kuin reilua peliä, sillä urheilijoiden oikeusturva on monesti ollut kyseenalainen. Kiellettyjen aineiden lista on osoittautunut myös monilta osin erikoiseksi, sillä läheskään kaikki siellä olevat aineet eivät lisää urheilijan suorituskykyä. Kyseessä on urheilun tasapuolistamisen lisäksi selkeästi ollut myös poliittisia ja ideologisia valintoja.⁶⁷

Pikajuoksutähti Ben Johnsonin dopingista kiinni jääminen nousi suuriin otsikoihin 1980-luvulla. Kärylle loi pohjan tiukentunut testaustoiminta, jossa osansa saneli myös Suomi. Professori Kaarlo Hartiala toimi alustajana Baden-Badenin Olympiakongressissa vuonna 1981 aiheenaan ikäraja olympiakisoissa ja doping-kontrolli. Hartialan sanoma oli selvä – taistelu dopingia vastaan on

⁶⁵ Beamish & Ritchie 2006, 109–112. Veritankkausta alettiin testata ja käyttää korkeilla kilpailtuja Meksikon vuoden 1968 olympialaisia silmällä pitäen. Periaatteessa veritankkausta voi verrata nykyajan astmalääkkeiden käyttöön. Jotkut kilpailijat saavat erityisluvan käyttää astmalääkettä, jolla parannetaan keuhkojen toimintaa. Tuorein kuuluisa esimerkki on norjalaisen Marit Björgerin dopingiksi luokitellun astmalääkkeen käyttö esimerkiksi talvella 2010-11 ja saman lääkkeen muuttaminen sallituksi seuraavaa kautta varten, koska sillä ei olekaan suoritusta parantavaa vaikutusta. Tällöin on hyvä kysyä, miksi lääkeaine on sitten edes ollut kiellettyjen listalla? WADA:n ilmoitus asiasta: <<http://www.wada-ama.org/en/News-Center/Press-release/WADA-Executive-Committee-approves-2012-Prohibited-List-and-funding-for-new-scientific-research/>> luettu 30.10.2011; Hevoskuurin artikkeli: <<http://www.hevoskuuri.fi/hiihto/1260-bjoergenin-astmalaeake-symbicort-otetaan-pois-dopinglistalta>> luettu 30.10.2011.

⁶⁶ Beamish & Ritchie 2006, 111. Oma käänökseni. Alkuperäinen teksti: Dubin, Charles 1990. *Commission of inquiry into the use of drugs and banned practices intended to increase athletic performance*. Ottawa.

⁶⁷ Bouroncle 2005, 187.

realistista vaikkakin vaikeaa, on perustettava päteviä kontrollikeskuksia, valvottava myös harjoituskausien aikana eikä vain kisoissa, kansainvälisten lajiliittojen on sallittava testaaminen maanosien sekä maailmanmestaruuskilpailuissa ja vain dopingvalvotut maailmanennätykset hyväksytään. Sanoma oli vahva viesti eteenpäin, sillä olympiakongresseja järjestetään harvoin. Vuoteen 2009 mennessä kongresseja on pidetty kolmesta. Kansallisten olympiakomiteoiden kokouksessa puhuttiin samana vuonna samaan sävyyn. Meksikolaisen puheenjohtaja Vazquez Ranan viesti oli samansävyinen kuin Hartialan. Tärkeää huippu-urheilussa on panostaa huomattavia summia paljastusmenetelmien tutkimiseen, sillä lääkkeiden käyttö alentaa ihmisarvoa ja se on poistettava urheilusta. Lääkkeitä käyttävät hänen mukaansa häikäilemättömät urheilijat ja valmentajat. Häikäilemättömiä olivat myös eri maat, kuten SOK:n lääketieteellisen komission tietoon eri lähteistä kantautui. Esimerkiksi Neuvostoliitto vei salaa oman dopinglaboratorionsa arvokisoihin ja valvoi ennakkotesteillä, että urheilijat eivät ylitä kiellettyjä raja-arvoja.⁶⁸

Antidopingtyön merkittävä edistysaskel tehtiin 1980-luvulla, kun KOK alkoi akkreditoida laboratorioita tekemään testejä. Alun perin idea tuli Kansainväliseltä Yleisurheiluliitolta 1970-luvulla, mutta KOK otti vastuun laboratorioiden seurannasta vuonna 1984. Testilaboratorioiden lisääntyminen mahdollisti kilpailujen ulkopuolisen testauksen suunnittelun ja lopulta toteutuksen 1990-luvun alkupuolella. Kilpailujen ulkopuolinen testaus tosin käsitti alkuun käytännössä vain yleisurheilun, sillä muut lajiliitot eivät lähteneet aktiivisesti mukaan. KOK pyrki myös yhtenäistämään dopingin käsitystä, sillä se määritteli oman lääketieteellisen säännöstönsä, jonka oli tarkoitus olla ohjenuora niin kansainvälisille lajiliitoille, kuin kansallisille olympiakomiteoille. Suoritusta parantavien aineiden määrittely ei edelleenkään ollut helppoa, sillä se sisältää varsin paljon näkökulmasidonnaista spekulatiota. Vahvasti antidopingtyössä mukana ollut ruotsalainen professori Arne Ljungqvist muotoili KOK:n näkemyksen dopingin kieltämisestä 1990-luvun lopulla seuraavasti: ensinnäkin suoritusta parantavien aineiden käyttö on huijaamista ja siten vastoin urheiluetiikkaa – kilpailuiden on tarkoitus olla sellaisten urheilijoiden välillä, jotka harjoittelevat ja kilpailevat luonnollisella tavalla, ei laboratoriossa tuotettujen koekaniineiden välillä. Toiseksi, se on lääketieteellistä etiikkaa vastaan – lääkkeiden tarkoitus on parantaa ja estää sairauksia, eivätkä ne ole terveiden nuorten käyttöön. Kolmanneksi, aineiden käyttö voi olla sekä fyysisesti, että psyykkisesti haitallista.⁶⁹

⁶⁸ SUa, SOK-tk 1981. SUa, SOK-pöytäkirjat, lääketieteellinen komissio 13.4.1989.

⁶⁹ Ljungqvist 1999, 116–117.

3.4 WADA – urheilijan puolella vai vastassa?

Kansainvälisen Olympiakomitean johtama doping-testaus ei hetkellisistä onnistumisistaan huolimatta ole onnistunut kitkemään suoritusta parantavien aineiden käyttämistä urheilusta. Ongelmia löytyy jopa yhteistyöjärjestöjen sisältä, josta hyvänä esimerkkinä on Yhdysvaltain Olympiakomitean (YOK) antidopingjohtajan tekemät paljastukset. Tohtori Wade Exum paljasti Sports Illustrated lehdelle vuonna 2003 laajan asiakirja-aineiston, josta paljastui, että YOK ei antanut julki positiivisia tuloksia ja ohjeisti urheilijoita asiassa, jotta he voisivat jatkaa kilpailemista ilman kiinni jäämisen pelkoa. Exum totesi, että vuosivälillä 1988–2000 YOK teki yli sata positiiviseksi osoittautunutta testiä urheilijoille, jotka voittivat tuona aikana 19 olympiamitalia. Pelkästään vuoden 2000 Sydneyn olympialaisten alla 14 eri urheilijaa oli kärehtänyt, mutta tapaukset piilotettiin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Yksi räikeistä esimerkeistä oli se, että Carl Lewis, joka nousi kultamitaliin Soulin olympialaisissa edellä mainitun vuoden 1988 Ben Johnsonin käryn jälkeen, oli antanut positiivisen näytteen YOK:n testeissä kolmesta eri kielletystä aineesta vain kaksi kuukautta ennen Soulin olympialaisia.⁷⁰

Kansainvälinen dopingvalvonta tehostui pyöräilyn vuoden 1998 Tour de Francen jäljiltä. Ympäriajon aikana syntyi laaja doping-skandaali, kun Festina-tallin kapteenin henkilökohtaiselta huoltajalta löytyi tullissa kiellettyjä aineita. Tämä johti poliisiratsioihin Festinan ja muiden tallien hotellihuoneisiin. Paljastui myös, että tulli oli jo keväällä löytänyt dopingaineeksi luettua erytropoietiinia TVM-tallin autosta ja lopulta doping-löytöjä yhdistettiin moniin talleihin. Myöhemmin on myös selvinnyt, että ympäriajon voittanut Marco Pantani oli mukana Italian valtiorahoitteisessa dopingohjelmassa. Ajajat reagoivat vihamielisesti ympäriajon häiritsemiseen ja protestoivat hiljaisella vauhdilla sekä pysähtelemällä. Osa talleista jätti lopulta kilpailun kesken. Protestin taustalla oli osaltaan myös se, että vain pyöräilijät itse ymmärtävät, kuinka rankasta kilpailusta on kyse. Ympäriajon aikana yriteltiin herätellä henkiin keskustelua siitä, miten kaukana huippu-urheilun maailma on normaalista arkielämästä. Jotkut doping-aineet itse asiassa parantavat ja suojelevat oikein annosteltuina huippu-urheilijan terveyttä äärimmäisessä rasituksessa ja siten niiden käyttäminen olisi perusteltua. Ajatus ei kuitenkaan lähtenyt leviämään huippu-urheilun johtajien keskuudessa. Laajojen doping-löydösten takia kansainväliset urheilujärjestöt olivat pakon edessä, kun luottamus puhtaaseen huippu-urheiluun rakoili. Asialle oli tehtävä jotain

⁷⁰ Möller 2010, 70-72. Katso myös: Sports and drugs

<<http://sportsanddrugs.procon.org/view.answers.php?questionID=001237> > luettu 5.4.2011; Australian Broadcasting Corporation. <<http://www.abc.net.au/news/olympics/features/exum.htm> > luettu 5.4.2011.

konkreettista ja sovittiin, että perustetaan antidopingtyötä johtava organisaatio, Maailman Antidopingtoimisto WADA.⁷¹

WADA perustettiin vuonna 1999 riippumattomaksi järjestöksi, jonka päätehtävä oli luoda yhteiset standardit doping-testaukselle ja koordinoita urheilujärjestöjen ja viranomaisten antidoping-työtä. Vuoteen 2004 mennessä WADA loi yhtenäisen säännösten, jonka kaikki urheilujärjestöt hyväksyivät ennen Ateenan kesäolympialaisia. Vuonna 2008 WADA ryhtyi tekemään enemmän yhteistyötä lääketieteellisuuden kanssa, pyrkien näin nopeampaan uusien lääkeaineiden ja -muotojen kontrolliin. Säännöstyössä jatkuvat silti samat kaiut menneisyydestä. Siinä määritellään, että doping on pohjimmiltaan vastakkaista urheilun hengen kanssa. ”*Urheilun henki on olympismin perusolemus sekä se, miten pelataan aidosti ja reilusti.*” Säännöstyössä vedotaan lisäksi siihen, että dopingvalvonnan tehtävä on suojella urheilijoiden terveyttä. Kuten edellisessä kappaleessa totesin, on myös tämä kohta osittain kyseenalainen. Huippusuoritusurheilu voi olla joissain lajeissa niin raakaa, että dopingin kieltäminen pikemmin vaarantaa urheilijan terveyttä.⁷²

2000-luvulla dopingin vastainen työ on kehittynyt uudelle tasolle, mutta silti dopingin käyttöä ei ole saatu erotettua huippu-urheilusta ja doping-ongelma voi olla jopa suurempi kuin kukaan on kuvitellut. Vuonna 2003 alkoi paljastua Yhdysvalloista BALCO-tapauksena myöhemmin tutuksi tullut design-steroidin kehitys ja käyttö erityisesti pikajuoksijoiden keskuudessa. Joku antoi nimettömän vihjeen asiasta viranomaisille ja laboratorio sekä osa sen tukemista juoksijoista jäivät kiinni. Pienemmälle huomiolle kansainvälisissä urheilupiireissä jäi se tosiasia, että vuonna 2007 Yhdysvaltain huumeviranomaisen DEA pidätti neljässä päivässä 124 henkilöä ja sulki 54 vastaavaa laboratoriota, joissa tuotettiin erilaisia steroidivalmisteita, mahdollisesti myös vastaavia testeissä näkymättömiä tuotteita kuin BALCO-tapauksessa. Kansainvälisen huippu-urheilun kannalta hälyttävää asiassa oli myös steroidiaineen alkuperämaa, Kiina.⁷³

⁷¹ CNN Sports Illustrated.

<http://sportsillustrated.cnn.com/cycling/1998/tourdefrance/news/1998/08/02/drug_chronology/> luettu 5.4.2011; WADA <<http://www.wada-ama.org/en/About-WADA/History/WADA-History/>> luettu 5.4.2011. Beamish & Ritchie 2006, 122-123; Möller 2010, 42-46. Pantanista ja Italiasta: Noakes 2006, 289-316; The science of sport. Drugs work, but by how much. <<http://www.sportsscienists.com/2007/06/drugs-work-but-by-how-much-look-at.html>> luettu 5.11.2011.

⁷² Beamish & Ritchie 2006, 110-112, 122-123. WADA. <<http://www.wada-ama.org/en/About-WADA/History/WADA-History/>> luettu 5.4.2011. Olympismi on olympialaisiin kytkeytyvä ideologia, joka määritellään esimerkiksi KOK:n säännöstyössä. Tässä työssä olen avannut ideologian tiivistetysti luvun 4.2 alussa.

⁷³ ESPN <<http://sports.espn.go.com/espn/news/story?id=3033682>> luettu 6.4.2011; The science of sport – Tucker, Ross. <<http://www.sportsscienists.com/2007/09/drugs-in-sport-could-it-possibly-be.html>> luettu 6.4.2011. Hälyttävää siksi, että Kiina tuli kunnolla mukaan kansainväliseen kilpaurheiluun myöhään ja siten se ei ole ollut mukana 1900-luvun puolivälin doping-kilpailuissa. Yksi Kiinan nousun avaintekijöistä saattoi siis olla vahva doping-kulttuuri taustastaan huolimatta.

Kiina kehittyi huippu-urheilun suurmaaksi vasta verrattain myöhään, sillä kesäolympialaisiin se on osallistunut vasta vuodesta 1984 lähtien. Maa nousi välittömästi urheilun johtomaihin, sillä se kipusi mitalitilastossa heti kärkipäähän varsinkin kesälajeissa. Steroideihin liittyen asiasta tekee mielenkiintoisen se, että yksi tärkeimmistä Kiinan mitalilajeista on ollut painonnosto. Olympialaisten painonnoston mitalitaulukossa kaikkien aikojen kärki on: Neuvostoliitto 62 mitalia, Kiina 43 mitalia ja Yhdysvallat 42 mitalia. Edellä olen todennut Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton menestyksen yhdeksi osatekijäksi steroidien käytön, eikä Kiina liene tässä asiassa poikkeus, sillä Kiinan näytöt suorituksen parantamisen markkinoilla ovat yhtä lailla vakuuttavat: esimerkiksi vuonna 1994 11 kiinalaisurheilijaa jäi kiinni testosteronista Asian Games -kilpailuissa ja Kiina menetti yhdeksän 23 kultamitalistaan; ennen Sydneyn olympialaisia 6 kiinalaiskestävyysjuoksijaa jätettiin kisoista pois poikkeavien verikoetulosten vuoksi; 46 kiinalaiskilpauimaria jäi kiinni dopingaineista vuosivälillä 1993–2008. Suuri mielenkiinto kiinalaisiin kohdistui jo vuonna 1993, kun Wang Junxian johdolla kiinalaisnaiset rikkoivat kestävyysjuoksuennätyksiä yksi kerrallaan, jäämättä kiinni doping-testeissä. Junxia paransi 10 000 metrin maailmanennätystä peräti 42 sekuntia aikaan 29:31.78, eikä tämän jälkeen kukaan nainen ole päässyt edes kovin lähelle tuota aikaa. Kiinalaiset ovat siten osoittautuneet olevansa läntisten maiden tavoin tiiviisti huippu-urheilun modernisoitumisessa kiinni. Myös Pekingin vuoden 2008 massiiviset olympialaisjärjestelyt osoittivat, että Kiina haluaa olla vahvasti esillä huippu-urheilussa.⁷⁴

Edellä olevan perusteella on pakko kyseenalaistaa uskoa nykyaikaisen doping-valvonnan tehokkuuteen sen tehostumisesta ja yhtenäistymisestä huolimatta. Doping-aineiden käyttö on levinnyt laajalle ja se on ollut selkeä osa modernia huippu-urheilua siinä, missä suoritusta parantavien aineiden käyttö on ollut aina osa urheilua. Kiinan nousu urheilun huipulle kuvastaa sitä, että vielä 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä myös laajamittaiset doping-ohjelmat ovat olleet osa valtioiden tai ainakin urheilijaryhmien toimintaa. Dopingvalvonta on saattanut silti ottaa 2000-luvulla askeleen eteenpäin, sillä joissain lajeissa hidastunut tuloskehitys ja jopa taantunut tulostaso voivat viitata toimivaan testaukseen ja kiinni jäämisen pelon vähentämään dopingin käyttöön. Esimerkiksi pyöräilyn Tour de Francella on poljettu vuoristoetapeilla viime vuosina hitaampaa vauhtia kuin 2000-luvun vaihteessa. On tietysti epäselvää mistä on kyse, sillä jokaiseen ympäriajon voittajaan vuodesta 1996 lähtien on liitetty dopingsyytökset tai positiivinen dopingnäyte.

⁷⁴ Kiina tosin oli mukana vuoden 1952 Helsingin olympialaisissa ja myöhemmin kisoissa esiintyi Kiinan tasavallan eli Taiwanin ja Hong Kongin urheilijoita. Kiinan kansantasavallan Olympiakomitea tunnustettiin vuonna 1979. Tilastotiedot on koottu KOK:n julkaisuista esimerkiksi Wikipediaan. <http://en.wikipedia.org/wiki/Weightlifting_at_the_Summer_Olympics> luettu 6.4.2011. The New York Times 9.9.1993: <<http://www.nytimes.com/1993/09/09/sports/track-and-field-chinese-runner-shatters-record-for-10000-meters.html>> luettu 6.4.2011.

Ostatekijöinä saattavat olla dopingin käytön luonteen muutokset. 2000-luvun keskustelunaiheena ovat esimerkiksi olleet dopingaineiden mikroannokset, joilla pyritään pysymään juuri ja juuri negatiivisten doping-näytteiden alueella, eli käytetään niin paljon aineita kuin vain on mahdollista. Doping-testauksessahan selvitetään vain sitä, että rikotaanko joku keinotekoisesti määritelty raja-arvo veressä tai virtsassa. Testimenetelmien keskeneräisyyttä ja keinotekoisuutta korostaa myös se, että kiinni jääneet urheilijat ovat pystyneet osoittamaan erittäin suuria puutteita testauksessa ja urheilijan puutteellisessa oikeusturvassa. Hyvinä esimerkkeinä toimivat Tour de France menestyjien Floyd Landisin, Tyler Hamiltonin ja Alberto Contadorin epämääräiset käryt 2000-luvulla.⁷⁵

2000-luvulla WADA on ottanut monta kertaa yhteen urheilijoiden ja lajiliittojen kanssa laajentaessaan säännöstöstään kaikkia lajeja koskevan. Alppihiihtäjä Bode Miller on ollut yksi antidopingtyön silmätikuista. Miller totesi vuonna 2005, että erytropoietiinin käyttö tulisi sallia alppihiihdossa ja sai niskaansa rankan syytösryöpyän antidopingin puolestapuhujilta. Millerin näkemys perustui nimenomaan urheilijoiden terveyden suojelemiseen, millä hän käänsi pääläelleen dopingaineiden perusteen. Ei ollut mikään ihme, että WADA:n ja KOK:n johtajat yrittivät vaijentaa Millerin nopeasti ja kutsuivat hänen lausuntojaan täydeksi hulluudeksi. On erittäin merkittävää, että dopingin määrittelystä ei voida keskustella julkisesti ja WADA käyttäytyy kuin huippu-urheilijoiden mielipiteet olisivat täyttä ilmaa. Antidopingtyötä ei ainakaan auta se, että keskusteluyhteys aktiiviurheilijoihin on tällaisella tasolla. Kunnollista keskustelua dopingasioista ei selvästikään haluta synnyttää. WADA näyttää pyrkivän hallitsemaan urheilijoita lääketieteen avulla haluamallaan ja sanelemallaan tavalla.⁷⁶

⁷⁵ Möller 2010, 78-79; The science of sport – Tucker, Ross 2007-2010.

<<http://www.sportsscientists.com/2007/06/shadow-of-drugs-over-tour-de-france.html>>;

<<http://www.sportsscientists.com/2009/05/doping-success.html>>; <<http://www.sportsscientists.com/2010/01/doping-news-and-insights.html>> luettu 20.4.2011. Landis oli ensimmäisiä huippu-urheilijoita, jolla oli rahaa ja uskallusta

haastaa tuomionsa. Palkkaamiensa asiantuntijoiden avulla hän pystyi osoittamaan selkeitä virheitä testauksen kulussa ja näytteissä, mutta hänen kilpailukieltonsa pysyi lopulta voimassa. Lisää aiheesta esim. oikeuskäsittelyn

arkistosta: <http://www.archive.org/details/Floyd_Landis_federal_case> luettu 31.10.2011. Contadorin erikoinen tapaus on edelleen kesken, YLE <[http://yle.fi/urheilu/lajit/muut/pyoraily/2011/07/contadorin_cas-](http://yle.fi/urheilu/lajit/muut/pyoraily/2011/07/contadorin_cas-kuuleminen_siirtyy_jalleen_2749171.html)

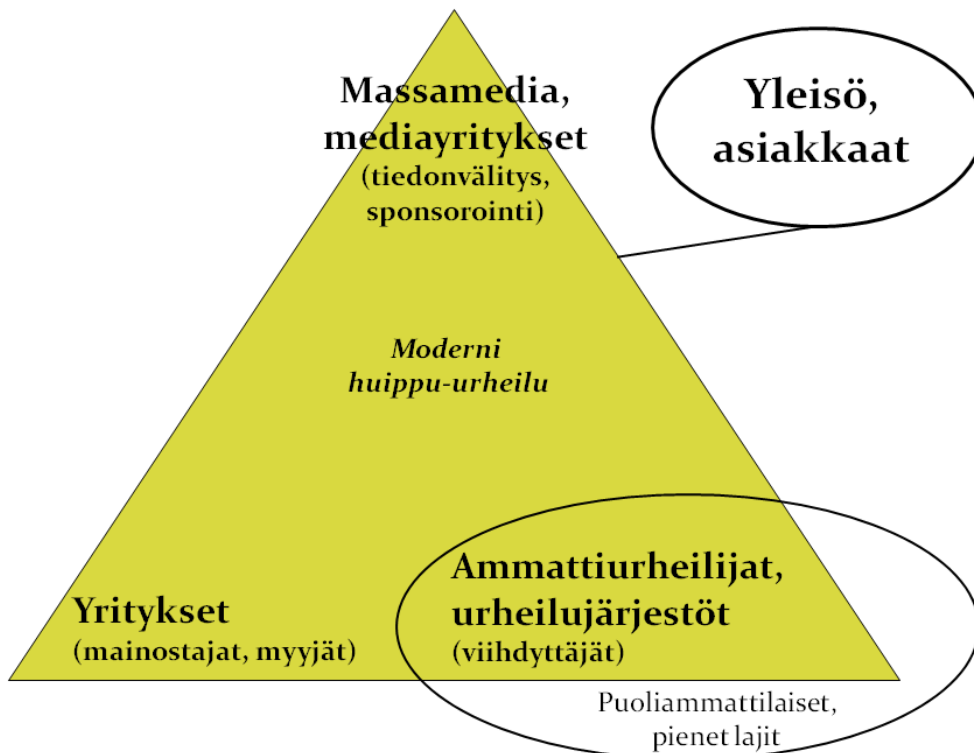
kuuleminen_siirtyy_jalleen_2749171.html> luettu 15.11.2011.

⁷⁶ Möller 2010, 72-75.

4. Modernin urheilun viimeiset askeleet

4.1 Kultaisen kolmion kehitys

Yhtenä 1900-luvulla muodostuneen huippu-urheilun tunnuspiirteistä ovat olleet kansainväliset urheilutähdet. Yksi varhaisimpia kuuluisia urheilutähtiä oli 1920–30-luvuilla kansoja kenttien reunoille kerännyt Paavo Nurmi, joka kiersi Eurooppaa ja Yhdysvalloissa kilpailusta toiseen ihailtuna juoksutähtenä. Nurmi ei ollut viimeinen tähti, sillä nykyaikaisen, modernin huippu-urheilun keulakuvina loistavat urheilutähdet, yksilöt ja joukkueet, televisiossa ja sanomalehdissä, yleensä koristettuina eri yritysten mainoksilla. Nixon kuvaa huippu-urheilua ehkä eniten johdattavaksi voimaksi kultaisen kolmion, jossa toimijoina ovat massamedia, suuryritykset ja itse huippu-urheilu eri toimijoineen. Tässä luvussa rakennan kuvan kultaisen kolmion tarinasta, jota havainnollistan seuraavalla kuvalla.⁷⁷

Kuva 3. Modernin huippu-urheilun kultainen kolmio. Sovellettu Nixon 2008, 123–148.

⁷⁷ Nixon 2008, 123-148.

Ensimmäiset nykyaikaiset olympiakilpailut käytiin vuonna 1896 ja jo silloin esimerkiksi Kodak oli mukana kisojen sponsoroinnissa, kun se auttoi mainoksellaan rahoittamaan kisojen virallisen tulokirjan. Tukholman kisoissa vuonna 1912 aloitettiin virallinen sponsorien ja Kansainvälisen Olympiakomitean välinen yhteistyö ja se laajeni hiljalleen kisojen ravintolatoimintaan. Suuryrityksistä Coca-Cola liittyi olympialaisten yhdeksi yhteistyökumppaniksi Amsterdamissa vuonna 1928 ja on ollut mukana vahvasti siitä asti. Vaikka yritykset olivat olympialaisten järjestämisessä mukana alusta asti, kesti kymmeniä vuosia, että tapahtumasta tuli todellinen markkinavoimien näytös. Helsingin olympialaiset vuonna 1952 olivat ensimmäiset olympialaiset, joihin liittyi laaja kansainvälinen mainoskampanja. Kampanjaan kuului 11 yritystä 11 eri maasta. Sponsorien määrä lisääntyi hiljalleen – Roomassa vuonna 1960 sponsoreita oli 46, Tokiossa neljä vuotta myöhemmin niitä oli jo 250 ja samalla televisiointi laajeni satelliitteihin. Vaikka yhteistyökumppanien määrä lisääntyi, se ei tuonut kisoille taloudellista turvaa. Montrealin olympialaisissa vuonna 1976 sponsoreita oli 628, mutta kisat olivat taloudellinen katastrofi ja vaikutti siltä, että olympialaisten tarina saattaisi loppua siihen, ettei kukaan halua ottaa enää taloudellista riskiä kisojen järjestämisestä.⁷⁸

Olympialaisten astuminen todelliseen kaupalliseen aikaan tapahtui Los Angelesin kisoissa vuonna 1984. Olympialaisten järjestelyvastuun otti ensi kertaa yksityinen taho, joka markkinoi kisat menestyksekkäästi yhteistyökumppaneille ja teki erityisesti tv-oikeuksien kaupalla suuren tuoton – noin kymmenkertaisen verrattuna vuoden 1980 Moskovan kisoihin. Los Angeles antoi mallin tuleville kilpailuille ja tv-oikeuksien arvo on moninkertaistunut vuosien varrella jo reilusti yli miljardiin Yhdysvaltain dollariin.⁷⁹ Itse kisat tuottivat Los Angelesissa voittoa järjestelykomitealle, mutta esimerkiksi Barcelonan vuoden 1992 ja Atlantan vuoden 1996 kisat eivät tuoneet järjestäjille suoraa voittoa, mutta suur tapahtumien taloudelliset vaikutukset on todettu erittäin positiivisiksi kisat järjestävälle talousalueelle. Oleellista on huomata se, että tässä vaiheessa massamedia koki kisojen tv-lähetykset niin tärkeäksi, että maksoi niiden lähetysoikeuksista valtaisia rahasummia. Tv-lähetysten arvonnousu kosketti olympialaisten ohella myös palloilusarjoja. Esimerkiksi Yhdysvaltain jalkapallosarjan NFL:n lähetysoikeuden hinta nousi vuodesta 1986 vuoteen 2006 mennessä 400 miljoonasta 3,7 miljardiin dollariin. Samaan tyyliin nousi muiden muassa jääkiekkoliiga NHL:n ja Englannin jalkapallon valioliigan hinnat.⁸⁰

⁷⁸ Payne 2006, 104. The Coca-Cola Company <<http://www.thecoca-colacompany.com/heritage/olympicgames.html> > luettu 7.4.2011. Giannoulakis & Stotlar 2006.

⁷⁹ 1 dollari = 0.74 euroa 15.11.2011, RatesFX.

⁸⁰ KOK. <<http://www.olympic.org/los-angeles-1984-summer-olympics> > luettu 8.4.2011. LA84-säätiö. <http://www.la84foundation.org/SportsLibrary/Books/No_Olympics_No_Problem.pdf > luettu 8.4.2011. Nixon

Myös yleisurheilu tuli 1980-luvulla vahvasti kiinni yhteistyökumppaneihin ja massamediaan. Massamedian kiinnostus yleisurheilua kohtaan alkoi lisääntyä 1960-luvulla, mikä tarkoitti myös yhteistyökumppanien lisääntymistä lajiryhmän näkyvyyden kasvaessa. Yleisurheilulla ei kuitenkaan ollut vielä omia maailmanmestaruuskilpailuita, sillä olympialaiset oli katsottu riittäväksi mestaruustapahtumaksi. Ajatus omista kisoista kasvoi hiljalleen ja lopulta päätettiin aloittaa Kansainvälisen Yleisurheiluliiton IAAF:n MM-kilpailuiden järjestäminen. Ensimmäiset kisat käytiin Helsingissä vuonna 1983. Omien arvokisojen järjestäminen lisäsi yleisurheilun näkyvyyttä ja maailmanmestareista muodostui yleisurheilun keulakuvia. Neljän vuoden väliset MM-kisat koettiin kuitenkin liian harvaksi esiintymisajaksi tähdille, joten IAAF ryhtyi järjestämään myös korkean tason yleisurheilukilpailusarjoja vuodesta 1985 alkaen, jotka on myöhemmin tunnettu esimerkiksi nimillä GP-sarja, Kultainen liiga ja Timanttiliiga. Näissä kilpailuissa oli myös suuret rahapalkinnot ja yleisurheilu siirtyi samalla avoimeen ammattilaisuuteen. MM-kilpailut tiivistettiin järjestettäväksi kahden vuoden välein vuodesta 1993 alkaen. Huomattavaa on, että samaan aikaan muutettiin olympialaisten järjestämisykliä. Urheilutähtien suurta vaikutusta korostaa myös se, että vuonna 1997 maailmanmestareille sovittiin automaattinen paikka seuraaviin kisoihin. Taustalla oli se ongelma, että maailman suurin juoksijatähti Michael Johnson oli loukkaantunut Yhdysvaltain MM-karsintojen aikaan, eikä siten tulisi MM-kisoihin USA:n tiukan osallistumispolitiikan vuoksi.⁸¹

Nixon kuvaa yllä esittelemääni huippu-urheilun, median ja sponsoreiden tiivistynyttä yhteistyötä kultaisen kolmion käsitteellä. Globalisoituvan ajan huippu-urheilua kuvaa vahvasti varsinkin television välityksellä tapahtuva yritysten suorien ja epäsuorien sanojen, kuvien ja viestien siirtäminen.⁸² Media on ollut kahdesta syystä kiinnostunut huippu-urheilusta. Ensinnä, huippu-urheilulla on suuri viihdearvo. Urheilu on luonteeltaan sellaista, että kilpailun lopputulos on epävarma – joinain päivinä urheilija tai joukkue onnistuu, toisina ei. Lisäksi urheilussa pyritään säännöillä ja valvonnalla poistamaan huijaaminen, joten urheiluun voidaan luottaa aitona, jännittävänä kilpailuna paremmuudesta. Toiseksi, urheiluun liittyy valtava rahallinen tuottopotentiaali. Urheilu kerää kiinnostavuudellaan suuria katsojajoukkoja, joita on mahdollista rahastaa suoraan, esimerkiksi maksullisilla tv-palveluilla, tiettyyn lajiin keskittyneillä lehdillä, pääsylipuilla, mutta myös epäsuoraan mainostajien avulla. Yritys mainostaa tuotettaan mediassa ja

2008, 137.

⁸¹ IAAF. <<http://www.iaaf.org/aboutiaaf/history/index.html> > luettu 8.4.2011. Virtapohja 2006, 178. Talvi- ja kesäolympialaiset järjestettiin vuoteen 1992 asti samana vuonna. Kesäolympialaiset pitivät rytminsä, mutta talviolympialaiset siirtyivät syklissä kaksi vuotta eteenpäin. Amatööriys poistui myös yleisurheiluliiton nimestä. Vuonna 2001 International Amateur Athletic Federation muuttui muotoon International Association of Athletic Federations.

⁸² Globalisaation määrittely täsmällisesti on hankalaa, mutta yleisesti se voidaan liittää tiedonvälityksen nopeutumiseen ja leviämiseen sekä kansainvälistymiseen. Perusteos aiheesta esimerkiksi Itä-Suomen yliopistolla tenttikirjana käytettävä Held & McGrew *Globalisaatio – puolesta ja vastaan* (2005).

maksaa siitä medialle, mutta käärii voittoja lisääntyvillä myyntimäärillä, ja urheiluyhteisö saa rahojensa tilalle tuotteita, jotka voi yhdistää huippu-urheiluun. Esimerkiksi olympiarenkaista on tullut yksi maailman tunnetuimmista logoista. Logon käyttöä hallinnoi Kansainvälinen Olympiakomitea, joka myy käyttöoikeuksia kovalla rahalla. Logon assosioiminen yritykseen tai sen tuotteeseen on tuottanut Kansainväliselle Olympiakomitealle valtaisia rahamääriä, mutta on selvästikin ollut myös yrityksille kannattavaa, sillä olympialaisiin liittyvän sponsoroinnin rahallinen arvo vain kasvaa.⁸³

Kultaisen kolmion toiminnan takia myös ammattilaisuus on ollut urheilun väistämätön ilmiö. Yksityinen raha on pääosin syrjäyttänyt valtioiden huippu-urheilujärjestelmät ammattimaisen urheilun mahdollistajana ja kehittäjänä. Käytännössä nykyaikaisen huippu-urheilun maksavat kapitalistiset yritykset – ne rahoittavat suurkilpailut ja sarjat sekä ne maksavat urheilijoille palkan. Samalla ne myös määrittelevät, missä lajeissa näkyvyys on suurinta: mediapotentiaaliset lajit kukoistavat samalla, kun toiset lajit kituvat vähillä sponsorituloilla. Kultainen kolmio haluaa laajentua koko ajan, sillä yritykset haluavat lisää tuottoja jatkuvasti ja sen takia suurkilpailujen tulee kasvaa ja niitä tulee olla enemmän: yleisöä pitää olla enemmän, jotta maksavia asiakkaita on enemmän. Tämä näkyy myös yhä useampien arvokilpailujen järjestämisenä kasvavien markkinoiden alueella Aasiassa ja Etelä-Amerikassa. Kultainen kolmio on muotoillut huippu-urheilun toiminnan uusiksi – huippu-urheilu ei ole enää valtioiden välistä poliittista kilpailua harvoissa arvokilpailuissa ja maaotteluissa, kuten vielä 1960–1980-luvulla, vaan se on yhä enemmän yritysten kilpailua näkyvyydestä ja lisätuloista kilpailemisella kuormitettujen urheilijoiden välityksellä.⁸⁴

Kultaisen kolmion käytännön toiminnasta kertoo hyvin se, että 1990-luvun lopussa mediayritykset omistivat yli kaksikymmentä huippuseuraa baseballin, amerikkalaisen jalkapallon, koripallo ja jääkiekon Yhdysvaltain sarjoissa. Televisioyhtiöt tajusivat, että on huomattavasti helpompi neuvotella televisio-oikeuksista liigan kanssa, jos omistaa liigassa pelaavan huippujoukkueen. Samaa tapahtuu myös Euroopassa: esimerkiksi Italian mediamoguli Silvio Berlusconi omisti yhden näkyvimmistä jalkapallojoukkueista, AC Milanin. Monista urheiluseuroista on samalla muodostunut brändejä, joiden arvo mitataan sadoissa miljoonissa euroissa - niiden fanituotteita kaupataan kaikkialla maailmassa, vaikka ne pelaisivat vain toisella puolen maapalloa. Jotkut liigat toki mainostavat itseään pelaamalla muutamia näytöspelejä ulkomailla. NHL-liiga on esimerkiksi

⁸³ Nixon 2008, 133–134. Kansainvälinen Olympiakomitea. Olympic Marketing Fact File
<http://www.olympic.org/Documents/marketing_fact_file_en.pdf> luettu 23.10.2011.

⁸⁴ Esimerkiksi Nixon 2008, 349–350. Ainakin Kiinassa on vielä vahva valtion ohjaus ja rahoitus huippu-urheilussa.

avannut kauttaan niin Japanissa kuin Euroopassakin ja pelimäärä on viime vuosina lisääntynyt. Tarkoituksena on ollut lisätä sarjan suosiota ulkomailla eli laajentaa markkinoita.⁸⁵ Myös valtiot pyrkivät hyötymään näkyvimmistä seuroista. Englannin menestynein jalkapallojoukkue Manchester United ei osallistunut vuoden 1999–2000 FA cup -kilpailuun, koska se halusi osallistua samaan aikaan järjestettyyn seurajoukkueiden MM-turnaukseen. Kyseessä ei ollut pelkästään seuran oman tunnettavuuden lisäys ulkomailla, vaan valtio johdon tasolta oli tullut toive, että United osallistuisi MM-turnaukseen. Taustalla oli hallituksen pyrkimys menestyä tulevissa vaaleissa, jos Englanti saisi järjestettäväkseen jalkapallon vuoden 2006 MM-kisat. Hallitus näki Unitedin osallistumisen seurajoukkueiden MM-turnaukseen tärkeänä mainoskeinona Englannin jalkapallon kansainvälisyydestä.⁸⁶

4.2 Suomi maailmankartan laidalle

Kansainvälinen kilpaurheilu tiivistyi 1900-luvun alkupuolella neljän vuoden välein olympialaisiin. Olympialaisten ideologia pohjautui alkuvaiheessa pitkälti paroni Pierre de Coubertinin olympismin visioihin, näitä olivat esimerkiksi voittoa tavoittelevista yrityksistä vapaana oleminen, ritarillisuus, miesurheilu ja amatööriys. Urheilijoiden tulisi esiintyä yksilöinä ja sidoksetta valtioihin, sponsoreihin ja ammattilaisseuroihin. Olympiaurheilijoilta odotettiin ystävällistä kilpailua ja suhteiden sitomista halki valtiollisten rajojen ja kulttuurien niin kisapaikoilla kuin olympiakylässä. Vaikka olympialaisten arvoihin kuuluu myös se, että kisoilla ei tulisi olla poliittisia tarkoitusperiä, ovat olympialaiset näyttäneet myös vahvana poliittisena työkaluna eri aikoina. Tämän mahdollisti osaltaan myös se, että kisoihin liitettiin avajaisiin valtioiden sisääntuloparaati, valtioiden kansallishymnejä soitettiin palkintojenjaossa ja alusta asti media teki epävirallisia listauksia maiden paremmuudesta. Olympiaohjeen mukaan olympialaisten tuli olla kaupunkien rahoittamia, eikä hallitusten tai yksityisten yritysten. Kaikkia edellä mainittuja ideoita on rikottu lukuisia kertoja olympialaisten historiassa. Coubertinin kehittämät olympismin aatteet ovat peräisin Iso-Britannian viktoriaanisten ihanteiden viennistä antiikin olympialaisten kehykseen. Paroni Coubertinin on ajateltu pyrkineen ajamaan myös omia tarkoitusperiään. Taustalla on näkemys siitä, että hän uskoi kansainvälisen urheilukilpailun inspiroivan ranskalaisia miehiä parantamaan fyysisistä

⁸⁵ Cashmore 2000, 310–315. NHL. <<http://www.nhl.com/ice/news.htm?id=516977> > luettu 13.4.2011.

⁸⁶ Miller, et al. 2001, 121.

kuntoaan ja siten valtion sotavalmiutta vuosien 1870–1871 heikosti menneen sodan jälkeen. Samalla kansainvälinen urheilukilpailu toisi yhteisymmärrystä kansojen välille ja maailmaan rauhaa.⁸⁷

Vaikka kansainvälinen kilpaurheilu kosketti 1900-luvun vaihteessa vain pientä maajoukkoa, oli se silti laajinta kansainvälistä urheilua ja Kansainvälinen Olympiakomitea oli tämän urheilun tärkein organisaattori. 1900-luvun aikana KOK on kasvattanut olympialaisista tapahtuman, johon osallistuu ihmisiä kaikilta maailman kolkilta, osittain siksi, että KOK on 1960-luvulta lähtien avustanut kansallisia olympiakomiteoita rahallisesti tavoitteenaan olympia-aatteiden levitys yhä laajemmalle. 1970-luvulla ongelmana oli kuitenkin edelleen rahan puute, sillä olympialaiset eivät tuottaneet niin paljoa voittoa, että se olisi kanavoinut selkeitä rahavirtoja köyhien olympiakomiteoiden tueksi. Muutos tuli edellisessä luvussa kuvatun kultaisen kolmion toiminnan kautta, kun urheilusta tuli lopullisesti massamedian avulla koettavaa viihdettä. Rahavirrat kasvoivat erityisen voimakkaasti Los Angelesin vuoden 1984 olympialaisten seurauksena, kun tv-oikeuksien myyntituloja kanavoitui ennätysmääriä myös KOK:n tileille. Tämä mahdollisti sen, että vuoden 1981 olympiakongressissa käynnistetty Olympic Solidarity -työ pääsi kunnolla toimintaan. Olympic Solidarity -komissiosta onkin tullut jossain määrin itsenäinen toimija olympialiikkeessä, koska sillä on oma hallinto ja sitä on siirretty yhä enemmän kansallisten olympiakomiteoiden ohjaukseen. Komission jakamien satojen miljoonien eurojen avulla tuetaan esimerkiksi stipendein urheilijoita ja valmentajia sekä järjestetään koulutuksia urheilun eri toimijoille etenkin lajikohtaisesti kehitystä tarvitsevilla alueilla.⁸⁸

Olympismin periaatteet eivät siis ole sellaisenaan toteutuneet, vaikka huippu-urheilun avulla ideologiaa on pyritty levittämään yli maailman. Pikemmin olympismin levittämisen avulla ovat erilaiset yritykset saaneet hyvän syyn mennä urheilun kehitysmaihin. Monet muistavat vuoden 1998 Naganon olympialaisista kenialaisen Philip Boitin, joka oli ensimmäinen afrikkalainen hiihtäjä olympialaisissa. Taustalla oli urheiluvälinevalmistajat Nike ja suomalaiset Exel sekä Peltonen, jotka hakivat itselleen näkyvyyttä poikkeuksellisen ilmiön avulla. Yleisölle asia oli tietysti hieno, annetaan mahdollisuuksia talviurheiluun myös niille, kenellä olosuhteet ovat heikot. Todellisuudessa tarkoitus oli vain saada näkyvyyttä ja rahaa olympismin varjolla.⁸⁹ Olympismi on käytännössä mukautunut ajan vaatimuksiin ja sopeutunut modernisoituvaan huippu-urheiluun omien etujensa tähden.

⁸⁷ Beamish & Ritchie 2006, 16; Nixon 2008, 349–350. Uuden-Seelannin Olympiakomitea NZOC. <<http://www.zeus-sport.com/Olympic/Article.aspx?ID=2997> > luettu 11.4.2011. Nixon 2008, 349–350.

⁸⁸ Olympic Solidarity 2009, 4-10.

⁸⁹ Vettenniemi 2002.

Viimeisten vuosikymmenien selkeä kehitystrendi on ollut urheilukilpailujen laajentuminen sinne, missä on potentiaalisia osallistujia ja toisaalta asiakkaita urheiluvälinemarkkinoille ja urheilulla itseään markkinoiville yrityksille. Nykyaikaisista 27 kesäolympialaisista kuusi on järjestetty Pohjois-Amerikan ja Euroopan ulkopuolella. Talviolympialaisista kaksi 19:stä on vastaavasti ollut edellisten maanosien ulkopuolella. Kesä- ja talvikisoja ei ole koskaan ollut Etelä-Amerikassa ja Afrikassa, mutta Brasilialle on jo myönnetty vuoden 2016 kesäolympialaiset.⁹⁰ Maailman levinneimmistä lajeista jalkapallon maailmanmestaruuskilpailut on pidetty hieman laajemmin: Euroopassa 11 kertaa, Etelä- ja Väli-Amerikassa kuusi kertaa, Pohjois-Amerikassa, Aasiassa ja Afrikassa kaikissa yhden kerran. Lentopallon MM-kilpailuja on pidetty Euroopassa kymmenesti, Etelä- ja Väli-Amerikassa viidesti sekä Aasiassa kahdesti. 2000-luvun vaihteessa on ollut nähtävissä selvä ilmiö siinä, että arvokilpailuja järjestetään Aasiassa yhä enemmän. Tämä on osoitus siitä, että kansainvälisen urheilun päättäjät haluavat yhä vahvemmin myös Aasian alueen maat mukaan huippu-urheiluun. Osittain kyseessä on varmasti se, että Aasian kasvavat talousmarkkinat ja suuri väestömäärä ovat tarjonneet ja tarjoavat jatkossa potentiaalia huippu-urheilun kasvulle sen eri osaluilla - erityisesti maksavia asiakkaita huippu-urheilulla itseään markkinoiville yrityksille.⁹¹

Rakenteiltaan länsimaisen huippu-urheilukulttuurin leviäminen Aasiaan ja Afrikkaan on tarkoittanut samalla sitä, että kansainvälisyyden kasvaessa kilpailu huipulla kovenee lisääntyvien yrittäjien myötä. Myös olympialaisten lajivalikoimaa on muokattu huippu-urheilun leviämisen myötä. Esimerkiksi varsin heikosti huipputasolla levinneet baseball ja softball poistettiin vuodesta 2012 alkaen olympiakilpailuista ja vastaavasti Aasiassa erityisen suosittu sulkapallo, judo ja taekwondo nousivat 1990-luvun jälkipuoliskolla mukaan ohjelmaan. Lajeja lisätään ohjelmaan erilaisin perustein. Asiaan perehtynyt Anders Vestergård näkee, että lajien valinta ei noudata olympiasäännösten määrittelyä. Valintaan käytetään myös epävirallisia kriteerejä ja käytännössä mukaan voi päästä jopa, kun KOK:n puheenjohtaja suosii lajia tai lajilla on riittävästi myötämielisiä ihmisiä KOK:n hallituksessa Vestergårdin mukaan politikoinnilla, televisioyhtiöillä ja rahalla on ollut osansa olympiaohjelman muotoutumisessa.⁹²

⁹⁰ Kesäolympialaisia on järjestetty neljän vuoden välein vuodesta 1896, paitsi maailmansotien takia vuosina 1916, 1940 ja 1944. Talviolympialaisia on järjestetty neljän vuoden välein vuodesta 1924 vuoteen 1992, poislukien samat sotavuodet. Tämän jälkeen kisojen pitämisyhtymä muutettiin siten, että talviolympialaisia alettiin järjestää vuodesta 1994 neljän vuoden välein.

⁹¹ Tilastot Kansainvälisen Olympiakomitean ja lajiliittojen sivuilta, katso lähdeluettelo. Maailman levinnein laji lajiliittojen määrällä mitattuna vuonna 2010 oli lentopallo, jalkapallo oli toiseksi levinnein. Olympialaiset ovat vanhin ja suurin säännöllinen huippu-urheilun kansainvälinen monen lajin kilpailutapahtuma, jalkapallon MM-kisat taas ovat Olympialaisten ohella maailman seuratuimpia urheilutapahtumia.

⁹² Kansainvälinen Olympiakomitea < <http://www.olympic.org/olympic-games>>. Vestergård 2004, 124–127.

Huippu-urheilun leviäminen on aiheuttanut perinteisille urheilumaille haasteita, sillä se on koventanut kilpailua, kun yhä uusia maita tulee mukaan mitalitaisteluun. Varsinkin kehitysmaat ovat liikkeillä samalla periaatteella kuin esimerkiksi Suomi oli 1900-luvun alussa. Urheilu on keino tuoda itseään maailmankartalle. Lähimpiin vuosikymmeniin tultaessa se on myös ollut konkreettisempaa kuin Paavo Nurmen aikakaudella. Vaikka nationalistisilla aatteilla perustellaan huippu-urheilua nykypäivän Suomessa, myös kehittyvissä maat osaavat sen. Suomen menestys kesälajeissa onkin tippunut myös tästä syystä, sillä talvilajeihin kehittyviä maita on tullut mukaan luonnonoloista johtuen huomattavasti vähemmän.⁹³

Mielenkiintoisen kuvan huippu-urheilun leviämisen ja yritysten toiminnan yhteisvaikutuksesta tarjoaa maratonjuoksun ilmiö viimeisen kymmenen vuoden aikana. Yritykset ovat olleet yhä kiinnostuneempia tukemaan massamaratontapahtumia, joissa on kymmeniä tuhansia juoksijoita osallistumassa ja vielä suuremmat joukot katselemassa. Maratoneista myös keskustellaan harrastajien kesken valtaisesti, eikä tapahtuma siten kestä vain yhtä päivää. Yritykset ovat alkaneet siis suunnata rahojaan yhä enemmän tällaisiin tapahtumiin perinteisten kovatasoisten yleisurheilukilpailujen sijaan. Tämä on tarkoittanut samalla sitä, että palkintorahat maratonjuoksussa ovat kasvaneet ja sitä kautta lajin vetovoima on kasvanut myös huippujen ja huipulle pyrkivien keskuudessa. Tutkija Ross Tucker näkee kaupallistumisen yhtenä syynä lajin tason nousulle viimeisen kymmenen vuoden aikana. Maratonjuoksu on alkanut vetämään puoleensa parhaita kestävyysjuoksijoita ratamatkojen sijaan. Samalla on ilmaantunut erikoinen ilmiö, kun kenialaiset ovat osoittautuneet lähes ylivoimaiseksi maratonjuoksussa. Esimerkiksi vuosina 2002–2011 yli puolet kahdestakymmenestä vuoden nopeimmasta maratoonarista on ollut kenialaisia.⁹⁴ Maratonjuoksun huippujen kehittyminen on viimeisimpiä ilmiöitä samasta asiasta, mikä monessa muussa lajissa on tapahtunut jo aiemmin. Lisääntyneen kaupallisuuden myötä lajiin kertyy enemmän potentiaalisia lahjakkuuksia. Sitä kautta lajin taso kasvaa niin kovaksi, että pärjätä voivat vain ne, jotka satsaavat kaikista eniten ja ovat samalla lahjakkaita⁹⁵ tiettyyn lajiin. Asiasta tulee ongelma varsinkin maille, joissa urheilupolitiikkaa ei ole suunnattu vain tiettyjä lajeja kohti ja ongelma korostuu erityisesti resursseiltaan pienissä maissa, joissa ei riitä ihmisiä kaupallistamaan ja sitä kautta ammattimaistamaan urheilua riittävästi. Suomi on monien maiden tavoin jäänyt jalkoihin useassa itselleen perinteikkäässä huippu-urheilulajissa kaupallistumisen ja urheilun leviämisen myötä.

⁹³ Olympiatilastot esim. Kansainvälinen Olympiakomitea <<http://www.olympic.org/olympic-games>> luettu 30.10.2011.

⁹⁴ The science of sport – Tucker, Ross <<http://www.sportsscientists.com/2011/11/marathon-era-seismic-shift-and.html>> luettu 1.11.2011.

⁹⁵ Lahjakkuudella viittaaan mihin tahansa kykyyn, jossa ihminen on luonnostaan hyvä tai minkä ihminen oppii poikkeuksellisen helposti.

5. Suomalainen valmennusrahaoppi

5.1 Veikkaa niin voimme voittaa

Suomen huippu-urheilun rahoitus on ollut pitkälti kansalaistoiminnan varassa. Alkujaan olympialaisiin lähetettiin urheilijat olympialaiskeräysten avulla, kunnes päärahoituskeinoksi tulivat valtiolta saadut veikkausvoittorahat sekä oma varainhankinta, joka on lisääntynyt hiljalleen suomalaisenkin huippu-urheilun siirtyessä lähemmäs yritysten intressejä. Olympiataloustoimikunnan järjestämien olympiakeräysten ohella merkittävimmät varainhankinnan keinot 1940–50-luvuilla olivat lahjoitukset, joille valtiovarainministeriö oli myöntänyt verovapauden sekä Oy Veikkaustoimisto Ab:ltä saadut lainat. SOK saikin esimerkiksi vuonna 1947 10 000 000,00 markan.⁹⁶ lainan, jolla katettiin erityisesti talviurheilun määrärahoja. Usein myös kävi niin, että olympialaisten jälkeen SOK pyysi lainoja anteeksiannettaviksi, joten käytännössä lainat olivat suoraa varainsiirtoa urheilujärjestöjen omistamalta Veikkaustoimistolta huippu-urheilun tukemiseen.⁹⁷

Olympiakeräykset olivat tärkein rahoituslähde aina 1960-luvulle saakka, jolloin Olympiakomitean toiminnan rahoitus alkoi perustua veikkauskierroksen ja valtion budjetista myönnettyihin rahoihin. Olympiakeräykset ja erilaiset Olympiamerkkien myynnit pysyivät varainhankinnan muotona, mutta niiden merkitys laski verrattuna valtiolta saatuun tukeen, joka alkoi olla tasainen, hiljalleen kasvava ja jokavuotinen. Valtionapu takasi olympiakomitean toiminnan jatkuvuuden ja mahdollisti urheilijoiden tukemisen koko olympiadin ajan, ensimmäistä kertaa vuosien 1965–68 olympiadilla. Merkittävä muutos tapahtui 1970-luvulla, kun lottopelin alku lisäsi Veikkauksen liikevaihtoa ja vuonna 1975 urheilujärjestöt myivät Veikkauksen valtiolle opetusministeriön alaisuuteen. Laajaa keskustelua aiheutti se, että alkujaan urheilun tukemiseen perustettu veikkaustoiminta siirtyi yhä enemmän muidenkin kulttuurin muotojen tukemiseen. Liikunnan osuus veikkausvoittovaroista laski 1980-luvulla noin 20 prosenttiin, vaikkakin veikkauksen liikevaihdon jatkuva kasvu kompensoi prosenttiosuuden laskua. Nykypäivään tultaessa Olympiakomitean saama valtionapu muodostuu edelleen Veikkausvoittovaroista.⁹⁸

Olympiakomitean toinen merkittävä tulonmuodostaja on ollut oma varainhankinta, joka on muuttunut keräysten järjestämisestä merkittävien yhteistyökumppanuuksien hankintaan.

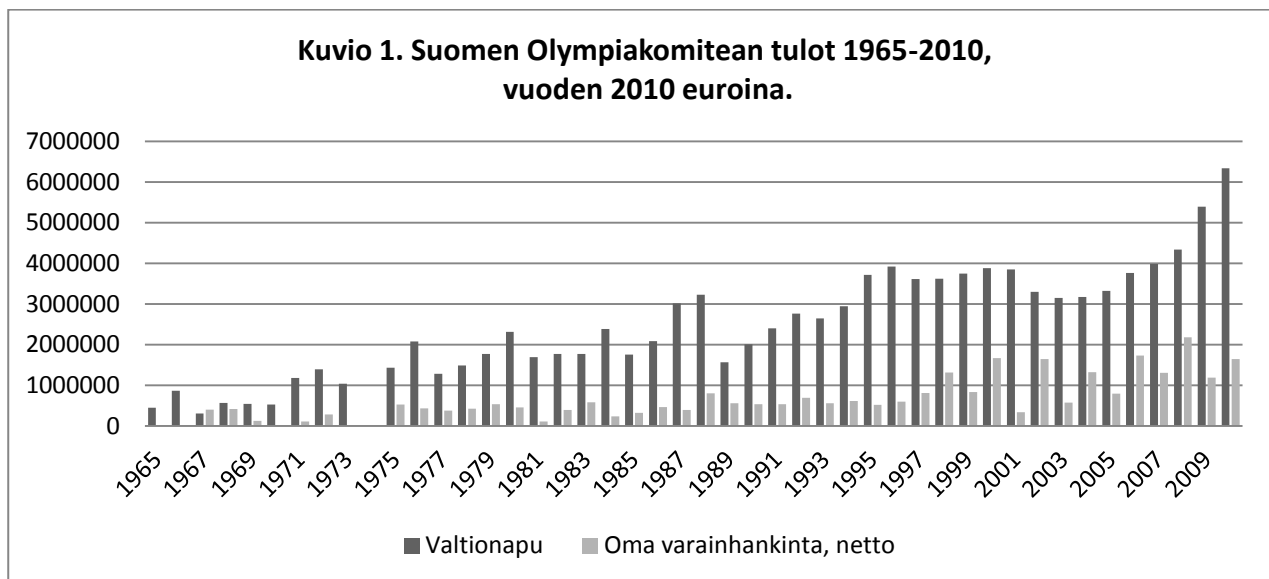
⁹⁶ Vuoden 2010 rahassa 551 656,40 eur.

⁹⁷ SUa, SOK-tk 1947-1948, 1951, 1955-56.

⁹⁸ SUa, SOK-tk 1955-1965. Veikkaus <<https://www.veikkaus.fi/fi/yritysTietoa/historia> > luettu 22.10.2011.

Yhteistyökumppaneilla on ollut kahdenlainen merkitys. Alkujaan yhteistyökumppaneilta saatiin olympiajoukkueiden varusteet, joiden arvo oli erittäin merkittävä, mutta 1970-luvulta alkaen myös konkreettista rahaa enemmän kuin varusteiden arvon verran. Vielä vuoden 1976 kisoihin tähänneellä olympiadilla merkittävimmät yritysyritykset olivat Mainos TV:n ”Voitetaan, voitetaan” -lähettykset ja Oy Ford Ab:n näyttelytoimikunnan kanssa. Vuonna 1977 päästiin yhteistyöasiassa Projektiryhmä Ky:n valmistelemaan uuteen malliin, jossa SOK:n yhteistyökumppaneiksi tuli 10 suomalaista yritystä, joiden kanssa sovittiin urheilijoiden käytöstä yritysten markkinointiin. Yhteiselimen nimeksi tuli Poronmaitoklubi. Ensimmäiseen Poronmaitoklubiin kuuluivat Apulehti, Keskinäinen vakuutusyhtiö Aura, Mallasjuoma, Osuuspankkien keskuspankki, Paasivaara, Gustav Paulig, Suomen Trikoo, Union-Öljy, Vaasan Höyrymylly ja Suomen Sokeri. Suomalaiset yritykset näkivät huippu-urheilussa selkeän mahdollisuuden yrityksen liikevaihdon kasvattamiseen. 1970-luvun lopulta alkaen yhteistyöyrityksiltä saatu tuki oli SOK:n oman varainhankinnan tärkein muoto.⁹⁹

Seuraavassa kuvaajassa esitän Suomen Olympiakomitean varainhankinnan edellä selvitettyjen kahden tekijän osalta vuodesta 1965 alkaen.

Kuvio 1. Suomen Olympiakomitean tulot 1965–2010. Rahan arvona vuoden 2010 euro.¹⁰⁰ Vuoden 1974 tiedot puuttuvat. Lähde SUa, SOK-tk 1965–2010. Muunnoksiin on käytetty Nordean rahanarvon laskuria
<http://service.nordea.com/nordea-openpages/fi/calculators/moneyValueCount.action> 21.10.2011.

⁹⁹ SUa, SOK-tk 1972,1975-1977.

¹⁰⁰ En ole huomionut Olympiakomitean tuloihin pääomatuloja, sillä niiden vuosittainen summa on ollut vain muutamia kymmeniä tuhansia euroja, eivätkä ne siten vaikuta kokonaiskuvaan.

Kuvaajasta nähdään, että Suomen Olympiakomitean tulot pohjautuvat merkittävästi valtiolta veikkausvoittorahoista saatuun avustukseen. Koska kuvaajaan on huomioitu rahan arvon muuttuminen, siitä on nähtävissä konkreettinen rahoituksen muutos tällä aikavälillä. Valtionapu on noussut olympiadeittain aina 1990-luvun puoliväliin, jolloin rahoitus tasaantui ja lopulta kääntyi 2000-luvun vaihteessa hetkelliseen laskuun. Samalla voidaan nähdä, että SOK:n oman varainhankinnan määrä on ollut kohtuullisen tasainen 1970-luvun puolivälistä 1990-luvun puoliväliin, jolloin sen osuus lisääntyi merkitsevästi, erityisesti olympiavuosina. Kuvaajasta nähdään piikit kahden vuoden välein alkaen vuodesta 1998.

Valtion tuen heikentymisestä kehkeytyi myös tiukka keskustelunaihe, sillä samalla, kun Suomen huippu-urheilumenestys saavutti pohjakosketuksen, esimerkiksi KIHU:ssa tehtiin selvityksiä rahoituksen kasvusta verrattuna naapurimaihin. Mäkinen et al. totesivat, että valtion tuki huippu-urheilulle on Ruotsissa ja Norjassa 1,5-2 -kertainen Suomeen verrattuna ja ero on syntynyt pääosin 2000-luvulla. Maat ovat myös voittaneet suunnilleen samassa suhteessa enemmän mitaleja. Samassa selvityksessä todettiin, että kaikissa Pohjoismaissa valtion tuki urheilulle perustuu pääosin rahapelien tuottoihin. Urheilun osuus rahapelien voitonjaosta vuonna 2007 oli Suomessa kolmetoista, Ruotsissa kaksikymmentä ja Norjassa 37 prosenttia. Valtion huippu-urheilutuki erkaantui Suomen ja muiden maiden välillä urheilun kokonaistuen tavoin 2000-luvulla. Samalla Suomen Olympiakomitean oma varainhankinta verrattuna esimerkiksi Ruotsin ja Norjan komiteoihin on alle puolet.¹⁰¹ KIHU:n tutkimus ei kuitenkaan huomannut sitä, että Suomen ongelma alkoi syntyä selvästi 1990-luvun puolella, kuten kuvaajasta on nähtävissä. Taustalla lienee syinä esimerkiksi se, että 1990-luvun lopun talouskasvun aikana urheilun yksityinen sponsorointi kasvoi ja valtionavun kasvattamista samalla ei koettu mielekkääksi. 1990-luvun lopusta voidaan nähdä, että valtionapu pysyy samana ja Olympiakomitean oma varainhankinta kasvaa. 2000-luvun alussa tapahtuneelle kokonaistuen laskulle on yhtenä syynä se, että Suomen kohdalla huippu-urheilun uskottavuus kärsi hiihdon vuoden 2001 laajan doping-skandaalin takia, jonka vuoksi valtio rajoitti tukeaan ja samalla osa yksityisistä yrityksistä vähensi tukiaan.

Olympiakomitean on todettu lähenneen yritysmaailmaan 2000-luvulla ja sitä kautta myös Olympiakomitean oma varainhankinta on kasvanut. Erityisesti tällaisten näkemysten taustalla on ollut Roger Talermon valinta SOK:n puheenjohtajaksi vuonna 2004. Talermo on hankkinut huomattavasti omaa urheilu-uraansa suuremmat kannukset yritysmaailman puolelta, ensin Salomonin ja Atomicin palveluksesta ja myöhemmin Amer Sports Oyj:n puheenjohtajana vuosina

¹⁰¹ Mäkinen & Lämsä & Viitasalo & Kujanpää, 2009.

1996–2009. Talermon ajateltiin tuovan Olympiakomiteaan erityisesti tietotaitoa yhteistyökumppanien hankkimisesta ja siten osaltaan parantavan huippu-urheilun resursseja.¹⁰²Toisaalta Talermon edeltäjää Tapani Ilkkaakaan ei voi pitää pelkkänä urheilupoliitikkona. Ilkan uran merkittävämpänä saavutuksena pidetään Vierumäen Urheiluopiston kehittämistä kannattavaksi ja kasvavaksi toimintahotelliksi. Esimerkiksi Kantola toteaa Ilkan menestyneen erityisesti Vierumäen rehtorina, mutta olleen myös visionääri Olympiakomitean johdossa. Ilkan kaudella laaditut strategiaohjelmat tehostivat huippu-urheilun kilpailukykyä ja mitaleja tuli erityisesti talviolympialaisista kuudentoista vuoden puheenjohtajuuden aikana.¹⁰³Toisaalta juuri Tapani Ilkan kauden aikana tapahtui Suomen kansainvälisen menestyksen lasku olympiamitaleilla mitattuna ja tehostaminen ei tällä mittarilla ainakaan toiminut. Mutta mitä se tehostaminen on oikein ollut?

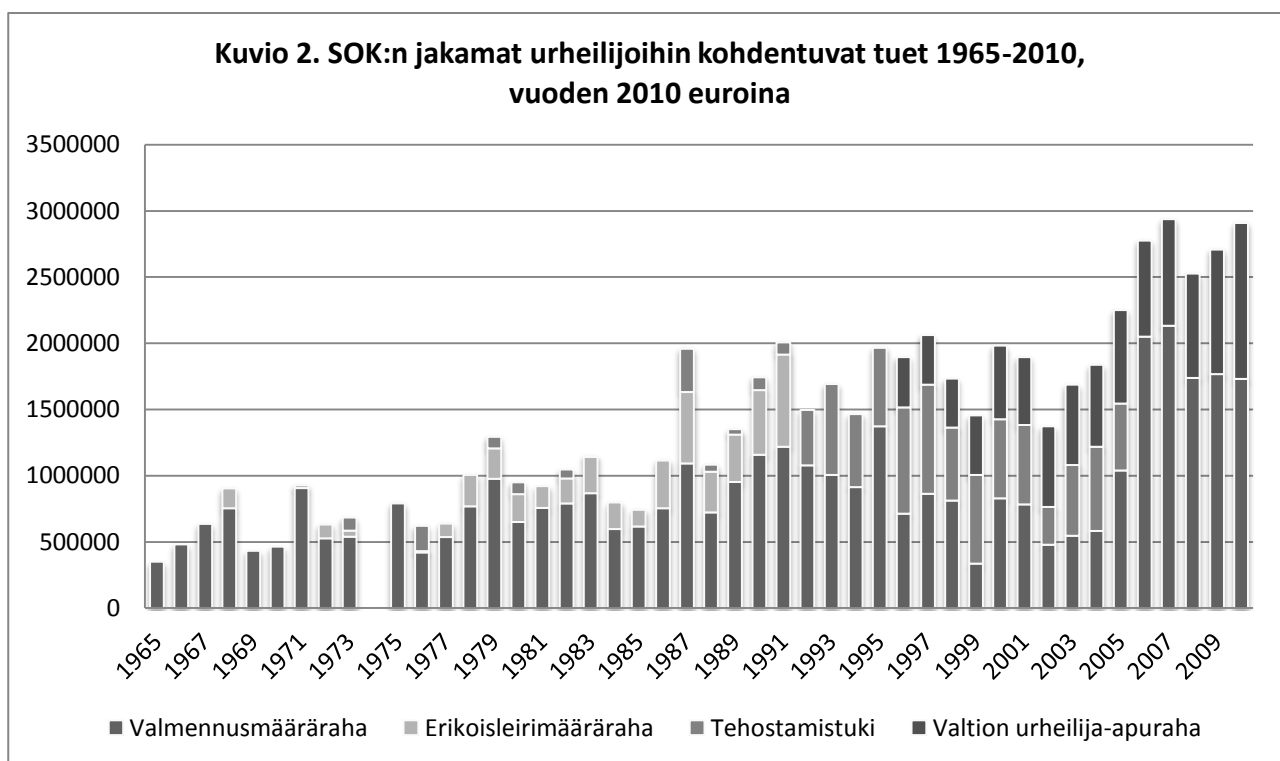
5.2 Tehostetaan tehostamista

Suomalainen valmennusjärjestelmä modernisoitui 1900-luvun aikana pitkälti ulkomaisia malleja mukaillen. Suomi oli aktiivinen hakemaan oppia ulkomailta, erityisesti Itä-Euroopasta ja Neuvostoliitosta, mutta myös läntisistä maista, kuten kestävyysjuoksuvalmennuksen osalla oli Arthur Lydiardin saatujen valmennusoppien myötä. Kun tarkastellaan Beamishin ja Ritchien esittämiä valmennusjärjestelmän elementtejä, täyttää Suomi ne selkeästi, mutta omien rajallisten resurssiensa värittäminä. Valmennusjärjestelmää on modernisoitu hiljalleen 1960-luvun lopulta alkaen ja modernisoituminen vaikuttaa jatkuvan vahvana edelleen.

Itse urheilijoita on tuettu rahallisesti lajiliittojen kautta varsin pitkän aikaa. Seuraavassa kuvaajassa havainnollistan Suomen Olympiakomitean tärkeimmät rahalliset tukitoimet urheilijoita kohtaan vuosivälillä 1965–2010.

¹⁰² Maijala 2006. Maijalan pro gradu -tutkielma on diskurssianalyysi vuoden 2004 puheenjohtajavaaliin liittyen. Hänen mukaansa Talermo oli kolmesta ehdokkaasta eniten liitetty taloudellisiin diskursseihin ja myös Talermon valinnan taustalla oli juuri vahvat näytöt yritysmaailmasta.

¹⁰³ Kantola 2007B, 284. Litmanen 2008, 89–91.

Kuvio 2. SOK:n jakamat urheilijoihin kohdentuvat tuet 1965–2010, vuoden 2010 euroina. Lähde SUa, SOK-tk 1965-2010. Vuosi 1974 puuttuu arkistosta. Muunnoksiin on käytetty Nordean rahanarvon laskuria

<<http://service.nordea.com/nordea-openpages/fi/calculators/moneyValueCount.action>> 16.10.2011.

Yllä oleva tilasto on koottu Suomen Olympiakomitean toimintakertomuksista siten, että olen valinnut mukaan urheilun merkittävimmät pitkäaikaiset tukimuodot:

- 1) Lajiliittojen kautta urheilijoiden valmennukseen käytetyn valmennusmäärärahan.
- 2) Erikoisleirimäärärahan, jolla tuettiin Suomen luonnonolosuhteiden kautta kärsiviä lajeja.
- 3) Tehostamistuen, jolla lisättiin valmentautumisresursseja ennen kilpailuja.
- 4) Valtion verottoman urheilija-apurahan, jonka maksaminen aloitettiin potentiaalisille olympiamenestyjille ja myöhemmin myös ei-olympialajien huipuille, kun ammattilaisurheilu lopullisesti sallittiin myös Suomen Olympiakomitean toimintasäännöissä.

Näiden tukimuotojen ohella Olympiakomitea alkoi maksaa 1970-luvulla valmentajamäärärahoja sekä juuri edellä mainitun Tapani Ilkan aikakauden tehostamiskeinoina esimerkiksi nuorten valmennustukea, naishuippujen tukea, menestysbonuksia sekä valmentaja-apurahoja. Kaikkien viimeisimpien eri tukimuotojen huomioon otto tilastossa ei kuitenkaan ole olennaista tämän tutkimuksen kannalta, koska jo tilastoon kuuluvat tuet kuvaavat hyvin trendejä, joita huippu-

urheilun ja sen toimintaympäristön muutos aiheutti Olympiakomitean 1900-luvun puolella. Toki on hyvä tiedostaa pienempien uusien tukimuotojen ilmaantuminen, sillä kertoohan nuorten apurahan syntyminen siitä, että Suomessa pyrittiin saamaan yhä nuorempia satsaamaan urheiluun yhä ammattimaisemmin. Lisäksi haluan korostaa tässä tilastossa suoraan urheilijoille suunnattua rahoitusta, enkä tutkimukseen ja valmennukseen käytettyjä rahoja.

Huippu-urheilijoiden rahoitus nousi tasaisesti 1980-luvun alkuun saakka, kunnes rahoitus alkoi yskähdellä. Nousun taustalla oli ajatus valmennuksen tehostamisesta ja tärkeimpänä tehostuskeinona nähtiin rahallisten resurssien jako. Suomessa tehtiin myös arvovalintoja, sillä niukkoja varoja ei voitu jakaa täysin tasapuolisesti. Esimerkiksi yleisurheilun osalta panostus kohdistettiin selvästi kestävyysjuoksuun. Valmennusta oli toki tehostettu jo 1960-luvulla, kun olympialaisten lähestyessä olympiavalmennuksesta tiputettiin pois heikommin kehittyneet urheilijat, jotta jäljelle jääneille voitiin antaa enemmän tukea. Olympiakomitean toimintakertomuksissa toistetaan lähes vuodesta toiseen, että jatkuvasti koveneva kansainvälinen kilpailu vaatii valmennuksen tehostamista Suomessa. Valmennuspäällikön palkkaaminen vuonna 1969 koettiin yhtenä toimenpiteenä auttaa erikoisliittoja ”kaikilla niillä keinoilla, jotka ovat Suomen olympiakomitean hallussa.” Valmennuspäällikkö käytännössä johti olympiavalmennuksen tehostamistoimenpiteitä. Toisena merkittävänä laajemman tason tehostamistoimenpiteenä koettiin tarpeelliseksi aloittaa erikoisleiritus. Erikoisleireille lähtivät pääasiassa hiihtäjät etsimään lunta ja kestävyysjuoksijat hakemaan lämpöä ja sulaa maata alleen. Erityisesti kestävyysjuoksijat loivat 1970-luvun huippumenestyksensä myötä Suomeen vakaan uskon leirien tarpeellisuudesta. Kantola toteaa yhdeksi avaintekijäksi menestykselle Jukka Unilan esityksestä olympiakomiteaan vuonna 1965 perustetun valmennusvaliokunnan. Todellisuudessa komiteaan oli perustettu valmennus- ja kilpailutarkkailutoimikunta jo vuonna 1958, jonka perustehtävä oli sama kuin myöhemmin valiokunnan. 1960-luvun lopulla valiokunnassa kuitenkin kehiteltiin lisäajatuksia suomalaisen urheilun kehittämistä, joista toteutuivat nopeasti edellä mainitut valmennuspäällikön palkkaus ja erikoisleirien aloittaminen.¹⁰⁴

Suomen huippu-urheiluun suunnatut pienet rahalliset resurssit näkyvät eniten urheilun tukitoimien rajallisuutena. Kolmantena merkittävänä edistysaskeleena huippu-urheilun tukemisessa aloitti valmentajamäärärahan jakamisen vuonna 1974. Ammattivalmentajien määrä on kuitenkin ollut Suomessa pieni eikä edes huippu-urheilun kehitystä vetänyt olympiakomitea kyennyt palkkaamaan

¹⁰⁴ SUa, SOK-tk 1958, 1962, 1965, 1969–1980. 1970-luvun kestävyysjuoksumenestyksen taustoja käsittelee Mikko Leinonen gradussaan *Takaisin huipulle! – näkökulmia ja tilannekuvia suomalaisen kestävyysjuoksun valmennuksesta 1970-luvulla*. Jyväskylän yliopisto 2005. Kantola 2007A, 266.

ammattivalmentajia kovin suurta määrää. Käytännössä SOK on palkannut valmentajamäärärahan avulla yhden valmentajan merkittävimpiin lajiryhmiin ja vuosien saatossa lajiryhmien määrä on hiljalleen kasvanut. Ensimmäisellä valmentajamäärärahaajalla palkattiin neljä päätoimista valmentajaa. Valmentajamääräraha ei kuitenkaan ollut omiaan lisäämään valmentajan työn arvostusta, sillä esimerkiksi verrattuna Olympiakomitean valmennuspäällikön palkkaan se on ollut pieni raha, jolla oli tarkoitus korvata jäsenjärjestöjen kulut valmennuksesta. Valmentajamääräraha päätoimiselle valmentajalle vuonna 1980 oli 76 800 markkaa, kun valmennuspäällikölle maksettiin kaikkiaan 131 621,2 markkaa.¹⁰⁵ Askel kohti päätoimisia ammattivalmentajia oli kuitenkin askel eteenpäin valmennusjärjestelmän laajentamisessa ja ammattimaistamisessa sekä siten modernisoinnissa. Toisaalta se oli yksi osoitus sille, että Suomen olympiakomitea todella toimi selkeänä Suomen huippu-urheilun veturina tuohon aikaan.

SOK:n pitkäaikainen valmennuspäällikkö Heikki Kantola kuvaa Suomen Olympiakomitean ottaneen johtavan roolin suomalaisen huippu-urheilun valtakunnallisessa kehittämisessä 1970-luvulla. Tehostamistoimenpiteet ja erilaiset SOK:n järjestämät seminaarit olivat avaintekijöitä suomalaisen huippu-urheilun nousussa. Ohjelmoitu, tieteellinen valmennus saatiin käyntiin kaikissa olympialajeissa ja se koettiin myös merkittävimpana tekijänä menestyksessä. Merkittävänä tiedonvälitys ja kehityskanavana toimineita seminaareja pidettiin vuosittain monesta eri teemasta. Säännöllisenä toimivat esimerkiksi lääkäri-, puolustusvoimien, olympiakisojen kritiikki-, urheilujohtaja-, ja eri aiheiden valmentajaseminaarit. Valmentajaseminaarit synnyttivät esimerkiksi Suomen Valmentajat ry:n, mutta itse valmennusseminaarien merkitys väheni jo 1980-luvulla, kun valmentajien koulutustaso nousi esimerkiksi lisääntyneen korkea-asteen koulutuksen myötä. Näin SOK muuttui enemmän lajien välisen yhteydenpidon ja olympiakilpailuihin valmistautumisen foorumiksi.¹⁰⁶ Olympiakomitean selkeä rooli valmennusjärjestelmän johdossa jäi siis lyhytaikaiseksi, vaikka se edelleen jatkoi määrärahojen jakoa, se ei enää määritellyt niinkään valmennuskoulutuksen suuntaa.

1980-luvun alussa myös urheilijoille suunnatun tuen määrän kasvu lakkasi, kuten kuvaajasta on nähtävissä. Samaan aikaan myös Suomen kansainvälinen menestys olympiakisojen mitaleilla mitattuna kääntyi laskuun. Sekä kesällä että talvella Suomen olympialaisten huippumenestys osui vuoteen 1984. Suomi oli kesäkisoissa 1970-luvun sekä vuosien 1980 ja 1984 ajan mitalitilastossa kymmenen ja viidentoista paikkeilla. Tämän jälkeen Suomen sijoitus romahti hiljalleen kohti

¹⁰⁵ Kantola 2007A, 266–267. SOK-tk 1973–1980. Vuoden 2010 rahassa lajivalmentajalle maksettiin vuonna 1980 34 746,28 euroa ja valmennuspäällikölle 59 548,79 euroa. Muutettu Nordean rahanarvon laskurilla <<http://service.nordea.com/nordea-openpages/fi/calculators/moneyValueCount.action>> luettu 16.10.2011.

¹⁰⁶ SUa, SOK-tk 1972–1975. Kantola 2007B, 291–294.

Ateenan 2004 pohjakosketusta ja mitalitilaston 62 sijaa. Talvikisoissa menestys pysyi pidempään hyvällä tasolla. Suomi tippui ensin mitalitilaston kymmenen paikkeille 1990-luvun ajaksi ja lopulta 2000-luvulla sijoille 19 (2006) ja 24 (2010).¹⁰⁷

Huippu-urheilun kehittämistä SOK:ssa jatkettiin toista väylää, kun valmennuksen kehittämisen painopiste siirtyi muualle. Olympiakomitean kutsusta koottiin työryhmä luomaan kilpa- ja huippu-urheilun kehitysstrategiaa, ensimmäisen kerran vuonna 1985. Työ valmistui muutamaa vuotta myöhemmin ja se ehdotti esimerkiksi järjestöorganisaation karsimista Suomesta. Suomessahan oli urheilun valta jaettu varsin monelle järjestölle ja siten keskitetty kehityksen johtaminen oli vaikeaa. Järjestöt puolustivat rivejään ja kesti 1990-luvun puolelle ennen kuin järjestökentällä tapahtui muutoksia, tosin eri syistä kuin huippu-urheilun kehittämisen vuoksi. Yhdeksi huippu-urheilustrategien päämääräksi otettu huippu-urheilun tutkimuskeskuksen perustaminen Jyväskylään liikuntatieteellisen tiedekunnan yhteyteen toteutui lopulta vuonna 1990 ja varsinainen toiminta käynnistyi seuraavan vuoden alusta. 1990-luvun alussa todettiin myös, että eri tieteenalojen asiantuntijaryhmät on saatu mukaan urheilijoiden valmentautumiseen. Systemaattinen tieteellisen tutkimuksen soveltaminen urheiluvalmennukseen toteutui Suomessa alkuun sovelletun lääketieteellisen ja psykologisen valmennuksen kautta ja viimeistään Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen myötä Suomi täytti tieteellisen tutkimuksen kriteerit, joita Beamish & Ritchie luettelevat valmennusjärjestelmäkuvauksessaan. Muut merkittävät saavutukset olivat urheilulukiotoiminnan laajentuminen ja vakiintuminen sekä yläasteiden urheiluluokkakampanjan käynnistyminen – nuorten lahjakkuuksien seulonta parani selkeästi tuona aikana. Koulujen mukaanotto huippu-urheilun valmennusjärjestelmään koettiin tärkeänä, jotta nuoria lahjakkuuksia pystyttäisiin löytämään tehokkaammin.¹⁰⁸

Suomen huippu-urheilujärjestelmä modernisoitui siis vauhdilla 1980-luvun taitteessa vaikka taustalla oli Martti Vainion positiivinen dopingnäyte vuoden 1984 kilpailuista. Erityisesti Olympiakomitea korosti, että kilpa- ja huippu-urheilun perusarvoja ovat reilu peli, terveet elämäntavat, kurinalaisuus ja esimerkiksi pitkäjänteisyys. Suomen huippu-urheilu on tosissaan yrittänyt puhdistua ja huippu-urheilua ei tulisi tuomita sillä perusteella, että vuoden 1988 Soulin olympiakilpailuissa tuli kymmenen käryä lähes kymmenestä tuhannesta urheilijasta. Tuon vuoden huippu-urheilun kehityskeskustelut kiinnittyivät luonnollisesti dopingiin Kanadan pikajuoksutähti Ben Johnsonin kärähdyksen myötä. Huippu-urheilun merkitystä ja valtion roolia sen rahoittajana on kyseenalaistettu tasaisin väliajoin, kun suomalaisurheilijat ovat jääneet kiinni kielletyistä aineista.

¹⁰⁷ Mitalitilastot Suomen olympiakomitea <<http://www.noc.fi/olympiahistoria/kisatilastot/>> luettu 17.10.2011.

¹⁰⁸ SUa, SOK-tk 1987–1991. Ilkka 1988, 130–133.

Samalla on jatkettu pidemmän tähtäimen suunnitelmien tekemistä huippu-urheilun haasteisiin vastaamiseksi.¹⁰⁹

Ensimmäistä strategiatyötä seurasivat myöhemmin talviolympiadeittain uudet strategiatyöt vuodesta 1994 alkaen. Kantolan mukaan niiden tavoite oli kehittää suomalaista huippu-urheilua vastaamaan ajan haasteisiin, saamaan aikaan tehokas työnjako suomalaisessa huippu-urheilussa ja tehostaa resurssien käyttöä. Viimeisimmäksi huippu-urheilustrategiaksi voidaan tulkita huippu-urheilun muutostyöryhmän ohjelma 2010-luvulta. Sitä käsittelee erikseen luvussa 5.4. Merkittävimpiä 1990-luvun uudistuksia olivat urheilijoiden valtionapujärjestelmä, joka osaltaan lisäsi ammattimaisen huippu-urheilun arvostusta sekä valmentajakoulutuksen tehostaminen esimerkiksi valmentajan erikoisammattitutkinnon virallistamisen kautta. Olympiakomitea aloitti myös nuorten tukiohjelman vuonna 1997, jonka johdossa toimi päätoimisena työntekijänä kehityspäällikkö. Tuen piirissä oli vuosittain noin sata 18–23-vuotiasta urheilijaa.¹¹⁰ Rahallisen tukimuotokentän pirstaloituessa nähdään kuvaajasta kuinka perinteinen huippu-urheilijoiden rahoitus kääntyi jopa laskuun, edes inflaation vaikutusta ei kyetty kompensoimaan. 1990-luvun alun laman jälkeen aina 2000-luvun alkuvuosiin saakka urheilijat joutuivat tulemaan toimeen yhä vähäisemmällä toimeentulolla SOK:n suunnasta. Suomi ei selvästikään panostanut urheilijoiden valmentautumisresursseihin riittävästi, kun samalla kansainvälinen kilpailu jatkoi kiristymistään yhä uusien maiden tullessa kilpakentille ja vanhojen jatkaessa satsaamista, kuten jo naapurimaiden Norjan ja Ruotsin toiminnasta voidaan nähdä.

5.3 Suomalainen medikalisaatio

Suomen Olympiakomitea on tukenut huippu-urheilun kehitystyötä ja tieteellistä toimintaa yhtenä toimijana muiden joukossa. KIHU:n Jari Lämsä totesi selvityksessään, että Suomessa tutkimus- ja kehitystoiminta sijoittuu moniin eri yksiköihin ja on pitkälti satunnaisten projektirahoitusten varassa. Tämä pätee myös SOK:aan, joka jakoi vuosittain valmennuksen kehittämistukia noin 100 000 euron verran 2000-luvulla. Esimerkiksi KIHU:n toiminta-avustus Opetusministeriöltä on vuosittain noin miljoona euroa ja yleinen liikuntatieteellisen tutkimuksen rahoitus yli kaksi

¹⁰⁹ Ilkka 1988, 130–133.

¹¹⁰ Kantola 2007B, 294–296.

miljoonaa euroa. Tästä kahdesta miljoonasta huippu-urheilun osuus ei ole selvä, mutta huippu-urheilun kuvataan olevan vakiintunut tutkimusalue, vaikka se ei olekaan ollut 2000-luvulla tutkimusohjelmien keskiössä. Huippu-urheilun tieteellisen tutkimuksen rahoitus on ollut selkeä osa SOK:n toimintaa 1960-luvulta alkaen. Toiminta on ollut erilaisten tutkimusprojektien rahoittamista ja etenkin valmennuksen seurantatutkimuksien tekemistä. Tutkimustöistä päättämässä ovat olleet eri valiokunnat, kuten valmennus-, lääketieteellinen ja psykologinen valiokunta, mutta tutkimustyön pääkohde on aina ollut suorituskyvyn parantaminen sekä antidopingtyö.¹¹¹

Suomalaiset olivat vahvasti mukana 1960–80-lukujen dopingvalvonnan kehitystyössä ja ohjailussa. Suomalainen lääketieteellinen osaaminen oli arvostettua ja suomalaiset ottivat myös kantaa olympialiikkeen sisällä dopingvalvonnan järjestämiseksi ja tehostamiseksi. Lääketieteellinen tutkimus alkoi liittyä Suomen Olympiakomitean toimintaan kunnolla 1960-luvulla. Korkealla kilpailtavat Meksikon vuoden 1968 kilpailut aiheuttivat ennakkovalmistautumisessa uusia haasteita, sillä tiedettiin korkean ilmanalan aiheuttavan urheilijoille ongelmia. Valmistautumista varten pidettiin esimerkiksi kokous ruotsalaisten *Acklimatiseringskommittén* kanssa ja sovittiin yhteisestä lääketieteellisestä tutkimustyöstä ja yhteisen joukkueen lähettämisestä esikisoihin Meksikoon jo vuonna 1965. Pohjoismaiset urheilulääkärikokoukset alkoivat vuonna 1959, mutta Suomessa käytännön valmentautumiseen urheilulääkäritoimintaa alettiin tuoda kunnolla vasta vuonna 1966, kun olympiavalmennettaville alettiin tarjota mahdollisuutta käydä ilmaiseksi Helsingin ja Turun urheilulääkäriasemilla testattavina - lajiliittoja velvoitettiin huolehtimaan, että urheilijat myös käyvät testeissä. Heti seuraavana vuonna lääkärintarkastus ja kuntotesti kolmesti vuodessa muuttuivat urheilijoiden velvoitteeksi.¹¹²

Kuvaavaa lääketieteen merkityksestä oli se, että Suomen Olympiakomiteassa nähtiin, että Suomessa ei ole kunnollista urheiluvalmennuskirjaa. Vuonna 1969 julkaistu Urheiluvalmennuksen perustiedot kokosi yhteen senhetkisen suomalaisen valmennustietouden. Mielenkiintoista on, että kirjan tekemisessä näyttelivät suurta osaa lääketieteen asiantuntijat, kuten kirjan toimittajana lääketieteen lisenssiaatti Ilkka Vuori ja yhtenä kirjoittajana professori Paavo Hartiala, joka toimi myöhemmin esimerkiksi KOK:n lääketieteellisessä komissiossa. Lääketieteen rooli suomalaisessa urheiluvalmennuksessa oli selvästi korostunut jo 1960–70-luvulla kansainvälisen huippu-urheilun muutoksen mukaisesti.¹¹³

¹¹¹ Haarma et al. 2009. Esim. SOK-tk 1962–1969

¹¹² SUa, SOK-tk 1965–1966. Toki Urheilulääkäriyhdistys perustettiin jo vuonna 1939, mutta kyseessä oli ensimmäisten vuosikymmenten ajan lähinnä keskustelukerho, kuten Roiko-Jokela (2009) kuvaa tutkimuksessaan.

¹¹³ SUa, SOK-tk 1967–1968.

Suomessa otettiin 1970-luvun vaihteessa tavoitteeksi koko maan kattavan urheilulääkäriverkoston luominen. Tavoite toteutui nopeasti SOK:n ja Urheilulääkäriyhdistyksen yhteistyöllä. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että järjestöt alkoivat yhdessä järjestää urheilulääkärien kaksipäiväisiä koulutustilaisuuksia. Koulutuksen taso parani edelleen vuonna 1974, kun Vuokatin Urheiluopistolla alkoi ensimmäinen urheilulääketieteen peruskurssi. Myös yliopistotason liikuntalääketieteen koulutukselle nähtiin tarvetta ja se alkoi 1980-luvun jälkipuoliskolla erikoislääkärikoulutuksena Kuopion, Tampereen ja Oulun yliopistoissa.¹¹⁴

Liikuntatieteellisen tutkimuksen parissa otettiin myös harppauksia 1970-luvulla, sittemmin Suomen liikuntatieteiden keskuksesi muodostuneessa Jyväskylässä, kun Paavo Komin johtama lihastutkimusasema saatiin toimintaan. Olympiakomitea toimi muutaman vuoden ajan tutkimusaseman yhtenä rahoittajana, kunnes se siirtyi kokonaan Opetusministeriön rahoituksen piiriin.¹¹⁵ Suomen Olympiakomitea ei vajaiden resurssiensa vuoksi pystynyt rahoittamaan tutkimushankkeita kovin laajasti, sillä sen toiminnan rahoituksesta suurin osa tuli valtionapurahoina, jotka oli suunnattu valmennus- ja valmentajamäärärahoina lajiliitoille jaettaviksi.¹¹⁶ Poikkitieteellinen tutkimus lääke- ja liikuntatieteiden aloilla koettiin kuitenkin tärkeäksi, sillä erilaisia projekteja tuettiin ja kansainvälisesti oltiin aktiivisia niin seminaareihin osallistumalla kuin antamalla kannanottoja. Esimerkiksi vuosi 1978 oli varsin paljon toimintaa, kun seminaarimatkojen ohella valmennusvaliokunta antoi Olympic Reviewissä julkaistun lausunnon anabolisten steroidien estämisestä ja valvonnasta; lääkkeiden väärinkäytön tutkimisesta annettiin lausunto Pohjoismaiden neuvoston Suomen valtuuskunnalle; KOK:lle annettiin lausunto beetasalpaajien käytön kieltämiseksi ja Pohjoismaiden olympiakomiteoiden kokouksessa professori Hartiala esitti mahdollisuutta perustaa Suomeen yhteispohjoismaisen doping-tutkimuskeskuksen. Sama tahti jatkui 1980-luvulla ja Suomen rooli oli selvästi arvostettu, sillä professori Hartiala esiintyi kansainvälisesti yhdessä merkittävimmistä tilaisuuksista, Baden-Badenin Olympiakongressissa puhujana. Suomella oli selvä maine puhtaan urheilun puolestapuhujana.¹¹⁷

Voi siis hyvällä syyllä sanoa, että Suomen Olympiakomiteassa oltiin ajan tasalla huippu-urheilun haasteiden parissa. Sinällään tieteellinen tutkimus ei ollut kansallisten olympiakomiteoiden oleellisin tehtävä. Suomessa liikuntatutkimusta rahoitettiinkin runsaasti muita reittejä kuin Olympiakomitean tililtä. Vuoden 1978 toimintakertomuksessa on liitteenä Kosti Rasinperän

¹¹⁴ SUa, SOK-tk 1970–1974; Suomen Urheilulääkäriyhdistys < <http://www.suly.fi/www/page.php?cat=5> > luettu 4.10.2011.

¹¹⁵ SUa, SOK-tk 1970–1976.

¹¹⁶ SUa, SOK:n tilinpäätösanalyysia on tarkemmin luvussa 5.1.

¹¹⁷ SUa, SOK-tk 1976–1978.

kirjoittama ”Huippu-urheilun työnjako kolmikantakomission mukaan”, jossa todetaan, että julkisen vallan tehtävä on luoda edellytykset urheilulääketieteelliselle tutkimukselle ja koordinoida urheilututkimusta. Suomen Olympiakomitea oli kuitenkin koko ajan aktiivinen toimija tutkimuksen parissa ja jatkoi sitä myös komission näkemyksen esittämisen jälkeen niin dopingasioiden kuin valmennuksen seurannan, mutta myös muun urheilututkimuksen saralla. Heti seuraavana vuonna rahoitettiin täysmääräisesti Matti Härkösen tekemää tutkimusta urheilijoiden palautumisesta ja Olympiakomiteaan perustettiin 1970–1980-lukujen vaihteessa kaksi uutta komissiota: lääke- ja käyttäytymistieteellinen.¹¹⁸

Lääketieteelliselle komitealle nähtiin Suomen Olympiakomiteassa selkeä tarve. Komitean perustamisesta oli keskusteltu jo muutaman vuoden ajan, sillä Olympiakomitean johtoryhmässä koettiin, että lääketieteen osuus nykyaikaisessa huippu-urheilussa sekä valmennuksen yhteydessä, että arvokisoissa oli etenkin edeltävän kymmenen vuoden aikana lisääntynyt voimakkaasti. Koska kansainvälinen urheilulääketieteen pääkoordinaattori oli Kansainvälisen Olympiakomitean lääketieteellinen komissio, piti tämän mallin mukaan luoda myös kansalliseen olympiakomiteaan vastaava komissio. Komission rooliksi määriteltiin etenkin dopingkysymykset ja kansallisen testaamisen järjestäminen, SOK:n rahoittaman lääketieteellisen tutkimuksen ideointi ja valvonta sekä kannanottojen tekeminen valmennusmäärärahojen jakamiseen.¹¹⁹

Yksi suomalaisten tärkeimmistä kansainvälisistä saavutuksista urheilulääketieteen saralla oli veridopingtestauksen kehittäminen ja aloittaminen. 1980-luvun puolivälissä Suomi alkoi aktiivisesti esittää verinäytteiden ottamista mukaan dopingtestaukseen ja sitä kautta veridopingmenetelmien estämistä. Taustalla oli myös se, että vuoden 1984 olympialaisissa Martti Vainion positiivinen dopingnäyte laukaisi mittavat toimenpiteet suomalaisen urheilun maineen puhdistamiseksi. Verinäytteiden ottoon suhtauduttiin esimerkiksi kansainvälisessä hiihtoliitossa vielä vuonna 1985 nihkeästi, mutta sen sijaan Kansainvälinen Olympiakomitea kiinnostui asiasta enemmän ja alkoi tukea hanketta. Suomalaisten puhemiehenä KOK:n asiantuntijaelimissä toimi Herman Adlercreutz, joka saikin hankittua vuonna 1987 Suomelle luvan ottaa vapaaehtoisilta verikokeita Salpausselän hiihdon maailmancupissa. Tässä vaiheessa pystyttiin jo tunnistamaan vieraan veren käyttö ja tunnetuimman veridopingaineen erythropoetinin (EPO) testaus alkoi kehittyä tai ainakin sen eteen todettiin tehtävän kaikki mahdollinen. Lahdessa hiihdon MM-kisoissa vuonna 1989 verinäytteet vakiintuivat dopingtestauksen yhdeksi muodoksi, mutta EPO:n testaaminen ei kuitenkaan pitävästi onnistunut vielä pitkään aikaan, kuten 1990-luvun ja 2000-luvun alkupuolen tapahtumat osoittivat.

¹¹⁸ SUa, SOK-tk 1978–1980. Myöhemmin esim. psykologinen valiokunta.

¹¹⁹ SUa, SOK-tk 1980–1981. SUa, SOK-muistiot, Risto Elovainio 15.8.1981,

EPO-ongelma esimerkiksi pyöräilyssä oli suurempi kuin kukaan osasi aavistaa ja hiihdon puolella suomalaisten kärkeäminen EPO:n käytön peiteaineesta Lahden MM-hiihdoissa 2001 näytti kuinka hidasta pitävän dopingtestauksen kehittäminen todella on. Toisaalta toistuvat urheilijoiden kiinnijäämiset Suomessa osoittavat sitä, että ainakin Suomessa testaus toimii tehokkaammin kuin monessa muussa maassa.¹²⁰

Suomalaisten laajamittainen joukkokäry osoitti, että vaikka Suomen Olympiakomitea suhtautuu julkisesti erittäin kielteisesti dopingaineisiin, ei se ole pystynyt omalla toiminnallaan kitkemään laajamittaista dopingaineiden käyttöä edes kotimaassa. SOK on yrittänyt varjella Suomen puhdasta mainetta tiukasti. Kun Paavo Nurmeen liitettiin vuosikymmenten jälkeen lääkeaineen käyttäminen, SOK pyrki heti aktiivisesti poistamaan käyttöepäilyt, ja vaikka ainetta olisikin käytetty, sen tehoa kyseenalaistettiin. Positiivisia näytteitä on jopa salattu Olympiakomitean valmennuspäälliköltä. Lajiliitot tekivät omia kontrollitestejään urheilijoille ja esimerkiksi Martti Vainio antoi positiivisen näytteen jo huhtikuussa 1984 kuukausia ennen olympialaisia, joissa hän kärkeä kansainvälisessä testauksessa. Sama koski Eero Mäntyrannan käryä jo vuonna 1972. Positiivisesta a-näytteestä ei kerrottu valmennuspäällikkö Tuomiselle ennen kuin Sapporon olympialaisissa, kun b-näyte varmistui. Tuominen totesi Yleisradion haastattelussa vuonna 2000, että käryt olivat vain jäävuoren huippu – kaikki tiesivät, että aineita käytetään ja lajiliitot yrittivät ennakkotesteillä estää käryt.¹²¹

Vuonna 1988 kestävyysjuoksun päävalmentaja Juha Väätäinen antoi mielenkiintoisen näkökulman dopingkeskusteluun. ”*Ottakoon ensimmäisen kiven, ken sen suoritus-, saavutus- ja tulosurheilullisesti täysin puhtain sydämin voi tehdä. Harvassa taitavat apukeinoja käyttämättömät olla.*” Suorasanaisuudestaan tunnettu Väätäinen kritisoi samassa esityksessä erittäin vahvasti suomalaista urheilujohtamista, jossa keskitytään lähinnä puhumiseen eikä tekoihin. Lisäksi päätöksentekijöinä ei ole urheilijoita. ”*Päätäväältä kuuluu huippuyksilöille, tuloksentekijöille, ei heikoimman hapenoton, korkeimman kolesterolin ja suurimman iän saavuttaneille.*”¹²² Väätäisen viestin voi tulkita monella tavalla. Itse huippu-urheilun ehdottomaan kärkikaartiin kuulunut kestävyysjuoksija tietää, mitä huipulle nouseminen vaatii - kaikkien mahdollisten apukeinojen käyttämistä. Suomessa urheilujohtajat eivät selvästikään tehneet huippu-urheilun eteen tarpeeksi kehitystyötä paljon nähneen ja kokeneen Väätäisen mielestä.

¹²⁰ SUa, SOK-tk 1984–85; SUa, SOK-pöytäkirjat, lääketieteellinen komissio 1984–1989. Lääketieteellinen komission nimi on muuttunut perustamisen jälkeen valiokunnaksi ja myöhemmin asiantuntijaryhmäksi. The science of sport <<http://www.sportsscientists.com/2011/03/biological-passport-effective-fight-or.html>> luettu 15.10.2011. EPO:n käyttö pyöräilyssä oli huipussaan 1990-luvulla. Taustalla oli toimijoina esimerkiksi Italiassa jopa valtio. The science of sport <<http://www.sportsscientists.com/2007/06/drugs-work-but-by-how-much-look-at.html>> luettu 15.10.2011.

¹²¹ SUa, SOK-pöytäkirjat, lääketieteellinen komissio 3.1.1991. Yleisradio, MOT / lisäinformaatiota. Kalevi Tuomisen haastattelu. Toimittaja Matti Virtanen. <<http://yle.fi/mot/040900/liite10.htm>> luettu 5.11.2011.

¹²² Väätäinen 1988, 126–127.

5.4 Huippu-urheilun muutostyöhön

Huippu-urheilun menestyksen kääntyminen laskuun on saanut Suomessa urheilun päättäjät huolestuneeksi, sillä on puhuttu jopa huippu-urheilun kriisistä. Esimerkiksi Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksen urheilusosiologian tutkija Jari Lämsän mukaan nyt on huomattu, että 1990-luvun lopulla tehdyt päätökset eivät toimi ja ”olemme hiipuneet kriisiin.”¹²³ Tietysti kriisistä puhuminen vaikuttaa varsin kovalta, sillä on naiivia kuvitella, että Suomi pystyisi modernin huippu-urheilun aikakaudella laajamittaiseen menestykseen joka vuosi ja laajalla lajikirjolla. KIHU:n johtaja Jukka Viitasalo näkeekin asian realistisesti. Hän totesi, että toiminta Suomessa on amatöörimäistä. Tällaisella toiminnalla pärjättiin vielä 1970-luvulla, mutta Suomi on entinen huippu-urheilumaa. Vaikka urheilijat tekevät kovaa työtä, ei Suomesta löydy ammattivalmentajia riittävästi, eikä näiden harvojen valmennusosaaminenkaan enää ole kilpailukykyinen. Viitasalo kuvaa, että kilpailijamailla on huomattavasti laajemmat tukioorganisaatiot urheilijoille, leireillä kulkee mukana esimerkiksi lääkäreitä, fysioterapeutteja ja biomekaniikkoja. Viitasalon mukaan Suomen resursseilla menestys ei onnistu, kun vertaa miten voimakkaasti muualla maailmassa panostetaan urheiluun. Suomessa rahoituksesta puuttuu yksi nolla perästä.¹²⁴

Viitasalon lausunnot asettaa perspektiiviin jälleen kerran viittaus esimerkiksi Itä-Saksan valmennusjärjestelmään tai Beamishin ja Ritchien näkemykseen modernin valmennusjärjestelmän piirteistä. Suomessa ei ole luotu resursseja huippu-urheilun toimivalle valmennusjärjestelmälle vielä viittäkymmentä vuotta myöhemmin. Muutostyöt ovat kuitenkin aluillaan.

Opetusministeriö asetti 6.11.2008 Veikkauksen toimitusjohtajan Risto Niemisen johtaman työryhmän uudistamaan suomalaisen huippu-urheilun strategiset periaatteet sekä toiminnalliset vastuut. Tavoitteen saavuttamiseksi työryhmän tuli arvioida nykyisen vastuunjaon toimivuus sekä tehdä muutosesitykset huippu-urheilun pitkäjänteisistä kehittämistoimenpiteistä. Ryhmään kuului toimitusjohtajia, apulaisrehtori, kulttuuriasianneuvos, valmennuskeskuksen johtaja, valmennuksen johtaja ja niin edelleen. Mielenkiintoista työssä on heti alkuun se, että yhtäkään nykypäivän menestyvää huippu-urheilijaa ei ryhmään valittu. Nykytilan analyysissään työryhmä kuvaa suomalaista urheilujärjestelmään organisaatiokeskeisenä – se ei ole keskitetty eikä hajautettu. 1990-luvun rakennemuutos jäi keskeneräiseksi, koska lama heikensi seurojen asemaa ja resursseja

¹²³ YLE Urheilu - Taustapeili 9.8.2010 < <http://yle.mobi/w/urheilu/muut/ns-ydur-170572-1891087>> luettu 26.10.2011; YLE < http://yle.fi/alueet/keski-suomi/2010/07/tutkija_suomen_huippu-urheilu_kriisissa_1858003.html> luettu 26.10.2011.

¹²⁴ Suomen Kuvalehti < <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/urheilujohtaja-jukka-viitasalo-suomi-on-entinen-huippu-urheilumaa>> luettu 26.10.2011.

samalla kun valtion rahahanat eivät kääntyneet paikkaamaan tilannetta. Valtakunnan tason organisaatiot taas toimivat itsenäisesti, kamppailevat samoista resursseista ja ajavat vain omaa etuaan. Erilaisissa strategiaryhmissä huippu-urheilun johtamisen tai koordinoinnin ratkaisemiseksi on ehdotettu huippu-urheilun johtoryhmää (1994), huippu-urheilun yhteistyöryhmää (1998) ja huippu-urheilufoorumia (2002). Vuonna 2004 Suomen olympiakomitealle ehdotettiin kansainväliseen menestykseen tähtäävän huippu-urheilun koordinointi- ja kehittämisvastuuta ja vastaavaa vammaisurheiluvastuuta Suomen Paralympiakomitealle. Työryhmä toteaa, että ehdotuksista huolimatta ongelma jo kahden vuosikymmenen ajan on ollut asioiden toimeenpanon puute. Suomessa pitää muuttaa huippu-urheilun toimintatapoja, jossa urheilija saatetaan kaiken päätöksenteon keskipisteeseen, lajiliittojen ja seurojen yhteistyötä parannetaan, osaamista parannetaan ja esimerkiksi lasten valmennukseen tuodaan ammattilaiset mukaan.¹²⁵

Niemisen ryhmän visio oli, että muutosten toimeenpanemiseksi on perustettava ohjausryhmä tekemään näitä muutoksia. Suomen Olympiakomitea perustikin yhteistyössä Paralympiakomitean kanssa ja opetusministeriön rahoituksella Huippu-urheilun muutostyöryhmän johtamaan muutosprosessia. Syyskuussa 2010 perustetun viiden hengen ryhmän vuosibudjetiksi tuli 1,5 miljoonaa euroa. Tälle antaa perspektiiviä se, että vuonna 2010 valtion urheilija-apurahoja jaettiin yhteensä 1 177 500 euroa.¹²⁶ Niemisen ryhmän visiot eivät ole ensimmäiset huippu-urheilun strategialuonnokset. Ensimmäisiä pidemmän aikavälin huippu-urheilustrategioita oli vuosien 1965–68 olympiadin toimintasuunnitelma ja vahvempia versioita siitä olivat Tapani Ilkan puheenjohtajakauden aikana tehdyt huippu-urheilun strategiat. Huippu-urheilun muutostyöryhmän toiminnan taustalla on kuitenkin pidempiaikaiset suunnitelmat suomalaisen urheilun rakenteiden muuttamiseksi. Vasta kuluvan vuosikymmenen lopulla nähdään, miten suomalaiset lajiliitot ja urheilujärjestöt mukautuvat huippu-urheilun kehittäjien näkemykseen. Kuten Niemisen työryhmä kuvasi, Suomessa on oltu aiemmin erittäin nihkeitä muutoksille, kun lajit ovat puolustaneet omia etujaan.¹²⁷

Muutostyöryhmä pääsi nopeasti vauhtiin, ja myös konkreettisiin toimenpiteisiin, sillä se julkaisi jo syksyllä 2011 käytännön toimenpiteitä huippu-urheilun menestysedellytysten parantamiseksi. Kiehtova piirre huippu-urheilun muutostyöryhmän esityksissä on se, että kun katsoo 1950-luvun Itä-Saksaan, löytää Valtion liikuntakulttuurin ja urheilun komitean, jonka tehtävänä oli luoda keskitetty urheilujärjestelmä sekä erityisesti tärkeimpien lajien urheilusuoritusten parantaminen.

¹²⁵ Sanoista teoksi 2010. Rakennemuutoksella viitataan erityisesti Suomen Voimistel- ja Urheiluliiton konkurssiin sekä Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n syntyyn.

¹²⁶ SUa, SOK-tk 2010.

¹²⁷ SUa, SOK-tk 1964–1965, 2010. Sanoista teoiksi 2010.

Ajatuksina oli keskittää systemaattinen valmennus laadukkaisiin harjoituskeskuksiin sekä nostaa maan urheilututkimus huipputasolle ja lopulta myös urheilukoulujen, -oppilaitosten ja -keskusten kautta luoda valmennusmahdollisuuksia mahdollisimman laadukkaasti.¹²⁸ Viisikymmentä vuotta myöhemmin Suomessa ideat ovat hyvin pitkälti samalla pohjalla – tavoitteena on maailman paras huippu-urheilun tutkimustoiminta, sillä Suomi ei pysty kilpailemaan resursseilla eikä urheilijoiden määrällä.¹²⁹ Työryhmän mukaan huippu-urheilun vastuunkanto siirtyy uudistuvalla Olympiakomitealle, jonka alaisuudessa osaamista jaetaan alueellisesti urheiluakatemioiden kautta. Tarkoitus on levittää yhteistyö yli lajirajojen ja saada myös alle 16-vuotiaat mukaan huippu-urheilun polulle. Vaikuttaa siis siltä, että Suomessa tehdään uudistuksina vielä 2000-luvulla juuri niitä asioita, jotka ovat olleet huippu-urheilujärjestelmien avaimia jo 1900-luvun puolivälistä. Suomen huippu-urheilu jatkaa modernisoitumistaan vielä 2000-luvulla. Huippu-urheilun johtoon nimetään jälleen uusi tekijä – uudistuvassa SOK:ssa toimiva ”huippu-urheiluyksikkö.” Nähtäväksi jää, millainen toimintatavan muutos suomalaisessa huippu-urheilussa tapahtuu.¹³⁰

Vaikka huippu-urheilun muutostyöryhmä lupaa tiukasti, että se tulee etsimään ja löytämään taloudelliset resurssit muutoksien toteuttamiseen, on se Suomen olosuhteissa varsin vaativa tehtävä. Suomi sijaitsee maana selvästi huippu-urheilun kultaisen kolmion reunalla, sillä ammattiurheilijoiden määrä on Suomessa erittäin vähäinen ja toisaalta muut työllistymisen muodot ovat houkuttelevampia tai ainakin helpompia. Suomessa ammattiurheilijoita on alle tuhat ja ne keskittyvät vahvasti tiettyihin sarjoihin ja seuroihin. Urheilu ei siten ole ihmisille potentiaalinen taloudellisen nousun väylä, kuten monessa urheilun kehitysmaassa. Tämä tarkoittaa varmasti myös sitä, että huippu-urheilun uralle eivät hakeudu kaikki potentiaaliset lahjakkuudet ja menestyjäkandidaatit. Myös markkina-alueena Suomi on varsin pieni. Pelkästään pieni asukasluku kertoo sen, että urheilussa mainostaville on vähemmän kohteita tarjolla kuin väkirikkaissa maissa. Panostukset urheilumarkkinointiin ovat siten pieniä Suomessa, mikä näkyy suoraan jo mainituissa ammattiurheilijoiden määrässä. Jääkiekko on yritysten suosituin urheilun sponsorointikohteista ja samalla vain jääkiekko on Suomessa saavuttanut ammattilaislajin aseman. Jääkiekko on ainoana lajina päässyt kunnolla kultaiseen kolmioon, joka ruokkii itseään. Onkin todennäköistä, että jääkiekon suosio sekä yleisön keskuudessa, sponsoreiden parissa sekä lahjakkaita urheilijoita houkuttelevana lajina säilyy. Tämä takaa sen, että Suomen kansainvälinen huippu-urheilumenestys

¹²⁸ Katso luku 2.2.

¹²⁹ Huippu-urheilun muutostyöryhmä <http://www.huippu-urheilunmuutos.fi/site/?lan=1&mode=tiedotteet&laji=1&tiedote_id=66> luettu 24.10.2011.

¹³⁰ Huippu-urheilun muutostyöryhmä <http://www.huippu-urheilunmuutos.fi/site/?lan=1&mode=tiedotteet&laji=1&tiedote_id=59> luettu 24.10.2011

on turvattu jääkiekossa. Huippu-urheilun muutostyöryhmän tulisi pohtia erityisesti sitä, mitä muut lajit voisivat oppia jääkiekolta.¹³¹

Huippu-urheilun muuttuminen pitkälti markkinatalouden ehdoilla antaa myös mielenkiintoisen näkökulman valtion jakamiin urheilija-apurahoihin. Käytännössä apurahat suuntautuvat huippu-urheilijoille, joista moderni huippu-urheilu ei juuri ole kiinnostunut, ainakaan kultaisen kolmion näkökulmasta. Apurahat siis yrittävät vääristää huippu-urheilun toimintaa tuottamalla urheilijoita huipulle kultaisen kolmion ulkopuolelta. Vaikka valtio perustelee huippu-urheilumenestyksen tarvetta esimerkiksi aiemmin mainituin nationalistisin puhetavoin, se ei silti tarjoa kovin isoa porkkanaa kultaisen kolmion ulkopuolella oleville urheilijoille. Apurahan tarkoitus on vain taata toimeentuloa, eikä rikastuttaa. Suomen olosuhteissa pelkkä niukan toimeentulon tarjoaminen menestyneimmille urheilijoille kultaisen kolmion ulkopuolelta tuntuu lähinnä tekohengitykseltä, sillä esimerkiksi kesälajien vuodelle 2012 jaettava suuri apuraha on 15 000 euroa, jonka sai 51 urheilijaa. Pienen 7 500 euron apurahan sai 35 urheilijaa. Voi varsin hyvin kysyä, että onko reilun tuhannen euron kuukausitulo riittävä huippu-urheilun arvostuksen ja urheilijan uran houkuttelevuuden lisäämiseksi. Vertailun vuoksi yksityisen sektorin mediaanipalkka lokakuussa 2010 Suomessa oli 2 890 euroa. Varsin moni lahjakas urheilija suuntaa varmasti mielenkiintonsa muualle kuin urheiluun juuri taloutensa turvaamisen vuoksi. Vaikuttaa siltä, että huippu-urheilun modernisaation alkuaikoina yleistä ollut kulukorvauksien jakaminen on tullut tiensä päähän menestyksen keinona – huippu-urheilu on muuttunut selvästi vaativammaksi työksi ja menestyksen tuottamiseksi huippu-urheiluun tarvitaan riittävästi huippuosajia, joita ei saada mukaan ilman riittäviä houkuttimia. Vakavasti otettavaa, modernia huippu-urheilua tehdään kansainvälisellä huipulla palkkatyönä kaupallisuuden sanelemin ehdoin. On selvää, että Suomessa urheilua tulisi ammattimaistaa valtion tuella mittasuhteiltaan täysin uusien resurssein, jotta menestys turvattaisiin myös muissa lajeissa kuin jääkiekossa.¹³²

¹³¹ KIHU, Rahavirrat: sponsorointi.

<http://www.kihu.fi/faktapankki/faktaalueet/tulostus.php?id=238&otsikko=Rahavirrat_sponsorointi> luettu 2.11.2011. KIHU, Ammattilaisuus. Ammattilaisten määrä vakiintunut.

<<http://www.kihu.fi/faktapankki/faktaalueet/tulostus.php?id=141&otsikko=Ammattilaisuus>> luettu 2.11.2011.

¹³² SOK, 86 kesälajien urheilijaa sai apurahan. <<http://www.noc.fi/huippu-urheilu/okm-n-urheilija-apurahat/?x2499671=3506924>> luettu 3.11.2011. Luonnollisesti urheilijat saavat taloudellista tukea myös muualta kuin SOK:lta – lajiliitot, seurat ja yksityishenkilöt, kuten omat vanhemmat tukevat rahallisesti kultaiseen kolmioon kuulumattomia urheilijoita. Tällaiset tukimuodot ovat kuitenkin selkeästi epävarmempi tapa muodostaa elantoa ja tulevaisuuden turvaa kuin kaupallinen ammattuurheilu.

6. Modernisoitumisen monet kasvot

6.1 Modernin huippusuoritusurheilun olemus

Huippu-urheilu kävi 1900-luvun aikana lävitse voimakkaita muutoksia. Työssäni olen eritellyt niitä lähtökohtaisesti kolmesta näkökulmasta – valmentautumisen muutosten, suorituskyvyn tehostamisen ja huippu-urheilun talouden muuttumisen kannalta. Kaikilla osa-alueilla huippu-urheilijoiden arkipäivä mullistui ja modernisoivat muutokset huippu-urheilun järjestelmässä vaikuttavat jatkuvan edelleen. Esimerkiksi Suomessa valmennusjärjestelmä jatkaa edelleen modernisoitumistaan. Mitä modernisoituminen sitten merkitsi huippu-urheilulle? Yleisellä tasolla olen tavoittanut kolme voimakasta ilmiötä.

- 1) Suorituskyvyn paradigman kehittyminen
- 2) Huippu-urheilun medikalisaatio
- 3) Totaalisen ammattiurheilun ja viihteen kohtaaminen kaupallistumisena

Urheiluvalmennuksessa tapahtui selkeä muutos 1900-luvun puolivälissä. Voimakkaasti kasvavien ihmistieteisiin suunnattujen resurssien ja siitä johtuvan tieteellisen tutkimuksen lisääntymisen myötä ihmisen fysiologiaa alettiin ymmärtää uudella tavalla. Tieteellisissä tutkimuksissa havaittiin ihmisen suorituskyvyn parantuvan harjoittelulla ja samalla ihmisen suorituskyky alettiin pilkkoa erilaisiin yhä pienempiin osiin, esimerkiksi kestävyys ja voiman osa-alueilla. Urheiluharjoittelu muuttui suorituksen optimoinnista suorituskyvyn muuttamiseen. Suorituskykyä ryhdyttiin kehittämään eri maihin hiljalleen syntyneissä valmennusjärjestelmissä, joista tässä työssä olen käyttänyt esimerkkinä Itä-Saksaa. Tyypillinen huippu-urheilujärjestelmä läpäisi koko valtion, perustelemalla tarpeellisuutensa niin nationalismiin kuin kansanterveyden kautta ja sai siten oikeuden ottaa vielä kouluikäiset lapset varsin totaalisen valmennuksen piiriin. Valmennusjärjestelmien toimivuus oli melko suorassa suhteessa satsattuihin resursseihin – maissa, joissa huippu-urheilumenestys koettiin tärkeimmäksi, satsattiin myös eniten ja menestystä syntyi nopeasti. Eri maissa liikuntakulttuuri ja -politiikka muotoutui palvelemaan huippu-urheilua eri asteilla. Yleisesti voidaan nähdä, että edelleen kasvava maajoukko kilpailee kansainvälisesti.

Totaaliset valmennusjärjestelmät kehittivät huippu-urheilun valmennustietouden erittäin pitkälle ja itse harjoitusmenetelmiin ja valmennustietouteen ei käytännössä enää 1970-luvun jälkeen ole tullut

suuria mullistuksia, tietysti lajista riippuen. Tästä kertoo myös se, että maailmanennätysten kehittyminen alkoi hidastua. Valmennusmenetelmiä kehitetään nykyään jo aiemmin luotujen harjoitusmenetelmien ympärille. Nykypäivään tultaessa yhä merkittävämpään rooliin näyttää nousseen huippu-urheilun tukitoimet, jolloin eri alojen asiantuntijat tulevat mukaan valmennukseen. Huippu-urheilijaa kehitetään ryhmätyönä kuin mitä tahansa eri alojen asiantuntemusta vaativaa projektia. Samalla huippu-urheilun leviäminen yhä uusille alueille on tuonut lisää motivoituneita lahjakkuuksia ennätysjahtiin ja valmennusjärjestelmien piiriin. Kaupallistumisen myötä urheilun ammattilaisuus on tarkoittanut myös valmentautumisen muutosta urheilija-valmentaja parista laajan verkoston projektiksi, oli sitten kyse maajoukkueesta, seurajoukkueesta tai valmennusryhmästä. Maailman huipulle ei nousta laajasti kilpailluissa lajeissa ilman suurta tukiverkostoa joka koostuu eri alojen asiantuntijoista. Huippu-urheilijan arki valmennusympäristössä on täynnä ohjeita ravintoterapeuteilta, psykologeilta, ihmisfysiologian kaikkien osa-alueiden tutkijoilta ja managereilta. Urheilijan polkua maailman huipulle tasoittavat useat eri toimija, jos vain urheilija löytää ne ja urheilijalla on varaa maksaa heille. Suomen kohdalta nähdään helposti kuinka asiantuntijoita ei ole riittävästi kaikkiin lajeihin eikä ylipäätään joillain aloilla erikoisosaajia riitä vastaamaan huippu-urheilun tarpeisiin. Urheilijoilla on ongelmia tavoittaa esimerkiksi urheilulääkäreitä akuuteissa vaivoissa.

Vahvana osana modernia huippu-urheilua on ollut sen lääketieteellistyminen, jossa Suomen Olympiakomiteakin on ollut selvästi mukana. Vaikka huippu-urheilijat ovat aina käyttäneet erilaisia aineita, joiden ovat uskoneet parantavan suoritusta, 1900-luvun aikana lääkkeiden käyttö urheilussa lisääntyi räjähdysmäisesti. Osaltaan taustalla on ollut se, että yhteiskunta on medikalisoitunut, mutta pääsyynä on se, että menestystä vain haetaan kaikin mahdollisin keinoin. Suomalaiset urheilijat eivät ole olleet poikkeustapauksia. Lääketieteellisten keinojen lisääntynyt määrä tarjoaa huipulle pyrkiville urheilijoille yhä laajemman paletin piikkejä ja pillereitä, joista valita ne, joihin sattuu uskomaan tai mihin on varaa. Välillä taustalla on myös ollut jopa selkeästi ohjattu valtiotason toiminta, kuten anabolisten steroidien osalta esimerkiksi Itä-Saksassa ja erytropoietiinin suhteen Italiassa 1990-luvulla. Kilpajuoksu erilaisia kyseenalaisia menetelmiä vastaan alkoi kunnolla 1960-luvulla, kun erityisesti aineiden terveysriski nostettiin pinnalle, vaikkei terveysriskiä edes kaikkien kiellettyjen aineiden osalta ole tähän päivään mennessä todettu pitävästi. Toisena syynä oli se, että urheilun ideologia pohjautui reiluun peliin – puhtaaseen kilpailuun rehellisten ihmisten välillä. Dopingiksi alettiin luokitella Kansainvälisen Olympiakomitean ja olympismin ideologian johdolla erilaisia aineryhmiä ja menetelmiä, joista osa ei luokittelustaan huolimatta parantanut suorituskykyä. Kyse oli enemmän siitä, että urheilijat käyttivät jotain näennäisesti suoritusta

parantavaa ainetta, jonka urheilun päättäjät näkivät joko uhkana ideologialle, terveydelle tai tasapuoliselle kilpailulle. Osittain vaikuttaa myös siltä, että dopingkontrolli oli myös keino hallita urheilijoita, tällä kertaa lääketieteen keinoin.

Aivan kaikki urheilun toimijat eivät ole nöyryyneet hallinnan alla vielä viime vuosikymmeninäkään. Edes kaikki olympiakomiteat eivät kuitenkaan ole olleet puhtaita pulmusia ideologialtaan. Yhdysvaltain Olympiakomitea jopa peitteli kymmenittäin omissa testeissä tulleita positiivisia näytteitä ja antoi urheilijoiden jatkaa puhtain paperein kohti arvokisoja ja mitaleita. Paljastusten myötä on selvinnyt, toiminnan olleen laajaa ja pitkäaikaista. Se asettaa myös kansainvälisen dopingtestauksen toimivuuden kyseenalaiseen valoon. Valonkajastukseksi koettu Maailman Antidopingtoimisto WADA on hiljalleen kiristänyt otettaan 2000-luvun puolella ja yhtenäistänyt testauskäytäntöjä sekä luonut uusia menetelmiä urheilijoiden kontrolloimiseksi. WADA:n toimintaa on auttanut se, että Kansainvälinen Olympiakomitea on seissyt sen takana ja käytännössä pakottanut lopulta kansainväliset lajiliitot mukaan tiukentuviin testausohjelmiin. Lajeilla ei ole asiaa olympialaisiin, jos ne eivät alistu WADA:n säännöstöön. Medikalisoitunut valmennuskulttuuri, monipuolinen tieteellinen testaaminen ja käytännön ihmiskokeet kuvaavat hyvin modernisoituneen huippu-urheilijan arkea.

Huippu-urheilu ei ole kuitenkaan ilmaista. Modernisoitumisprosessin osana on ollut urheilun kiinnittyminen mediaan ja kapitalistisiin yrityksiin, jotka yrittävät hakea lisätuloja urheilumarkkinoinnin avulla. Olympialaisten tapauksessa yhteistyö yritysten kanssa alkoi heti vuonna 1896, mutta käytännössä laajamittainen kaupallistuminen käynnistyi vasta 1960-luvulla televisioinnin kehittymisen myötä. Tekniikan kehittyminen mahdollisti yhä suurempien yleisömassojen tavoittamisen urheilun virtuaalisiin katsomoihin. Radion, television ja lopulta Internetin kehittyminen toivat urheilun kentiltä koteihin ja synnyttivät samalla aivan uudenlaisia rahavirtoja yleisöä eniten kiinnostaviin lajiryhmiin. 1900-luvun jälkipuoliskolla urheilun rahavirrat moninkertaistuivat ja jatkavat yhä selvää kasvuaan. Myös urheiluseurat ja kilpailutapahtumat alkoivat muistuttaa yhä enemmän yrityksiä, jotka pyrkivät itse urheilun ohella tekemään myös bisnestä. Mainosten myynnillä rahoitetaan parempien urheilijoiden ostaminen seuraan ja lisääntyvä menestys johtaa yhä suurempaan näkyvyyteen. Vain osa seuroista ja urheilijoista pääsee mukaan tällaiseen itseään ruokkivaan kierteseen. Vaikuttaa siltä, että ammattilaisuus toimii pitkälti markkinoiden ehdoilla. Ammattilaisuutta syntyy eniten sinne missä maksavia asiakkaita on eniten. Tämä näkyy myös huippu-urheilun viime vuosikymmenten leviämisenä kohti Aasia ja Etelä-Amerikkaa. Väestömäärältään pienemmät seudut ovat muuttuneet urheilun reuna-alueeksi, jossa

ammattilaisuuteen pääseminen vaatii poikkeuksellisen suurta lahjakkuutta. Huippu-urheilun kultaisen kolmion ulkopuolella olevat huippu-urheilijat jäävät heikoille jälle, jolla toimeentulo on hauras ja pohjautuu satunnaiseen menestykseen, kuten esimerkiksi Suomessa urheilija-apurahojen kohdalla on ollut. Totaalisessa kontrollissa oleva huippu-urheilija on eriytynyt arvoiltaan pitkälle siitä, mitä on pidetty liikunnan ja urheilun arvoina. Vaikuttaa siltä, että moderni huippu-urheilu on kaikkea muuta kuin perinteistä kilpaurheilua. Kilpailusuoritus on samanlainen, mutta se tehdään täysin muuttuneella suorituskyvyllä.

6.2 Suomen Olympiakomitea muuttajana ja muuttujana

Vahvojen ja menestyksekkäiden olympiaperinteiden maana Suomi on ollut aktiivinen osallistuja huippu-urheilun muutoksessa 1900-luvulta nykypäivään. Huippu-urheilun modernisoitumisen varhaisvaiheissa Suomi oli eturintamassa tietyissä lajeissa, sillä laaja menestys olympialaissa osoitti, että Suomessa valmennusmenetelmät olivat kansainvälistä kärkitasoa ja toisaalta urheilijoita kannustettiin jo ammattimaiseen harjoitteluun erilaisin kulukorvauksin ja olympialeirien avulla. Huippu-urheilu muuttui radikaalisti toisen maailmansodan jälkeen sen muututtua valtioiden huippu-urheilujärjestelmien väliseksi kilpailuksi. Suomi alkoi selkeästi pudota kyydistä, sillä menestystä tuli yhä vähemmän kilpailun kovenemisen vuoksi ja toisaalta siksi, että urheilua ei varmastikaan koettu aivan yhtä tärkeänä erottautumisen muotona kuin vielä itsenäistymisen jälkeen 1920–30-luvuilla. Toisaalta nationalistiset puheet ovat säilyneet suomalaisen huippu-urheilun kehitystä 1980-luvulta asti ohjanneiden strategioiden osana nykypäivään saakka.

Valmennusjärjestelmistä Suomi osasi ottaa mallia erityisesti toiminnan tehostamisen osalta. Suomessa luotiin oma huippu-urheilun valmennusjärjestelmä, jonka veturina toimi Suomen Olympiakomitea ja erityisesti sen valmennusvaliokunta. Rajallisten resurssien vuoksi Olympiakomitea suuntasi satsaustaan tärkeimmiksi koettuihin lajeihin, kuten kestävyysjuoksuun 1960-luvun lopulta alkaen. Suomen kestävyysjuoksumenestys olikin erinomaista 1970-luvulla, mutta se hiipui hiljalleen kansainvälisen kilpailun lisääntymisen myötä – Suomessa ei lisätty resursseja valmennusjärjestelmään samaa tahtia kuin huippu-urheilu muuttui yhä ammattimaisemmaksi toiminnaksi. Valmennustoimintaa kyllä toteutettiin laajalla lajikirjolla valmennusseminaarien merkeissä ja erilaisen etenkin Itä-Eurooppaan ja Neuvostoliittoon suuntautuneen valmennusyhteistyön turvin. Suomen menestys lähti selkeään alamäkeen kesälajien

osalta 1980-luvulla ja talvilajien puolella hieman myöhemmin. Suomen Olympiakomitean johdolla kehitettiin uusia tukimuotoja huippu-urheiluun, mutta niiden vaikutus näyttää jääneen lähinnä kosmeettiseksi ehkä juuri siksi, että myös summat ovat olleet kosmeettisia verrattuna kansainvälisen huippu-urheilun rahavirtoihin.

Suomen Olympiakomitea toimi aktiivisesti dopingin vastaisessa taistelussa heti, kun Kansainvälinen Olympiakomitea alkoi ottaa sen tärkeimmälle asialistalleen 1960-luvulla. Suomalaiset osallistuivat aktiivisesti kansainväliseen keskusteluun ja olivat ratkaisevasti mukana esimerkiksi veridopingin testaamisen kehittämisessä ja aloittamisessa. Varmasti osasyynä Suomen aktiivisuudelle on ollut se, että perinteikkäänä olympiamenestyjänä Suomessa myös olympiaideologia on vahvasti ohjannut Olympiakomitean toimijoita. Toki kaikilla sektoreilla Suomen Olympiakomiteakaan ei ole ollut ideologian uhri, sillä vaikka erilaisten kulukorvausten kasvamisesta huolestuttiin vielä 1950-luvulla, oli komitea jakamassa jo 1960-luvulla erikoisleirirahoitusta, jotta urheilijat pääsisivät harjoittelemaan ammattimaisesti hyviin olosuhteisiin. Rahoitusta perusteltiin sillä, että suomalaistenkin tulisi päästä harjoittelemaan hyviin olosuhteisiin, eli hiihtäjät lumelle ja juoksijat lämpimään.

Voi varmasti sanoa, että Suomen Olympiakomitea on ajanut omia etujaan taistellessaan kiellettyjä aineita vastaan, sillä Suomen resurssit dopingin kehittäjänä jäävät väistämättä dopingin mahtimaiden varjoon. Vaikka Suomeenkin luotiin vahvasti liikuntalääketieteen tutkimusta ja urheilulääkäriverkostoa, on se ollut vain pieni tekijä kansainvälisessä lääketieteellisessä kilpailussa. Vielä 2000-luvulla on koettu ongelmaksi se, että huippu-urheilijat eivät pääse lääkäreiden kanssa tekemisiin edes perusvaivojen kanssa ja tätä yritetään voimakkaasti korjata 2000-luvun huippu-urheilun muutoksen myötä, kun yhtenä tavoitteena on parantaa urheilijoiden tukiverkostoa, tärkeää huippu-urheilun valmennusjärjestelmän osaa. Suomalaisten runsaat omat dopingkäryt ja puheet huippu-urheilun tärkeydestä osoittavat sitä, että suomalaiset haluavat menestyä keinolla millä hyvänsä, mutta myös sitä, että Suomen Olympiakomitea, dopingtoimikunta ja myöhemmin antidopingtoimikunta eivät ole onnistuneet kitkemään valistuksella kiellettyjen aineiden käyttöä. Pikemminkin tehokas testausideologia Suomessa on osunut monesti omaan nilkkaan, kun Suomen huippu-urheilun maine kokee tasaisin väliajoin kolauksia. Lähes koko hiihtomaajoukkueen kärähtäminen vuonna 2001 viittaa myös siihen, että dopingin käyttö on ollut myös Suomessa huomattavasti laajempaa kuin tiedetään. Mielenkiintoisen näkökulman tarjoaa Yhdysvaltain Olympiakomitean peittelemät positiiviset käryt. Suomessa ainakin lajiliitot ovat jättäneet tiedottamatta positiivisista dopingtesteistä ennen kuin on ollut pakko.

Suomen Olympiakomitean varainhankinta on 1900-luvun puolivälistä nykypäivään saakka perustunut pitkälti valtionapuun. Komitea on toki solminut yhteistyösopimuksia yritysten kanssa, mutta niiden rahallinen arvo on jäänyt ainakin toistaiseksi varsin kevyeksi osuudeksi kokonaistuloista. Yhteistyösopimusten arvo on tosin ollut pienessä nousussa viime vuosina, joten myös Suomen Olympiakomitea alkaa toimia myös tällä saralla. Naapurimaihin verrattuna SOK on toiminut kuitenkin varsin hitaasti. Huippu-urheilun modernisoituminen on merkinnyt yksityisen sponsorirahan räjähdysmäistä lisääntymistä ja ammattimaisuuden mahdollisuutta monessa lajissa ja väkirikkailla alueilla asuville. Suomessa urheilu ei ole kaupallistunut lähellekään niin paljoa, että se tarjoaisi houkuttelevan uravaihtoehdon. Säännöllisen ja reilun toimeentulon pystyy hankkimaan huomattavasti vaivattomammin normaalin koulutustien kautta. Urheilun huipulle nousu on kaikkea muuta kuin helppo ja varma reitti.

Valtion verottoman urheilija-apurahan 1990-luvulla aloitettu jakaminen ei myöskään ole lisännyt uran houkuttavuutta ja ammattiuurheilun arvostettavuutta, sillä se on ollut määrältään varsin pieni. Tietysti on luonnollista ajatella, että valtion on taattava parhaille urheilijoille toimeentuloa, kun urheilumenestys koetaan tarpeelliseksi, vaikka huippu-urheilu ei arvoiltaan olekaan aivan yhtä eettistä toimintaa kuin sen haluttaisiin olevan. On syytä tarkistaa urheilija-apurahan suuruutta ja laajuutta, jos tarkoitus on kilpailla monen muun kaupallisemman alueen ammattilaisia vastaan. Huippu-urheilun tärkeimpänä järjestönä Olympiakomitean tulisi ajaa selkeästi rohkeampaa linjaa urheilijoiden palkkaamiseen, jos Suomi haluaa pärjätä monessa lajissa. Huippu-urheilu toimii vahvasti vapaan markkinatalouden ehdoilla ja Suomessa kysyntä ei kohtaa sitä, mitä laajamittainen ammattilaisuus vaatisi. Valtion on siten otettava merkittävä rooli huippu-urheilun tukijana myös rahallisesti, ei vain yleisen liikuntapolitiikan kautta.

Suomen Olympiakomitean alaisuudessa toimiva huippu-urheilun muutostyöryhmä on Suomen vastaus huippu-urheilun muutokseen. Jää nähtäväksi tapahtuuko huippu-urheilun kentillä sellaisia muutoksia, jotka lisäävät ihmisiä urheilukatsomoissa ja television ääressä sekä tämän seurauksena lisäävät urheilun markkina-arvoa ja kaupallisuutta Suomessa. Kaupallisuus on käytännössä ainoa keino saada riittäviä resursseja kansainvälisen tason kilpailemiseen. Jatkossa alan tutkimuksessa kannattaisi lähestyä huippu-urheilun modernisoitumista myös lajien näkökulmasta ja yrittää ymmärtää sitä, miksi joku toinen laji menestyy samalla kun toinen kituu. Esimerkiksi jääkiekon, hiihtolajien ja yleisurheilun painotusten vertailu Olympiakomitean rahanjaossa ja samalla lajien yksityisen rahoituksen määrän tarkastelu olisi tarpeellista. Tällöin päästään perille siihen, mitä lajit voisivat oppia toisiltaan kaupallistamisesta ja soveltaa tätä tietoa, kun modernia huippu-urheilutoimintaa laajennetaan laji lajilta kohti Suomen menestystä.

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Suomen Urheiluarkisto, Helsinki
 Suomen Olympiakomitean arkisto
 Toimintakertomukset 1933–2010 (SOK-tk)
 Pöytäkirjat, lääketieteellinen komissio 1984–1991. (SOK-pöytäkirjat)
 Raportit ja muistiot 1969–1985 (SOK-muistiot)
 Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton arkisto (SVUL)

Painetut lähteet

Selvitykset ja raportit

Huippu-urheilu 2000-luvulla, 2001. Strategia suomalaisen huippu-urheilun kehittämiseksi 2002–2006. Suomen Olympiayhdistys ry. Helsinki.

Huippu-urheilutyöryhmän muistio 2004. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:22.

Sanoista teoiksi. Huippu-urheilutyöryhmän ajatuksia suomalaisen huippu-urheilun kehittämiseksi. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:19.

Kirjallisuus

Alasentie, Maija, 2011. Urheilumenestyksen merkitys kansalliselle identiteetille globalisaation aikana. Tutkimus suomalaisista huippu-urheilun strategioista. Pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Beamish, Rob & Ritchie, Ian, 2005. From fixed capacities to performance-enhancement: the paradigm shift in the science of "training" and the use of performance-enhancing substances. *Sport in history*, 25 (3). 412-433.

Beamish, Rob & Ritchie, Ian, 2006. *Fastest, highest, strongest. A critique of high-performance sport*. Routledge, New York.

Booth, Douglas, 2005. *The field. Truth and fiction in sport history*. Routledge, Abingdon.

Bouroncle, Alberto, 2005. *The good, the bad and the ugly: Sports and substances in contemporary society*. Teoksessa *Sports and substance use in the Nordic countries*. Toimittaneet Alberto Bouroncle ja Sari Rauhamäki. NAD Publication No. 45.

Dimeo, Paul, 2007. *A history of drug use in sport 1876-1976. Beyond good and evil*. Routledge, London.

Franko, Werner & Berendonk, Brigitte, 1997. Hormonal doping and androgenization of athletes: a secret program of the German Democratic Republic government. *Clinical Chemistry* 43:7. 1262-1279.

- Giannoulakis, Chrysostomos & Stotlar, David 2006. Evolution of Olympic sponsorship and its impact on the Olympic movement. Proceedings: International symposium for Olympic research.
- Guttman, Allen, 2002. The Olympics. A history of the modern games (2. painos). University of Illinois Press.
- Haarma, Maarit & Lämsä, Jari & Viitasalo, Jukka & Paajanen, Minna, 2009. Kilpa- ja huippu-urheilun T&K-toiminta: kartoitus vuosilta 2004–2009. Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus.
- Harre, Dietrich, 1977. Valmennusoppi. Johdatus urheiluvalmennuksen teoriaan ja menetelmiin (5. uudistettu painos). Käännetty alkuperäisteoksesta Trainingslehre 1975. Gummerus, Jyväskylä.
- Held, David & McGrew, Anthony, 2005. Globalisaatio – puolesta ja vastaan. Vastapaino, Tampere.
- Ilkka, Tapani, 1988. Suoritusurheilun evästyksen liikuntakulttuurin kehittämiseksi. Teoksessa Liikuntakulttuurin päivät 1988. Toimittanut Teijo Pyykönen. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu n:o 116.
- Itkonen, Hannu, 2007. Ammattimaiseen olympiaurheiluun. Teoksessa Sadan vuoden olympiadi. Suomalaisen olympialiikkeen historia. Toimittaneet Vesa Tikander, Ossi Viita ja Merja Vilen sekä Esko Paavola. WSOY, Porvoo. 270–390.
- Jones, Max, 2006. Futility and hypocrisy in sport drug testing. Coaching Science Abstracts. Volume 8, issue 6.
- Kaarttinen, Jyrki, 2010. Saksalainen ruumiinkasvatus GutsMuthsista kansallissosialisteihin - epäpoliittinen isäntä vai poliittinen renki? Kasvatus & Aika, 2/2010.
- Kantola, Heikki, 1988. Suomalainen valmennusoppi. Suomen Olympiakomitea. Jyväskylä.
- Kantola, Heikki, 2007A. Olympiakomitean valmennustoiminta. Teoksessa Sadan vuoden olympiadi. Suomalaisen olympialiikkeen historia. Toimittaneet Vesa Tikander, Ossi Viita ja Merja Vilen sekä Esko Paavola. WSOY, Porvoo. 266–269.
- Kantola, Heikki, 2007B. Valmennuksen jalanjäljet – 100 vuotta suomalaista urheiluvalmennusta. Suomen urheilumuseosäätiön julkaisuja n:o 35. Jyväskylä.
- Kokkonen, Jouko, 2008. Kansakunta kilpasilla – Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Bibliotheca Historica n:o 119.
- Kotkavirta, Jussi, 2004. Urheilun moraali ja etiikka. Teoksessa Pelit ja kentät – kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Toimittanut Kalervo Ilmanen. Jyväskylän yliopisto, liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Tutkimuksia 3/2004. Domus Offset, Tampere. 31–55.
- Kuper, Simon & Szymanski, Stefan, 2009. Soccernomics: why England loses, why Germany and Brazil win, and why the U.S., Japan, Australia, Turkey – and even Iraq – are destined to become the kings of the world's most popular sport. Nation Books, New York.
- Lahelma, Eero, 2003. Medikalisaation juurilta nykypäivään. Lääketieteellinen Aikakausikirja Duodecim. N:o 19/2003. 1863–1868.
- Leinonen, Mikko, 2005. ”Takaisin huipulle!” Näkökulmia ja tilannekuvia suomalaisen kestävyysjuoksun valmennuksesta 1970-luvulla. Liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

- Litmanen, Pekka, 2008. Urheilujohtamisen ooppera. Keuruu.
- Ljungqvist, Arne, 1999. Doping and medical control. Teoksessa Report of the thirty-eight session 15th July – 30th July 1998 – Ancient Olympia. International Olympic Committee.
- McConnell, Alison, 2000. Extending the limits of human performance. BMC News and Views. Pääkirjoitus, 1:2.
- Mäkinen, Jarmo & Lämsä, Jari & Viitasalo, Jukka & Kujanpää, Ville, 2009. Urheilun rahoitus Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa. Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus.
- Möller, Verner, 2005. Drugs, Cycle Sports and Modernity. Teoksessa Sports and substance use in the Nordic countries. Toimittaneet Alberto Bouroncle ja Sari Rauhamäki. NAD Publication No. 45.
- Möller, Verner, 2010. The ethics of doping and anti-doping – redeeming the soul of sport? Routledge, Abingdon.
- Nixon, Howard, 2008. Sport in a changing world. Paradigm Publishers, Lontoo.
- Noakes, Timothy, 2006. Should We Allow Performance-Enhancing Drugs in Sport? A Rebuttal to the Article by Savulescu and Colleagues. International Journal of Sports Science and Coaching. N:o 4.
- Olympic Solidarity, 2009. Olympic Solidarity 2009-2012 Quadrennial plan – Where the action is. Lausanne.
- Payne, Michael, 2006. Olympic turnaround – how the olympic games stepped back from the brink of extinction to become the world's best known brand. Greenwood publishing group.
- Rantala, Kalle, 2009. Hitaasti kiihuhtamatta - Suomalaisen kestävyysjuoksijoiden harjoittelu 1920–30-luvuilla. Kandidaatintutkielma, Joensuun Yliopisto.
- Roiko-Jokela, Heikki, 2009. Liikuntatieteellisen tutkimuksen ohjaus: tutkimuksen institutionaalistuminen, suuntaaminen ja käytännön toteutuminen. Liikuntatieteellisen Seuran tutkimuksia ja selvityksiä. Helsinki, Liikuntatieteellinen Seura.
- Salimäki, Harri, 2000. Isänmaan ja urheilu-uskon mies. Lauri Pihkala modernin urheiluaatteen esitaistelijana. Helsingin yliopisto.
- Szymanski, Stefan, 2009. Playbooks and checkbooks: an introduction to the economics of modern sports. Princeton University Press.
- Talonen, Jyrki, 2006. Suomen urheilu- ja liikuntahistorian tutkimusbibliografia. Koonnut Jyrki Talonen. Toimituskunta Erkki Vasara, Kenth Sjöblom, Vesa Tikander ja Ossi Viita. Suomen Urheilumuseosäätiön julkaisu n:o 32.
- Tuominen, Kalevi, 1976. Keskushallintoiset organisaatiot ja 1980-luvun liikuntapolitiikka. Teoksessa 1980-luvun liikuntapolitiikan neuvottelupäivät Espoossa 18.-20.11.1976. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu n:o 53.
- Vasara, Erkki, 1989. Suomi urheilun suurvaltana. Kirjoittaneet Reijo Häyrynen ja Leena Laine. Toimittanut Erkki Vasara. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu n:o 115.

Vestergård, Anders, 2004. Tuskainen taival. Urheilumuotojen kamppailu paikasta olympialaisten parrasvaloissa. Teoksessa Olympialapset – Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja. Toimittaneet Heikki Roiko-Jokela, Esa Sironen ja Ossi Viita. 105-128.

Viita, Ossi, 1997. Suden hetkiä. Amerikansuomalainen olympiavoittaja Ville Ritola. Siirtolaisinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen julkaisuja n:o 1.

Viita, Ossi, 2003. Hymyilevä Hannes. Työläisurheilija Hannes Kolehmainen sankarillisuus porvarillisessa Suomessa. Keuruu.

Viita, Ossi, 2007. Menestyksen taustalla. Teoksessa Sadan vuoden olympiadi. Suomalaisen olympialiikkeen historia. Toimittaneet Vesa Tikander, Ossi Viita ja Merja Vilen sekä Esko Paavola. WSOY, Porvoo. 42-107.

Virtapohja, Kalle, 2006. Yleisurheilu yrittää mukautua ajan vaatimuksiin. Teoksessa Alussa oli vesi – Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja. Toimittanut Heikki Roiko-Jokela ja Esa Sironen.

Vähämäki, Jussi, 2009. Itsen alistus. Työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Tutkijaliitto. General Intellect, Polemos-sarja. Like, Helsinki.

Väätäinen, Juha, 1988. Antakaa meidän kilpailla. Teoksessa Suomalaisen liikuntapolitiikan vaihtoehdot. Liikuntakulttuurin päivät 1988. Toimittanut Teijo Pyykönen. Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja n:o 116.

Walsh, Adrian & Giulianotti, Richard, 2007. Ethics, money and sport. This sporting mammon. Routledge, Abingdon.

Young, David, 2004. A brief history of the Olympic games. Blackwell Publishing, Oxford.

Lehdet

Helsingin Sanomat
Suomen Urheilulehti

Internet-lähteet

Australian Broadcasting Corporation. <<http://www.abc.net.au> >
 CNN Sports Illustrated. <<http://www.sportsillustrated.cnn.com> >
 ESPN <<http://http://espn.go.com/> >
 Finnpanel < <http://www.finnpanel.fi/>>
 Hevoskuuri.fi <<http://www.hevoskuuri.fi>>
 Kansainvälinen Antidopingtoimisto <<http://www.wada-ama.org>>
 Kansainvälinen Jalkapalloliitto. <<http://www.fifa.com/> >
 Kansainvälinen Lentopalloliitto. <<http://www.fivb.org/> >
 Kansainvälinen Olympiakomitea KOK < <http://www.olympic.org>>
 LA84-säätiö. <<http://www.la84foundation.org/> >
 National Hockey League. <<http://www.nhl.com/>>
 Opetus- ja kulttuuriministeriö. <<http://http://www.minedu.fi> >
 Oxford Dictionaries. <<http://www.oxforddictionaries.com/> >
 Ruotsin Olympiakomitea. <<http://www.sok.se/> >

Sports and Drugs. <<http://www.sportsanddrugs.procon.org> >
Suomen Kuvalehti <<http://www.suomenkuvalehti.fi>>
Suomen Nyrkkeilyliitto. <<http://www.nyrkkeilyliitto.com/> >
Suomen Olympiakomitea <<http://www.noc.fi>>
Suomen Urheilulääkäriyhdistys < <http://www.suly.fi/>>
The Coca-Cola Company. <<http://www.thecoca-colacompany.com/> >
The New York Times. <<http://www.nytimes.com/> >
The Science of Sport. <<http://www.sportsscientists.com> >
Uuden-Seelannin Olympiakomitea <<http://www.zeus-sport.com/>>
Veikkaus <<https://www.veikkaus.fi/>>
Wikipedia < <http://en.wikipedia.org>>
YLE <<http://www.yle.fi>>